

LONTOSTOA, PÄKITTEÄ JA ÖRNÄSTÄ
DESKRIPTIIVISET LIIKEVERBIT PIENESSÄ KAINUUN MURTEEN
VERBISANASTOSSA

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
31.5.2021

Laura Heikkilä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Kainuun murrealue ja sen piirteet	3
2. TERMINOLOGIA JA AIEMPI TUTKIMUS	6
2.1. Terminologia	6
2.1.1. Ekspressiivisyys	7
2.1.2. Onomatopoeettisuus	8
2.1.3. Deskriptiivisyys	8
2.2. Aiempi tutkimus	10
3. TUTKIMUSAINEISTO	13
3.1. Kokonaisaineiston esittely	13
3.2. Kainuun murteiden piirteet kokonaisaineistossa	13
4. TEORIATAUSTA JA MENETELMÄ	16
4.1. Deskriptiiviverbien sanasemantiikkaa	16
4.2. Deskriptiivisen ja semanttisen analyysin vaiheet	17
5. ANALYYSI	21
5.1. Kokonaisaineiston rajaus ja luokittelu	21
5.2. Liikeverbien semanttinen analyysi	24
5.3. Liikeverbien deskriptiivinen analyysi	38
5.3.1. Monimerkityksisyys	39
5.3.2. Merkityksen tilannesidonnaisuus	40
5.3.3. Silmiinpistävyys ja affektiivisyys	42
5.3.4. Äänteellinen variaatio	45
5.3.5. Äänteiden distribuutio	47
5.3.6. Suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat	48
5.3.7. Koloratiivikonstruktio	51
5.4. Yhteenveto	53

6. PÄÄTÄNTÖ	58
LÄHTEET	62
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Aihe ja tutkimuskysymykset

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Kainuun murteen verbisanaston deskriptiivisyyttä ja semantiikkaa. *Deskriptiiviverbi*¹ on kuvaileva verbi, joka ei ole tyyliltään neutraali ja jolta puuttuu ensisijainen äänen kuvaamisen merkitys (Mikone 2002: 18). Tällainen sana on esimerkiksi verbi *päkitteä* 'juosta pikatahtia'. Tutkin aineistonani toimivaa Minna ja Maiju Seppäsen kokoamaa "Pientä Kainuun murteen verbisanastoa", joka sisältää 132 kainuulaista verbiä merkityksineen ja lause-esimerkkeineen. Varsinaisen aineistoni muodostaa näistä 40 liikeverbin joukko. Vertaan aineistossa esitettyjä verbien merkityksiä muun muassa *Suomen murteiden sanakirjan* (SMS) vastaaville sanoille antamiin merkityksiin. Tarkastelen ja analysoin myös sanaston deskriptiivisyyttä siten, että pyrin osoittamaan verbien deskriptiiviset piirteet ja analysoimaan niiden rakennetta ja luonnetta. Lisäksi tarkastelen, kuinka paljon kussakin verbissä on deskriptiivisiä piirteitä. Siispä tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Missä määrin sanakirjassa annetut merkitykset vastaavat aineistossa annettuja merkityksiä?
2. Millaisia deskriptiiviverbien piirteitä sanastossa on?

Päätavoitteenani on selvittää Kainuun verbisanaston deskriptiivisyyttä aineistoni perusteella sekä tehdä näkyväksi se, mikä tekee juuri kyseisistä verbeistä deskriptiivisiä. Hypoteesinani on, että aineistosta löytyy kyllä deskriptiivisten sanojen piirteitä, mutta on vaikeaa osoittaa tieteellisen yksiselitteisesti, mikä verbi kuuluu deskriptiivisanojen joukkoon ja mikä ei. Kyse on myös siitä, miten tutkija itse sekä hänen vaistonsa ja kielitajunsa määrittelevät deskriptiivisyyden ja ei-deskriptiivisyyden häilyvän rajan (Sivula 1989: 181; Mikone 2002: 35). Uskon kandidaatintutkielmani (Vattula 2019) valossa, että aineistossa esitetyt merkitykset poikkeavat osittain lähteiden merkityksistä.

Tein kandidaatintutkielmani osittain samasta aineistosta, ja sivuaapa pro gradu -tutkielmani aihekin kandidaatintutkielmaani, joten aineiston ja aiheen valinta tuntui hyvin luon-

---

¹ Kielenaineisten ja kokonaisten teosten nimien lisäksi esitän keskeiset termit kursivoituina silloin, kun käsittelyn aiheena on nimenomaan termi eikä käsitteen sisältö.

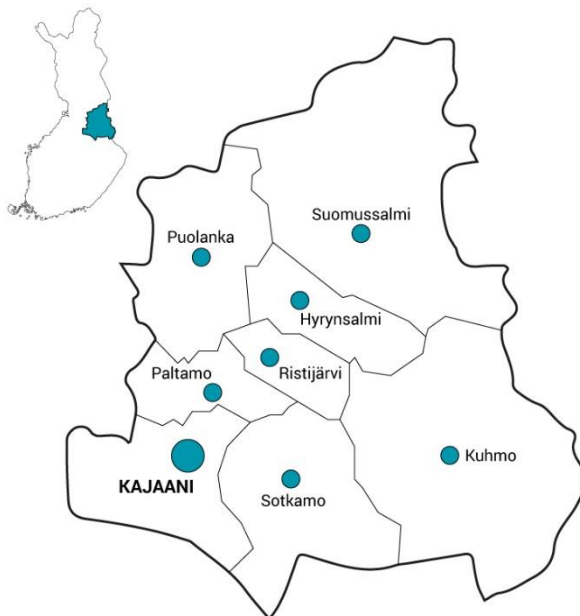
tevalta. Kainuun murteiden liikkumista ja paikallaan olemista kuvaavien verbien semantiikkaa, levikkiä ja etymologiaa käsittelevässä kandidaatintutkielmassani (Vattula 2019) pääsin perehtymään tarkemmin Pienen Kainuun murteen verbisanaston 132 verbistä vain 21:een, mutta nyt saan tarkastella sanastosta hieman laajempaa osaa.

Kainuun murteet tutkimuskohteena tuntuvat luontevalta, mielenkiintoiselta ja läheiseltä myös omien juurieni vuoksi. Kandidaatintutkielmani yhteydessä kerroinkin, että olen kuullut ja omaksunut Kainuun murretta lapsuudenkodissani Kuusamossa – kuuluuhan se Kainuun murrealueeseen. Kuitenkin Kuusamon alueen murre on saanut paljon vaikutteita pohjalaismurteista (Räisänen 1982: 12), joten Kainuun murteiden piirteet ja sanasto eivät enää ole yhtä näkyviä Kuusamossa. Kainuun murteet ovatkin minulle osittain tuttuja ja osittain vieraita, vaikka vanhempieni murre onkin melko vahvaa useamman polven kuusamolaisina. Esimerkiksi Kainuun murteille tyypillistä diftonginreduktiota eli *i-*, *u-* ja *y-* loppuisten diftongien väljentymistä perheessämme harvemmin kuulee, mutta redusoitunut muoto *saona* 'sauna' esiintyy käytössä ainakin osalla perheenjäsenistäni. Siten aineiston verbien tutkiminenkin on erityisen kiehtovaa: sanat ovat minulle pääosin uusia merkityksineen, mutta silti niissä on jotakin hyvin kotoista ja läheistä.

Deskriptiivisanat ovat värikkäitä ja hyvin kuvailevia ilmaisuja. Yksi sana voi sisältää paljon tietoa kuvattavasta tarkoitteesta. Esimerkiksi deskriptiiviverbi voi sisältää tiedon liikkeen tavasta (*lerkkasta*, 'käydä hyväntuulisesti, verkkaan'), luoda vaikutelmaa toimijasta (*köyhteä*, 'kävellä, kulkea jokseenkin päämäärätietoisesti, sopii kuvaamaan erityisesti vähänlääntien ihmisten toimintaa') tai kuvata puhujan asennetta (*sipostella* 'tehdä liian tarkkaa tai siistiä työtä'). Sen lisäksi, että sana kuvaisi vain yhtä asiaa, siitä välittyy paljon kerroksellista lisätietoa. Juuri siksi deskriptiiviset sanat ovat erityisen kiinnostava tutkimuskohde. Lisäksi tutkimuksen motivoijana toimii se, että deskriptiivinen sanasto on suhteellisen vähän tunnettua ja tutkittua. Vasta 2000-luvun taitteessa deskriptiivisten sanojen tutkiminen on alkanut lisääntyä ja arvostus niitä kohtaan kasvaa (Mikone 2002: 37). Niinpä deskriptiivisten sanojen tutkimuksen voidaan ajatella olevan melko nuori tutkimusala, vaikka deskriptiivisyydestä onkin puhuttu kielitieteellisellä kentällä ensimmäisiä kertoja jo 1800-luvulla (mm. von Becker 1824: 155–156).

1.2. Kainuun murrealue ja sen piirteet

Suomen murteet jaetaan itä- ja länsimurteisiin (Kotus 2020d, viitattu 30.10.2020). Muun muassa Paunonen (1991: 75–79) jakaa ne myös kolmanteen pääryhmään, pohjoismurteisiin. Kainuun murteet kuuluvat savolaismurteisiin, jotka kuuluvat edelleen itämurteisiin. Kainuun murteet muodostavat laajan savolaismurteiston pohjoisimman ryhmän. Muita savolaismurteiden ryhmiä ovat Pohjois-Karjalan itäiset savolaismurteet, Kuopion ja sen lähiseutujen pohjoissavolaiset murteet, Mikkelin ympäristön eteläsavolaiset murteet, Keski-Suomen murteet ja Etelä-Pohjanmaan Järviseudun murteet. (Räisänen 1982: 11.) *Suomen murteiden sanakirja* (SMS) jakaa Kainuun murrealueen kolmeen osaan: eteläosaan, keskiosaan ja pohjoisosaan. Eteläosaan kuuluvat Sotkamo ja Kuhmo. Keskiosa on osista pinta-alaltaan suurin, ja se käsittää Suomussalmen, Hyrynsalmen, Puolangan, Ristijärven, Paltamon, Kajaanin, Vuolijoen ja Vaalan. Pohjoisosaan luetaan kuuluvaksi Kuusamo, Posio ja Taivalkoski. (Ks. kuva 1 ja liite 1.) Alpo Räisänen (1972: 11) lukee pohjoisosaan kuuluvaksi lisäksi Pudasjärven ja puolet Ranuasta. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat Suomussalmen ja Hyrynsalmen alueet (ks. kuva 1), joilta aineiston verbit on koottu.

KUVA 1. Kainuun maakunnan kartta (Visit Kajaani -internetsivusto, viitattu 4.11.2020).

Kainuun 1500- ja 1600-luvulla syntynyt asutus on pääosin lähtöisin Savosta, mutta väestöpohjassa on myös pohjalaisia aineksia. Kainuun murteiden pohjalaispiirteet selittyvät lisäksi sillä, että 1500-luvulla Kainuun asuttajien hallinnollinen ja taloudellinen keskus siirtyi Savon sydänmailta Ouluun. Oulun seudun pohjalaismurre on ollut sekä Kainuussa että Koillismaalla omaa murretta arvostetumpaa, joten ajan saatossa on tapahtunut murteen vähittäistä pohjalaistumista. Pohjalaistumisen vaikutus näkyy selvemmin Koillismaalla kuin Kainuussa. (Räisänen 1982: 13.) Sen vuoksi osa Koillismaasta luetaan usein pohjoispohjalaisiin murteisiin Kainuun murteiden sijaan (vrt. esim. SMS; Räisänen 1972: 11).

Alpo Räisänen jakaa Kainuun murteiden keskeisimmät äänne- ja muoto-opilliset piirteet kolmeen osaan: 1) vanhat savolaispiirteet, jotka erottavat Kainuun murteet pohjalaismurteista, 2) piirteet, jotka erottavat Kainuun murteet muista savolaismurteista, sekä 3) muut Kainuun murteiden piirteet. Kainuun murre ei ole kuitenkaan täysin yhtenäinen, vaan siinä esiintyy alueellisia eroja. Usein erot johtuvat siitä, että pohjalaismurteiden vaikutus on Kainuun murrealueen länsiosissa voimakkaampaa kuin idässä. (Räisänen 1982: 14–15.) Seuraavissa kappaleissa kuvaan Räisänen määrittelemistä murrepiirteistä keskeisimmät.

Kainuun murteissa yleiskielen **ts:n vastine** on lähes koko murrealueella savolaismurteille tyypilliseen tapaan usein *ht* toisin kuin pohjalaismurteissa. Kun pohjalaismurteissa sanotaan *mettä*, *kattoo* ja *kerittimet*, valtaosassa Kainuun murrealuetta perinteisesti sanotaan *mehtä*, *kahtoo* ja *kerihtimet*. Savolaismurteissa – kuten myös Kainuun murteissa – **pitkä a ja ä on** perinteisesti **diftongiutunut**, jolloin yleiskielen ja pohjalaismurteiden mukaiset muodot *maa* ja *pää* ääntyvät Kainuussa *moa* ja *peä* tai *mua* ja *piä*. Etenkin Koillismaalla ja Vaalassa piirrettä kuitenkin esiintyy yhä harvemmin. Samoilla alueilla kuin *moa* ja *peä* esiintyy poikkeava **e-vartaloisten verbien preesensin 3. persoona**: yleiskielisten asujen *käskee* ja *itkee* sijaan käytetään muotoja *käsköö* ja *itköö*. Preesensin yksikön 3. persoonassa on usein käytössä **pääte -pi** ensi tavun diftongin tai pitkän vokaalin ja kolmannen tavun diftongin jäljessä. Piirre näkyy muun muassa verbeissä *soapi* 'saa', *syöpi* 'syö' ja *haravoepi* 'haravoi'. Lisäksi myös **diftonginreduktio** on Kainuun murteissa esiintyvä savolaismurteille tunnusomainen piirre. Diftonginreduktiossa kaikki *i-*, *u-* ja *y-* loppuiset

diftongit ääntyvät väljemminä lukuun ottamatta pariääntiöitä *ui, yi, iu* ja *iy*. Niinpä Kainuun murteissa ei sanota *köyhä poika laulaa kauniisti* vaan *köyhä poeka laolaa kaoniisti* tai jopa *kööhä poeka laalaa kaaniisti*. (Räisänen 1982: 15–19.)

Muista savolaismurteista erottavia piirteitä ovat Räisänen (1982: 20–23) mukaan muun muassa **jälkitavujen a- ja ä-loppuisien vokaaliyhtymien** edustumat. Vokaaliyhtymät Räisänen on jakanut kolmeen osaan: 1. **aa- ja ää-yhtymät**, 2. **oa-, öä-, ea- ja eä-yhtymät** sekä 3. **ua-, yä-, ia- ja iä-yhtymät**. Ensimmäisen ryhmän jälkitavujen *aa-* ja *ää-*vokaaliyhtymät ovat Kainuun murrealueella yleensä muotoa *-oa* tai *-eä*. Siten esimerkiksi 'kallaa' on muotoa *kalloa*, 'heittää' *heitteä* ja 'hyppäämällä' *hyppeämällä*. Toisen ryhmän yhtymät *-oa*, *-öä*, *-ea* ja *-eä* esiintyvät kirjoitettuna näennäisesti yleiskielisessä asussa, mutta murretta puhuttaessa ero on kuultavissa: kainuulaiset muodot eivät äänny kolmiin vaan kaksitavuisina. Esimerkiksi yleiskielen mukaan *korkea* äännyy *kor.ke.a*, mutta Kainuun murteissa se äännetään *kor.ke.a*. Kolmannessa yhtymäryhmässä *-ua*, *-yä*, *-ia* ja *-iä* on alueellista kirjavuutta. Yleisimmin kuitenkin esiintyy muotoja *-uo*, *-yö* ja *-ie*, kuten esimerkeistä *piippuo* 'piippua', *soapi kysyää* 'saa kysyä', *poekie* 'poikia' ja *soapi kärsie* 'saa kärsiä' on nähtävissä. Kainuun murteissa elää rinnakkain kolme erilaista **monikko-tyyppiä**. Niitä on 1. sellaisia, joista **diftongin i on kadonnut** (esim. *haloksi otettiil latvat* tai *pitkistä kannosta*), 2. sellaisia, joissa on **diftongi ja heikko aste** (esim. *pelloesta* 'peltoista') ja 3. sellaisia, joissa on **diftongi ja vahva aste** (esim. *pittoessa* 'pidoissa' tai *kantoista* 'kannoista'). Astevaihteluttomissa sanoissa vaihtoehtoja on vain kaksi: *nuissa talossa* ja *nuissa talloessa*. (Räisänen 1982: 20–23.)

Kainuun murrepiirteiden viimeisessä ryhmässä (muut Kainuun murteiden piirteet) Räisänen (1982: 23–32) luettelee muun muassa erilaisia persoonamuotojen piirteitä. Kainuun murteissa **monikon 1. persoonan muodot** ovat muotoa *tulemma* tai *me ~ myö tullaan*, **monikon 2. persoonan muodot** niin ikään *te ~ työ tuletta*. Joillakin alueilla esiintyy myös muoto *te ~ työ tulija* 'te tulitte'. Lisäksi alueellisia eroja on **presensin monikon 3. persoonan muodossakin**: '(he) antavat' on joko tyyppiä *antavat* tai *antaat*. Kainuussa esiintyy kahdenlaista **partitiivia** lyhyeen *a-* ja *ä-*vokaaliin päättyvissä sanoissa: **ta- tai tä-päätteinen muoto** *vasarata*, *emäntätä* ja **oa- tai eä-päätteinen muoto** *vasaroa*, *emänteä*. (Räisänen 1982: 23–25.) Räisänen esittelee muitakin Kainuun murteille tyypillisiä piirteitä, mutta ne eivät ole oleellisia tämän tutkimuksen kannalta, joten en näe tarpeelliseksi kuvailla niitä tarkemmin.

2. TERMINOLOGIA JA AIEMPI TUTKIMUS

Tässä pääluvussa käsittelen aihealueen keskeisintä terminologiaa sekä aiempaa tutkimusta. Ensimmäinen alaluku keskittyy terminologiaan. Tämä luku on tarpeellinen erityisesti siksi, että tutkimuksessa käyttämieni termien määrittely on vuosikymmenien ajan ollut kiisteltyä ja vaihtelevaa. Sen vuoksi on tärkeää kuvata, miten itse käytän kyseisiä termejä. Aiempi tutkimus -luvussa kuvaan tutkimusalan historiallista asenneilmapiiriä sekä esittelen oman tutkielmani kannalta tärkeimmät tutkimukset.

2.1. Terminologia

Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten (eli ääntä jäljittelevien) sanojen tutkimista on pidetty tutkimuskentällä toisarvoisena (Heikki Leskinen 2001: 7, 10). Siitä kertoo muun muassa Kustaa Vilkun (1938: 23) kirjoittama sanomalehtiartikkeli, jossa hän mainitsee deskriptiivis-onomatopoeettisten (eli ekspressiivisten) sanojen kuuluvan kansankielen kuonakerrokseen ja sivistymättömien ihmisten kielenkäyttöön. Ekspressiivisten sanojen hyljeksimiseen on vaikuttanut etenkin 1900-luvun nuorgrammaatikkojen historialliselle kielitieteelle asettama säännönmukaisuuden tavoite (Mikone 2002: 127). Tällainen asenneilmapiiri on vaikuttanut muun muassa siihen, että ekspressiivistä sanastoa on kerätty niukasti ja monet koulutetut sanastonkerääjät ovat merkinneet muistiin vain ei-ekspressiivisiä ilmauksia (Heikki Leskinen 2001: 7). Tämä voi vaikuttaa siihen, että monille aineistoni sanoille ei välttämättä ole talteen kerättyä merkitystä, vaikka sana olisi (ollut) laajastikin käytössä murteissa.

Lisäksi asenteellisuus lienee vaikuttanut myös terminologian määrittelyyn. Heikki Leskinen (2001: 10) kuvailee artikkelissaan, että monet ekspressiivisyyden ilmaisemiseen liittyvät perusongelmat ovat yhä ratkaisematta ja käsitteet ovat usein epäyhteneväisiä. Esimerkiksi eri lähteissä termiä *deskriptiivinen* käytetään viitattaessa onomatopoeettisiin sanoihin, deskriptiivisiin sanoihin tai näihin molempiin yhdessä (Mikone 2001: 17). Toisinaan termejä käytetään epäjohdonmukaisesti jopa saman tekstin sisälläkin (Mikone 2001: 30). Seuraavaksi määrittelen, mitä minä tarkoitan näillä käsitteillä tutkielmassani.

2.1.1. Ekspressiivisyys

Eri tutkijat käyttävät myös käsitettä *ekspressiivisyys* eri tavoin. Heikki Leskinen (2001: 10) toteaaakin seuraavasti: ”Emme edes tiedä, mitä kukin tutkija tarkoittaa *ekspressiivisanalla* tai *ekspressiivisellä ilmauksella*”. Mikonen (2002: 34) mukaan termin *ekspressiivinen sana* itämerensuomalaiseen tutkimustraditioon toi Lauri Hakulinen (1979: 325–326), joka käytti sitä synonyymisesti termien *onomatopoeettinen* ja *deskriptiivinen* kanssa. Termistä tuli myöhemmin onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen kattotermi (Mikone 2002: 34).

Käytössä on ollut myös termi *onomatopoeettis-deskriptiiviset sanat*, mutta senkin käyttö on ollut epäjohdonmukaista ja epäyhtenäistä merkitykseen nähden (Mikone 2002: 34). Käytän tässä tutkielmassa termiä *ekspressiivinen sana* onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen kattoterminä, samalla tavalla kuin muun muassa Mikone (2002: 17) ja Heikki Leskinen (2001: 10).

Mikonen (2002: 57) mukaan ekspressiiviset sanat eivät poikkea neutraaleista sanoista vain yksittäisen piirteen tai ominaisuuden puolesta, vaan eroja on sanojen ominaisuuksien ja käytön kaikilla tasoilla, siis fonologiassa, fonotaksissa, morfologiassa, semantiikassa, syntaksissa ja tyyliopissa. Jarva puolestaan esittää Mikonen yksioikoista jakoa kritisoiden, että ekspressiivistä sanastoa ei voi jyrkästi erottaa neutraalista sanastosta. Hän näkee ekspressiivisyyden enemmänkin jatkumona, jolloin sana on sitä ekspressiivisempi, mitä enemmän siinä on ekspressiivisanojen ominaispiirteitä. Niin ikään ekspressiiviset sanat ”eivät ole kategorisesti joko onomatopoeettisia tai deskriptiivisiä, vaan onomatopoeettisuus on yksi ekspressiivisten sanojen piirre, joka erottuu toisissa sanoissa selvempänä kuin toisissa.” (Jarva 2003: 11–12, 62.) Kuvaan ekspressiivisanojen ominaispiirteitä alaluvun 4.2. lopussa, joskin keskityn pääasiassa rajaamaan ekspressiivisistä piirteistä deskriptiivisiä sanoja kuvaavat piirteet.

2.1.2. Onomatopoeettisuus

Heikki Leskisen (2001: 10) mukaan onomatopoeettisiin sanoihin kuuluvat ääntä jäljittelevät, kuuloaistimusta kuvaavat sanat. Jaakko Sivula (1989: 165) mainitsee *onomatopoeettisuuden* tarkoittavan 'luonnonääntä matkivaa tai kuvailevaa'. Samoilla linjoilla on myös Eve Mikone (2002: 17), jonka mukaan onomatopoeettiset eli ääntä kuvailevat sanat ovat sellaisia sanoja, joiden primääri merkitys kytkeytyy ääneen. Selvimpiä tapauksia ovat erilaiset elollisten olentojen ääniä kuvailevat sanat, kuten *röh*, *ammuu* ja *miau*. Termi on alkuaan vanha, sillä jo kreikkalaisilla *onomatopoesis* tarkoitti sanojen muodostamista akustisia ilmiöitä jäljittelemällä (Ravila 1952: 262).

Onomatopoeettisiin sanoihin kuuluu sellaisiakin sanoja, joiden merkityskenttään liittyy esimerkiksi jonkin liikkeen merkitys. Esimerkiksi sanan *pamahtaa* yleisin merkitys tarkoittaa 'äkillistä ääntä'. Kuvaannollisessa merkityksessä 'ilmaisemassa, että jotakin tapahtuu äkkiä, yllättäen, odottamatta' liikkeen merkitys voi korostua, jolloin sanan käyttöalue lähestyy deskriptiivisanoja. (Mikone 2002: 17.) Myös Heikki Leskinen (2001: 10) toteaa, että onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen välinen raja ei ole jyrkkä eikä ylittämätön, sillä samoja sanoja käytetään usein kummassakin funktiossa, sekä kuuloaistia että muitakin aistimuksia kuvaamassa. Tässä tutkielmassa käytän Mikonen (2002: 17) esimerkin mukaan termiä *onomatopoeettinen* sanoista, joiden ensisijainen merkitys kytkeytyy ääneen ja sen kuvaamiseen.

2.1.3. Deskriptiivisyys

Eri sanaluokkien sanat, verbien ohella myös nominit ja partikkelit, voivat olla deskriptiivisiä. Deskriptiivisanojen tärkein lohko on kuitenkin verbit. (Sivula 1989: 166.) Deskriptiivisanaston runsaus on yksi suomen kielen sanaston luonteenomaisimmista piirteistä (Hakulinen 1979 [1941]: 325). Deskriptiivisanoja esiintyy enemmän murteissa ja puhekielessä kuin asiallisessa kirjakielessä. Alueellisesti deskriptiivisanojen käyttö on yleisempää itäsuomalaisella puhujalla, etenkin savolaismurteiden (joihin Kainuun murteetkin kuuluvat) puhujilla, kuin länsisuomalaisilla. (Sivula 1989: 180–181.)

Vuosikymmenien ajan deskriptiivisanat on määritelty äänneasultaan kuvaileviksi sanoiksi (Mikone 2002: 19). Näin toteaa lukuisten muiden tutkijoiden ohella myös Ahti Rytönen (1935: 90–91): ”[d]eskriptiiviset sanat olisi siis määriteltävä äänellään kuvaileviksi sanoiksi”. Deskriptiivisten sanojen määrittelyminen ei ole kuitenkaan aivan ongelmatonta. Eve Mikone (2002: 19) toteaa, että määritelmät eivät voi auttaa saamaan deskriptiivisanoista pitävää otetta, sillä niiden keskeiseksi tuntomerkiksi on esitetty kriteeri (äänteellinen motivaatio), jonka sisältöä ei ole selvitetty tarkasti. Näin ollen tuntematonta on selitetty tuntemattomalla. Hän kuvaa deskriptiivisanojen määrittelyä seuraavasti:

Deskriptiivisanojen määritelmien implisiittisenä ”ohjeena” on lopulta ihmisen (tutkijan) oma vaisto – se, mikä vaikuttaa kuvaavalta, on todennäköisesti deskriptiivisana (mikäli onomatopoeettisuus on suljettu pois) (Mikone 2002: 35).

Väitöskirjassaan Mikone (2002) käyttää termiä *deskriptiivinen sana* siitä kielen ydinsaston osasta, joka ei ole tyyliltään neutraali ja jolta puuttuu ensisijainen äänen kuvaamisen merkitys. Kuitenkin hän huomauttaa, että deskriptiivisanoissa voi olla äänen merkityskomponentti mukana, sillä tyypillisimmissä deskriptiiviverbeillä kuvattavissa toiminoissa (syöminen, juominen, puhuminen, liikkuminen ja työskentely) syntyy yleensä ääntä. Tällöin täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että kyseessä on deskriptiivisana vain silloin, kun sanan ensisijainen merkitys ei kytkeydy äänen kuvaamiseen. (Mikone 2002: 18.) Esimerkiksi aineistoni mukaan verbi *reppasta* tarkoittaa ‘raahustaen kävelemistä’. Kyseisestä toiminnosta oletettavasti kuuluu jonkinlaista raahustavaa tai laahaavaa ääntä, mutta varsinainen merkitys kytkeytyy liikkumistapaan äänen sijaan. Omassa tutkielmasani noudatan Mikonen käyttämää deskriptiivisanan määritelmää.

Deskriptiivinen sana sisältää kuvattavasta kohteesta tiivistetyn tietopaketin. Neutraali substantiivi sisältää tiedon ”mikä” ja ”mitä varten”, mutta samaa tarkoitetta kuvaava deskriptiivisana kertoo myös sen, millainen kyseinen tarkoite on. Niin ikään deskriptiiviset verbit kertovat, miten jotakin tapahtuu sen lisäksi, että ne toteavat, mitä tapahtuu. (Mikone 2002: 121, 129.) Larjavaara (2002: 448) toteaa, että deskriptiivisanojen merkityksissä nimenomaan tiivistyy jokin vaikutelmatyyppinen kuvailevuus. Esimerkiksi *köriäs* kuvaa kokonaisvaikutelmaa miespuolisesta ihmisestä, ehkä uroskoirastakin, *hepsakka* vaikutelmaa naisesta ja *laahustaa* vaikutelmaa tietynlaisesta kävelemisestä.

2.2. Aiempi tutkimus

Kuten edellä on tullut esille, ekspressiivisanaston tutkimusta ei vielä 1900-luvulla pidetty kovin hyödyllisenä ja tärkeänä, joten aihetta ei tutkittu perinpohjaisesti (Heikki Leskinen 2001: 7). Eve Mikone (2002: 37–38) niin ikään kuvailee, että ekspressiivisten sanojen yleisyydestä huolimatta niiden tutkimista ei pidetty tarpeellisena, sillä ajan käsityksen mukaan vain kielihistoriallisilla tutkimuksilla oli arvoa.

Heikki Leskisen (2001: 9–10) mukaan aiheen tutkimista ei ole kuitenkaan kokonaan laiminlyöty, mutta sitä on harrastettu vähemmässä määrin ja lähinnä sysäyksittäin. Yksi syy näyttäisi olleen 1900-luvun alkupuolella: silloin suomen ekspressiivisanaston tunnetuimpia tutkijoita olivat Heikki Leskisen (2001: 9–10) mukaan Veikko Ruoppila (1934, 1935) ja Ahti Rytönen (1935, 1937, 1940). 1900-luvun loppupuolella aiheesta ovat kirjoittaneet muun muassa Raimo Anttila (esim. 1975, 1976), Eero Kiviniemi (1971), Eino Koponen (1998) ja Maija-Liisa Länsimäki (1975, 1987). Tutkijoiden kirjoittama ekspressiivisanastoa koskeva kirjallisuus on kuitenkin pääosin lyhyehköjä artikkeleita, mikä osaltaan kuvaa asenneilmapiiriä aihetta kohtaan – eikö ekspressiivisanoja ole nähty tarpeeksi arvokkaaksi aiheeksi pidemmissä teksteissä, kuten väitöskirjoissa tai muissa kielitieteellisissä teoksissa?

Eve Mikonen (2002: 37) mukaan ennakkoluuloisuus ekspressiivisanaston tutkimusta kohtaan on nykyisin pääosin väistynyt, minkä osoittaa muun muassa se, että alalta on julkaistu useita konferenssijulkaisuja (mm. Juha Leskinen toim. 2001). Tämän vuosikymmenen puolella on ilmestynyt myös useita väitöskirjoja. Vuonna 2002 julkaistiin Eve Mikonen väitöskirja deskriptiivisistä sanoista. Mikonen tutkimus osoittaa, että deskriptiiviset sanat ilmentävät ja syventävät käsitystä siitä, millaisia mahdollisuuksia kieli tarjoaa tehtävässään viestin onnistuneesti perille saattamiseksi. Deskriptiivisana sisältää kuvattavasta kohteesta kokonaisen tietopaketin ja eroaa näin neutraaleista sanoista. Lisäksi Mikone nostaa esille deskriptiivisanaston tunnusmerkkisiä piirteitä. (Mikone 2002: 127–129.)

Vuonna 2003 ilmestyi Vesa Jarvan väitöskirja venäläisperäisyydestä ja ekspressiivisyydestä suomen murteiden sanastossa. Tutkimuksen mukaan venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys liittyvät selvästi toisiinsa, sillä kaikissa Jarvan (2003: 159, 162) tutkimissa sanaryhmissä on sanoja tai variantteja, jotka sulautuvat ekspressiivisiin pesyeisiin mutta joilla on myös selvä yhteys venäjään. Sanojen ekspressiivisyyttä Jarva (2003: 11–12) tutkii esittelemiensä piirteiden avulla – mitä enemmän ekspressiivisanojen ominaispiirteitä sanalla on, sitä ekspressiivisempi se on. Saman periaatteen mukaan toteutan omankin deskriptiiviverbien tutkimukseni.

Lisäksi vuonna 2013 ilmestyi Anni Jääskeläisen väitöskirja imitatiivikonstruktiosta ja ekspressiivisyydestä. Tutkimuksessaan Jääskeläinen osoittaa, millaisia tehtäviä imitatiiveilla ja imitatiivikonstruktiolla on ja miten niitä käytetään. Hän toteaa, että imitatiivit erottuvat muista onomatopoeettisista sanoista taipumattomuutensa vuoksi mutta myös muilta ominaisuuksiltaan. Lisäksi hän kuvaa väitöskirjassaan ekspressiivisten sanojen piirteitä. (Jääskeläinen 2013: 13–18, 339–341.) Deskriptiivisessä analyysissä vertaan omaa tutkimustani pääasiassa näihin kolmeen edellä mainittuun väitöskirjaan. Kaikkia kolmea käytän määritellessäni tutkimuksen terminologiaa ja ekspressiivisen sanaston yleispiirteitä, mutta muodostan omaan tutkimukseeni deskriptiivisten verbien piirteet pääasiassa Jääskeläisen (2013) ja Jarvan (2003) väitöskirjojen tietoja soveltaen.

Väitöskirjojen ohella on julkaistu jonkin verran ekspressiivisanastoon liittyviä pro gradu -tutkielmia. Katja Lintusen pro gradu -tutkielmassa (2012) analysoidaan, miten äänteellisesti motivoitun sanaston kuvaus ja terminologia näyttäytyvät etymologisten sanakirjojen ja unkarin -g-johtimisten kontinuatiiviverbien valossa. Äänteellisesti motivoituun sanastoon luetaan myös deskriptiiviset sanat. Lisäksi Raija Sandberg (2014) on tutkinut peruskoulun neljäsluokkalaisten ekspressiiviverbien tuntemusta ja Pauli Seppälä (2009) deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntämistä.

Myös useissa koloratiivikonstruktiota käsittelevissä pro gradu -tutkielmissä käsitellään ekspressiivisyyttä ja deskriptiiviverbejä. Tällaisia ovat muun muassa Saara Luttisen (2000), Teija Rääpysjärven (2005) ja Sini Knuutilan (2017) tutkielmat. Mikko Rantalankin (2001) tutkielmassa *Etelä-Pohjanmaan murteen kl-alkuinen sanasto* perehdytään deskriptiiviverbeihin, kuten myös Taru Kokkosen (2013) tutkielmassa synonyymisten nauramista ja itkemistä kuvaavien verbien merkityseroista. Lisäksi Fanni Anttilan (2019)

verbien *lampsia, löntystä, saapastella, talsia* ja *tallustaa* kognitiivista semantiikkaa tutkivassa pro gradu -tutkielmassa käsitellään deskriptiivisyyttä. Anna-Leena Korhosen (2007) tutkielmassa tarkastellaan savolaisen puhutavan piirteitä *Raamatun* tekstien murversioissa. Siinäkin käsitellään ekspressiivistä sanastoa ja koloratiivikonstruktioita.

Suomen lisäksi myös muiden itämerensuomalaisten kielten osalta on julkaistu ekspressiivisten ja deskriptiivisten sanojen tutkimusta. Jo aiemmin mainitussa väitöskirjassa *Deskriptiiviset sanat: Määritelmät, muoto ja merkitys* Mikone (2002) tutkii suomen ohella viron ekspressiivisanastoa. Juha Leskisen (2001 toim.) teoksen artikkeleissa tarkastellaan eri itämerensuomalaisten kielten ekspressiivisanaston tutkimusta. Artikkeleissa keskitytään suomen kielen lisäksi karjalan (Fedotova 2001: 21–26; Juha Leskinen 2001: 40–73; Zaikov & Iljina 2001: 147–151), viron (Juha Leskinen 2001: 40–73; Mikone 2001: 79–96; Veldi 2001: 137–144) ja vepsän (Zaitseva 2001: 154–159) kielen ekspressiivisanastoon. Ekspressiivisistä sanoista on olemassa myös kansainvälistä tutkimusta. Mikone (2002: 14) esimerkiksi mainitsee afrikan kielten *ideofoneihin* perehtyvän julkaisun (Voeltz & Kilian-Hatz 2001). Ideofonit ovat vastaavia sanoja kuin itämerensuomen deskriptiiviset sanat (Mikone 2002: 14). Uudempaa tutkimusta edustavat muun muassa autististen lasten ekspressiivistä sanastoa käsittelevä tutkimus (McDaniel, Yoder, Wyonaroski & Watson 2018) sekä tutkimus, jossa analysoidaan serbian deskriptiivistä adjektiivia "*debeo, -la, -lo*" sekä sen englanninkielistä vastinetta "*fat*" (Čarapić 2015).

Semantiikan ja sanastontutkimuksen alalta on julkaistu runsaasti erilaisia tutkimuksia, mutta mainitsen niistä vain muutaman tämän työn rakentumisen kannalta olennaisimman. Jari Sivosen (2005) väitöskirja *Mutkia matkassa: Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa* käsittelee liikeverbejä kuten omakin tutkielmani, mutta siinä lekseemit ovat yleiskielisiä ja verbejä tarkastellaan kognitiivisen semantiikan teoriakehyksessä leksikaalisen semantiikan sijaan. Marika Tornio (2008) ja Mirko Kovalainen (2011) ovat tarkastelleet pro gradu -tutkielmissaan murreosanastoa hieman samaan tapaan kuin minäkin luvussa 5.2., mutta heidän tutkimustensa teoriapohjat ovat kansanlingvistisiä, toisin kuin omani. Tornio keskittyy Oulun murteen tutkimiseen, ja Kovalaisen tutkimuskohteena on Raahan murreosanasto.

3. TUTKIMUSAINEISTO

3.1. Kokonaisaineiston esittely

Minna ja Maiju Seppänen ovat koonneet vuodesta 2002 lähtien Turun yliopiston alaisuudessa toimivalle kotisivulleen murre-sanastoa, jonka nimi on Pieni Kainuun murteen verbisanasto. Tekijöidensä mukaan sanastoon on koottu suomussalmelaisia ja hyrynsalmelaisia verbejä, jotka ovat arkipäiväiseen kielenkäyttöön edelleen kuuluvia sanoja etenkin Seppästen perhepiirissä. Sanaston kokoajat mainitsevatkin, että Kainuun murteen verbisanaston sijaan voisi puhua Seppästen kotimurteen verbisanastosta. (Seppästen kotisivu, viitattu 25.2.2021.) Koska Seppästen sisaruksista toinen on suorittanut kielitieteellisiä opintoja (Minna Seppänen, sähköpostiviesti 27.9.2018), tämä tutkimus ei lukeudu kansanlingvistiikan piiriin. Kuitenkin aineiston laatijat voidaan nähdä *semimaallikoina*, eli henkilöinä, joista osalla on lingvististä koulutusta, osalla ei (Saviniemi 2015: 93).

Aineistonkeruuhetkellä (4.11.2020) sanasto käsittää 132 murreverbiä merkityksineen, ja lähes kaikkien sanojen yhteyteen on kirjattu myös käyttöesimerkki. Joistakin sanoista on esitetty rinnakkaismuotoja samassa merkityksessä, esimerkiksi *rekalehtoa*, *repalehtoa*, *renkkelehteä*. Joistakin sanoista on nähty tarpeelliseksi esittää infinitiivin kaksi muotoa, esimerkiksi *luokkouta* ja *luokkoutuo*. Lausumisohjeitakin on annettu sellaisissa verbeissä, joissa tavujako poikkeaa yleiskielestä. Esimerkiksi sanassa *lohnie* on huomattava, että siinä on vain kaksi tavua: [*loh-nie*]. Sanaston kokoamistyö on yhä kesken, joten se saattaa täydentyä ja muuttua tämän tutkielman valmistumisen aikana ja sen jälkeen. Varsinainen analysointiin osallistuva aineistoni koostuu 40 liikeverbistä, joten kaikki kokonaisaineiston 132 lekseemiä eivät ole mukana tutkimuksessa rajauksen jälkeen. Siitä sekä kokonaisaineiston luokittelusta kerron tarkemmin alaluvussa 5.1.

3.2. Kainuun murteiden piirteet kokonaisaineistossa

Kuvailen tässä alaluvussa kokonaisaineistossa esiintyvät murrepiirteet, sillä Kainuun murteet vaikuttavat olennaisesti sanojen muotoon ja merkityksen tulkintaan. Tutkimuksen kannalta on olennaista tietää, miten murre-sanasto käyttäytyy. Esimerkiksi deskriptiivisten piirteiden analysoinnissa esimerkiksi tiettyjen vokaaleiden yleisyys on olennaista.

Siihen taas osaltaan vaikuttavat muun muassa diftongiutuminen ja kainuulainen äänteenmuutos. Kokonaisaineiston murrepiirteiden esittelyssä pyrin tuomaan esille etenkin suppeammassa 40 verbin aineistossa olevia lekseemi- ja virke-esimerkkejä, mikäli niissä esiintyy kyseisiä piirteitä. Silloin, kun piirrettä esiintyy ainoastaan kokonaisaineistossa, tuon sen sanallisesti esille mainiten kokonaisaineiston.

Aineistossa esiintyy *ts*:n vastineena *ht* kahden verbin kohdalla, mutta ainoastaan esimerkkilauseissa. Vastine ilmenee sanoissa *kahtoa* ja *ihteäsä* 'itseään'. Pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutumista esiintyy aineistossa vain muotoihin *-oa* ja *-eä*. Nämä diftongiutumistapaukset ovat aineistossa hyvin yleisiä. Pitkä *a* on diftongiutunut esimerkiksi sanoissa *kaohottoa*, *lontostoa*, ja *pakuttoa*. Pitkän *ä*:n diftongiutumista esiintyy muun muassa verbeissä *köytteä* ja *päkitteä*. Yksikään kokonaisaineiston sanoista ei kuitenkaan diftongiudu muotoihin *-ua* ja *-iä*.

Kainuun murteissa *e*-vartaloisten verbien preesensin 3. persoonassa käytetään esimerkiksi yleiskielisen muodon *käskee* sijaan sellaista muotoa kuin *käsköö*. Myös aineiston esimerkkivirkeissä esiintyy muodoltaan samanlaisia verbimuotoja (*lähtöö*, *lontostaat* 'lontostavat' ja *hoaveiloot* 'haaveilevat'). Preesensin yksikön 3. persoonan *pi*-pääte esiintyy ainoastaan yleiskielisyytensä vuoksi pois rajatun lekseemin esimerkkivirkeessä: ”Mitäpä et pannu niitä välihousuja, nyt sitä *soapi* kärvistellä.” Aineistossa on runsaasti diftonginreduktiota niin varsinaisissa murreverbeissä kuin niihin liitetyissä esimerkkilauseissakin. Diftongi *oi* on redusoitunut *oe*:ksi (*konkoella*, *loeruta*), *au* *ao*:ksi (*porkkaotuo*) ja *ai* *ae*:ksi (*sillä laella*, *haetolta*, *vaen* 'vain').

Jälkitavujen *a*- ja *ä*-loppuisten vokaaliyhtymien erilaisia edustumia esiintyy niin ikään aineistossa runsaasti. Kuten edellä on jo todettu, pitkä *a* on diftongiutunut muotoon *-oa* ja pitkä *ä* muotoon *-eä*. Toinen yhtymäryhmä on *-oa*, *-öä*, *-ea* ja *-eä*. Ne esiintyvät näennäisesti samanlaisina kuin yleiskielessä, mutta näitä yhtymiä sisältävät kolmitavuiset sanat äännetään Kainuun murteissa kaksitavuisina. Tällaisista aineistossakin esiintyvistä sanoista (*ihteäsä* 'itseänsä') voimme vain todeta, että ainakin ne kirjoitettuna näyttävät esiintyvän yleiskielisessä muodossa, mutta ääntämisestä on mahdotonta tässä yhteydessä sanoa mitään. Kolmas yhtymäryhmä on osallistunut kainuulaiseen äänteenmuutokseen (*ua* > *uo*, *yä* > *yö*, *ia* > *ie*, *iä* > *ie*). Tällaisia tapauksia aineistossa esiintyy runsaasti. Äänteenmuutos *ua* > *uo* näkyy esimerkiksi sanoissa *luokkoutuo* ja *porkkaotuo*. *Völjäötyö* taas

ilmentää ääntenmuutosta *yä > yö*. Muutoksen *ia > ie* mukaisia muotoja ovat sanat *lohnie* ja *nektariinie*, kun taas ääntenmuutokseen *iä > ie* on osallistunut muun muassa sana *väl-lie* 'väliä'.

Kainuun murteiden erilaisista monikkotyypeistä kokonaisaineiston esimerkkilauseissa esiintyy vain yksi tapaus *halakoesta* 'haloista', jossa on (tässä tapauksessa redusoitunut) diftongi ja vahva aste. Sellaisia monikkotyyppejä, joissa diftongin *i* on kadonnut tai joissa on diftongi ja heikko aste, ei esiinny kokonaisaineistossa ollenkaan. Yksi Kainuun murteiden erityispiirteistä on preesensin monikon 3. persoonan muodot. Niissä yleiskielen (*he*) *antavat* -ilmauksen vastine on *antaat*. Kyseisiä muotoja on aineistossa erittäin runsaasti. Se näkyy esimerkiksi seuraavista kokonaisaineiston esimerkkilauseista: ”*Van poijat ne värkköytyyt koulumatkalla! Ja pihhaan ku peäsööt ni heti alakaa tappelu.*”, ”*Siellä ne vaen peräkannoa kävellä lontostaat ja kaljajjuonnista hoaveiloot.*” ja ”*Ei tuu tolokkuo miten röllöttää!*”

4. TEORIATAUSTA JA MENETELMÄ

4.1. Deskriptiiviverbien sanasemantiikkaa

Tutkielmani edustaa sanastontutkimusta, sanasemantiikkaa ja deskriptiiviverbien tutkimusta. Sanastontutkimus eli leksikologia jaetaan erilaisiin osa-alueisiin sen mukaan, miltä kannalta ja mitä tarkoitusta varten sanastoa tutkitaan. Morfologiassa selvitetään sanojen muoto-opillista rakennetta, ja siihen kuuluu sekä taivutus- että sananmuodostusoppi. Nimitysopissa eli onomasiologiassa pyritään selvittämään, millaisilla sanoilla johonkin tiettyyn tarkoitteeseen viitataan. Sanojen alkuperän ja kehityshistorian selvittäminen taas on etymologiaa. Tätä tutkielmaa varten tutkin sanojen merkitys- ja viittaussuhteita, jolloin kyseessä on leksikaalinen semantiikka. Tutkimuksen aiheena on tällöin sanojen eli lekseemien merkityksien analysoiminen. (Häkkinen 1985: 46.)

Suomen kielessä termi *semantiikka* on esiintynyt jo ainakin 1920-luvulla Walter O. Strenigin (1925) teoksessa *Sanain merkityksen muuttuminen: Johdatus merkitysoppiin*. Sitä ennen käytössä ovat olleet myös termit *semasiologia* ja *semologia*. Semantiikka tarkastelee merkitystä kielellisenä ilmiönä, joka on luonteeltaan tarkoitusperäistä ja symbolista. Kielellisillä keinoilla merkityksen ilmaiseminen perustuu siis kielenkäyttäjän tarkoitusperäisyyteen. Kielellisen merkityksen symbolisuus tarkoittaa sitä, että merkityksen ilmaisuun käytetään aina jotakin symbolia tai symbolijonoa, eli sanaa tai lausetta. Semantiikka voidaan jakaa tarkastelun kohteen mukaan kahteen osa-alueeseen: sanasemantiikkaan ja lausesemantiikkaan. (Kangasniemi 1997: 22, 24, 26.)

Tässä tutkimuksessa keskityn sanoihin enkä laajenna merkityksen tarkastelua lausetasolle, vaikka aineiston esimerkkilauseet vaikuttanevatkin sanan merkityksen tulkintaan. Kangasniemen (1997: 22) mukaan esimerkiksi johtimilla, kuten muillakin kielen muototason yksiköillä, voidaan ajatella olevan itsenäistä merkitystä, sillä johtimilla tuotetaan uusia sanoja. Minunkin aineistossani esiintyy johtimia ja johdoksia, joiden deskriptiivisyyttä tarkastelen tässä tutkielmassa alaluvussa 5.3.6.

Deskriptiivisanat on määritelty suomalaisessa tutkimuksessa viimeistään vuodesta 1824 lähtien, kun Reinhold von Becker (1824) kirjoitti deskriptiivisistä verbeistä teoksessaan

Finsk Grammatik (Mikone 2002: 19–21). Ekspressiivisten ja sitä myötä myös deskriptiivisten sanojen tutkimukseen on vaikuttanut ratkaisevasti niihin liitetty asenteellisuus. Etenkin 1900-luvun alkupuolella suhtautuminen oli ennakkoluuloista ja ekspressiivisanoja pidettiin muun muassa säännöttöminä ja älykkääseen kulttuurikieleen sopimattomina. Kuitenkin tutkijat ovat jo tuolloin olleet yksimielisiä siitä, että ekspressiivisanojen runsautta on pidettävä itämerensuomalaisille kielille luonteenomaisena piirteenä ja ne kattavat suuren osan omaperäisestä sanastosta. Sittenkin ekspressiivisanastoa on alettu pitää paremmassa arvossa ja tutkia enemmän. (Mikone 2002: 37.)

4.2. Deskriptiivisen ja semanttisen analyysin vaiheet

Aluksi käyn läpi aineiston sanat ja rajaan niistä pois kaikki yleiskieliset verbit sekä idiomit. Idiomeja ovat sellaiset vakiintuneet yhdyssanat, sanaliitot ja sanonnat, jotka muodostavat yhden merkityskokonaisuuden ja joiden merkitystä on vaikea päätellä ilmauksen sisältämien sanojen merkitysten perusteella (Kangasniemi 1997: 72). Esimerkiksi sanastossa esiintyvä ilmaus *mennä omasta eistäsä* on idiomiksi ja rajautuu siten pois. Muita idiomeja ovat *heitteä poes*, *käötteä yksiin*, *olla noeveissaan*, *olla reäpy* ja *olla tap-pista*. Käytän yleiskielisten sanojen rajauksessa apunani *Kielitoimiston sanakirjaa* (KS 2020). Yleiskielisyytensä vuoksi pois rajattuja verbejä on kuusi: *jurnuttoa*, *killitteä* (sekä *rillitteä* ja *rullittoa*), *kärvistellä*, *puljaotuo* (sekä *purjaotuo*), *värkkäötyö* ja *änkyröijä*. Yhteensä tässä vaiheessa pois rajattuja lekseemejä on siis 12.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen eli Kotuksen verkkosivujen mukaan *Kielitoimiston sanakirja* on ajantasaisin yksikielinen suomen kielen sanakirja. Se kuvaa suomen nykyisen yleiskielen keskeiset sanavarat yli 100 000 sana-artikkelillaan. Sanakirja antaa tietoa sanojen merkityksistä, oikeinkirjoituksesta, ääntämisestä, taivutuksesta ja tyyllisyydestä sekä sanojen käytöstä ja käyttöyhteyksistä. *Kielitoimiston sanakirjasta* on ilmestynyt sekä sähköisiä että painettuja versioita. (Kotus 2020b, viitattu 29.10.2020.) Tässä tutkimuksessa käytän sanakirjan sähköistä versiota.

Idiomien ja yleiskielisten tapausten rajauksen jälkeen jaan kokonaisaineiston verbit Pajusen (2001) mukaan neljään luokkaan. Yksi luokista, 40 liikeverbiä, muodostavat varsi-

naisen tutkittavan aineiston. Rajauksen jälkeen vertaan aineistossa esitettyjä verbien merkityksiä sanakirjojen antamiin merkityksiin. Analysoin aineiston semantiikkaa esittäen lekseemit yksi kerrallaan aakkosjärjestyksessä, kuten myös Mirko Kovalainen (2011) on tehnyt omassa tutkielmassaan. Tärkein lähteeni on Kotuksen toimittama *Suomen murteiden sanakirjan* verkkoversio (SMSV), johon on koottu murre sanoja suomen kaikista murteista. Sanakirjatyö on vielä kesken, joten verkossa on saatavilla sana-artikkeleita vain sanaan *lööveri* asti. Vuosittain uusia sana-artikkeleita ilmestyy noin 6 000. (Kotus 2020f, viitattu 29.10.2020.) Valmistuttuaan SMSV sisältää noin 350 000 sana-artikkelia (SMSV, viitattu 29.10.2020).

Painettuna *Suomen murteiden sanakirjasta* on ilmestynyt kahdeksan noin tuhatsivuista osaa, jotka yhdessä kattavat aakkosvälin *a-kurvottaa*. Sanakirjan pohjana on maailmanlaajuisestikin poikkeuksellisen mittava aineisto, joka käsittää noin 8,5 miljoonaa sanalippua, joihin on koottu puheesta sanaesiintymiä selitteineen ja käyttöyhteyksineen. (SMSV, viitattu 29.10.2020.) Tätä aineistoa, eli Suomen murteiden sana-arkistoa (SMSA), käytän lähteenäni aakkosvälissä *m-ö*. Parhaimmillaan arkiston sanalipuissa on esitetty sanan murreasu, taivutusmuotoja, merkitys ja käyttöyhteys sekä tiedon lähettäjä, lähetysaika ja paikkakunta, josta sana on kerätty. Osa tiedoista on kuitenkin vajavaisia, joten kaikkia näitä tietoja ei ole kirjattu kaikkiin sanalippuihin. Kaikkiin lippuihin on kirjattu yleiskielistetty hakusana ja ne on järjestetty aakkosittain. Sanalippuja säilytetään Helsingissä Kotuksen arkistoissa. (Kotus 2020c, viitattu 29.10.2020.) Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt Oulun yliopiston kirjastossa säilytettävää 492 mikrofilmirullan kokoelmaa, joka sisältää kopioita SMSA:n sanalipuista (Oulun yliopiston verkkosivut, viitattu 29.10.2020).

Käytän lähteenäni myös *Karjalan kielen sanakirjaa* (KKS 2009) sekä tarvittaessa *Suomen sanojen alkuperää* (SSA 1992–2000). Mikäli sanakirjoista ei löydy tarpeeksi tietoja, tarkastelen lekseemejä Google-hakujen sekä Korp-konkordanssihakuohjelmalla (Oulun yliopisto 2019) Kalle Päätalon kaunokirjallisen *Iijoki*-sarjan avulla. Tästä eteenpäin käytän nimitystä Iijoki-korpus. Kahta viimeksi mainittua lähdettä en kuitenkaan ota mukaan varsinaiseen analyysiin lähteiden eritasoisuuden vuoksi.

Semanttisen analyysin jälkeen erottelen sanojen rakenteesta deskriptiivisiä piirteitä. Muodostan deskriptiivisen ominaispiirteistön Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) väitöskirjojen pohjalta taulukon 1 mukaisesti. Jarva ja Jääskeläinen ovat kuvanneet piirteitä, jotka

ovat ekspressiivisille ja deskriptiivisille sanoille ominaisia. Ne esitetään kahdessa ensimmäisessä pystysarakkeessa siten, että samaa asiaa tarkoittavat piirteet kuvataan vaakariveillä rinnakkain. Näistä piirteistä kokoan kolmanteen sarakkeeseen oman tutkimukseni kannalta oleelliset piirteet, eli sellaiset, jotka koskevat deskriptiivisiä verbejä sanastotassolla.

TAULUKKO 1. Deskriptiiviverbien ominaispiirteiden muodostaminen Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) pohjalta.

Jarva (2003)	Jääskeläinen (2013)	Oma tutkimukseni
Monimerkityksisyys ja -muotoisuus		Monimerkityksisyys
Onomatopoeettisuus		-
Tarkoitteen normipoikkeama	Affektiivisuus	Silmiinpistävyys ja affektiivisuus
Merkityksen tilannesidonnaisuus	Vaikeasti määriteltävä ja tuntemuksellinen merkitys	Merkityksen tilannesidonnaisuus
Esiintyminen koloratiivikonstruktiossa	Esiintyminen koloratiivikonstruktiossa	Koloratiivikonstruktio
Predikatiivisuus		-
Pronominaalien ja taipumattomien adjektiivien esiintyminen attribuutteina		-
Samanalkuisen pronominin ja verbin esiintyminen samassa lauseessa		-
Äänteellinen variaatio	Äänemaalailu	Äänteellinen variaatio
Suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat		Suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat
Äänteiden distribuutio	Poikkeukselliset äänneyhdistelmät ja äänteiden jakautuminen, äänteiden ekspressiivisyys	Äänteiden distribuutio

Vesa Jarvan (2003) mukaan ekspressiivisten sanojen ominaispiirteitä (ks. taulukko 1) ovat semanttisista piirteistä monimerkityksisyys ja -muotoisuus, onomatopoeettisuus, tarkoitteen normipoikkeama ja merkityksen tilannesidonnaisuus. Syntaktis-pragmaattisia piirteitä taas ovat esiintyminen koloratiivikonstruktiossa, predikatiivisuus, pronominaalien ja taipumattomien adjektiivien esiintyminen attribuutteina sekä samanalkuisen pronominin ja verbin esiintyminen samassa lauseessa. Morfologis-fonologiseksi piirteiksi Jarva lukee äänteellisen variaation, suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat sekä äänneiden distribuution. (Jarva 2003: 69–87.) Kaikki näistä piirteistä eivät tietenkään liity deskriptiivisanoihin eivätkä tarkasteluni kohteena oleviin verbeihin. Predikatiivisuus sekä pronominaalien ja taipumattomien adjektiivien esiintyminen attribuutteina liittyy muihin sanaluokkiin ja lauseenjäseniin. Onomatopoeettisuuskin on pääasiassa vain onomatopoeettisten verbien piirre. Siten jätän nämä piirteet tässä tutkimuksessa huomiotta.

Jääskeläisen (2013) mukaan deskriptiivisanojen tarkka merkitys on usein vaikeasti määriteltävä, tuntemuksenomainen ja äänneasun värittävä. Ekspressiivisanat ovat siten fonologisesti erikoisia, että niissä esiintyy poikkeuksellista äänneiden jakautumista ja äänneyhdistelmiä. Jääskeläinen kuvaa niin ikään joidenkin äänneiden ekspressiivisyysävyisyyttä sekä äännevaihtelua. Syntaktisina erikoispiirteinä hän mainitsee muun muassa esiintymisen koloratiivikonstruktiossa. Lisäksi hän kuvailee ekspressiivisten sanojen äännesymboliikkaa. (Jääskeläinen 2013: 13–18.) Edellä mainituista Jarvan (2003) esittelemistä sekä näistä Jääskeläisen (2013) kuvaamista piirteistä muodostan seitsemän deskriptiivisanoja koskevaa piirrettä (ks. taulukko 1), jotka ovat ”monimerkityksisyys”, ”merkityksen tilannesidonnaisuus”, ”silmiinpistävyys ja affektiivisuus”, ”äänteellinen variaatio”, ”äänneiden distribuutio”, ”suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat” sekä ”koloratiivikonstruktio”.

5. ANALYYSI

Analyysin aluksi jaan kokonaisaineiston verbit Pajusen (2001) mukaan erilaisiin luokkiin sekä rajaan aineistoa. Siitä kerron tarkemmin alaluvussa 5.1. Alaluvussa 5.2. teen liikeverbien semanttisen analyysin, jossa vertailen aineistossa verbeille esitettyjä merkityksiä eri lähteisiin. Tarkastelen, millaisia merkityksiä lekseemeille on annettu eri sanakirjoissa ja kuinka yhteneviä ne ovat aineistossa esitettyjen merkitysten kanssa. Liikeverbien semanttisen analyysin jälkeen esitän alaluvussa 5.3. liikeverbien deskriptiivisen analyysin. Alaluvuissa esittelen deskriptiiviverbien piirteitä Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) väitöskirjojen pohjalta sekä tutkin, miten kukin piirre esiintyy aineistossani. Lopuksi koan vielä analyysistä yhteenvedon.

5.1. Kokonaisaineiston luokittelu ja rajaus

Kokonaisaineiston 132 verbistä on idiomien ja yleiskielisten tapausten rajauksen jälkeen jäljellä 120. Niiden rajauksen osalta kerron tarkemmin alaluvussa 4.2. Jäljelle jääneet 120 lekseemiä jaan neljään luokkaan Pajusen (2001) mukaan. Luokat ovat tila, teko, tapahtuma ja liike. Esitän kokonaisaineiston luokiteltuna taulukossa 2. Taulukossa lasken yhdeksi lekseemiksi sellaiset tapaukset, jotka on Seppästen kotisivullakin esitetty samalla rivillä ja saman selityksen yhteydessä. Tällaisten verbien väliin sijoitan selvyuden vuoksi &-merkin.

TAULUKKO 2. Kokonaisaineiston luokittelu.

Lekseemit		Lukumäärä
Tila	<i>Arkiutuo, havaltoa, hyvätä, hömöttää, janttaota & janttaotuo, jornottoa, jutkottoa, kehtaottoa, konottoa, kuijottoa, kutjottoa, kuurottota, körnötteä, letasta, lorsottoa, läsötteä, mällötteä, mörnötteä, nolovottoa, nuovottoa, pakrottoa, rillottoa & rintsoottoa, röllötteä, röyhötteä, vänötteä & vänksötteä, vökälehteä, vötkistyö, ähötteä, äljötteä, ärvötteä, öplötteä, örnötteä</i>	32
Teko	<i>Arsinoija, hohhaella, häkästeä, jatustoa, javeksie, jukrittoa, kinnaroija, kopasta, koppeotuo, koveotuo, kuonottoa, kursuta, kärritteä, loasata, mylykytteä, mörhytä, nohittoa, puikkoella, pyrhistellä, pyrähteä, pökläellä, rajettuo, raokuttoa, ripsehtie, rollata, rollie, ruotasta, rävästeä, saekkaroija, tillottoa, tolskata, topristuo, vatustoa, volaella, välähytä, vänistä, vääntäroijä, vötkistellä, äpilästeä, äplistellä, öykästä</i>	41
Tapah- tuma	<i>Mytie, patvie, rommata, rälistyö, rällötteä & rävästeä, uhkiutuo & uhkiuta, ässistyö</i>	7
Liike	<i>Hivotella, hoakuroija, holovata, hänkäröijä, hästätä, hönttätä, jompie, kaohottoa, karnasta, konkoella, kätöstellä & kötöstellä, köytteä, lerkkasta, loeruta, lohnie, lontostoa, luokkouta & luokkoutuo, länttätä, myltätä, märsytä, märvelteä & märventeä, pakuttoa, pehertheä, porkkaota & porkkaotuo, portalta, päkitteä, rahmuilla, reppasta, rekalehtoa & repalehtoa & renkkelehteä, riehkasta, ruikasta, simputtoa, sipostella, suoputtoa, syhkästä, tormata, torpostoa, völjäötyö, öngätä, örnästä</i>	40
Yhteensä		120

Tila on neutraali lähtökohta luokittelun kannalta. Tilaverbit ilmaisevat olion lokaatiota ja positiota sekä kahden olion välistä suhdetta. (Pajunen 2001: 51–56.) Kokonaisaineistosta 32 verbiä kuuluu tilaverbeihin (ks. taulukko 2), esimerkiksi *kuijottoa* (’olla nälissään,

heikkona’) ja *lorsottoa* (’maata, olla paikoillaan passiivisena mutta verrattain tyytyväisenä’). Tekoverbit kuvaavat ihmisen siirtymistä tilasta toiseen, eli siis aiheutettua muutosta, valmistamista, käsittelyä ja toimimista. Teko on prosessi, kuten tapahtumakin. (Pajunen 2001: 52, 55.) Esimerkiksi lekseemi *ruotasta* (’ottaa ja tehdä kerta kaikkiaan’) on tekoverbi. Yhteensä kokonaisaineistossa on 41 tekoverbiä.

Pajusen mukaan (2001: 52) tapahtuma on vastaavanlainen siirtymä tilasta toiseen kuin tekokin, mutta siirtymä ei ole ihmisen aiheuttama. Tapahtumaverbeihin kuuluu verbejä, jotka ilmaisevat luonnontapahtumia, muutosta ja fysiologisia tapahtumia (Pajunen 2001: 55). Tällaisia verbejä ovat muun muassa *mytie* (pahentua, pilaantua) ja *rällötteä* tai *rävötteä* (auringosta ’paistaa kirkkaasti, kuumasti’). Kokonaisaineistosta 7 lekseemiä on tapahtumaverbejä. Liikettä pidetään usein ihmisen käsitteistä perustavimpana, mutta sillä on toisaalta sekä tapahtuman että teon ominaisuuksia. (Pajunen 2001: 52). Liikeverbejä on kokonaisaineistosta 40 verbiä, esimerkiksi *lontostoa* (’löntystää, kävellä raskain, hitain askelin’) ja *konkoella* (’nousta lepoasennosta jotenkin vaivalloisesti, keskellä yötä tms.’).

Pajunen (2001: 51–69) jakaa nämä neljä luokkaa vielä lukuisiin alaluokkiin, mutta tämän tutkielman kannalta ei ole oleellista luokitella kokonaisaineistoa tämän pienempiin osiin. Silloin luokat jakaantuisivat tarpeettoman pieniin osiin. Tutkielman sivumääräkin on rajallinen, joten senkään vuoksi alaluokkiin jako ei ole tarpeenmukaista. Varsinainen aineistoni on neljästä luokasta vain yksi, 40 liikeverbin luokka. Muut kolme luokkaa jätän varsinaisessa analyysissä huomiotta tutkimuksen rajallisuuden vuoksi. Kokonaisaineisto on nähtävillä liitteissä olevassa luettelossa (liite 2), jossa liikeverbit erotan (*)-merkillä ja muihin luokkiin kuuluvat, pois rajatut verbit esitän vaaleanharmaina. Niin ikään analyysin ulkopuolelle jäävät yleiskieliset sanat ja idiomit ovat vaaleanharmaita ja lisäksi yliviivattuja. Muuten esitän kokonaisaineiston sellaisena, kuin se Seppästen kotisivulla esiintyy.

5.2. Liikeverbien semanttinen analyysi

Esittelen aineiston aakkosjärjestyksessä numeroituna lekseemi kerrallaan. Aluksi esitän lihavoituna verbin sellaisena kuin se aineistossa on esitetty (Seppästen kotisivu). Sen jälkeen ilmoitan lekseemille mahdollisesti kuvatun merkityksen, ja sen alapuolella on lause-esimerkki, mikäli sellainen on kotisivulla esitetty. Joidenkin lekseemien kohdalla on kuvattu ääntämisohje hakasulkeiden sisällä silloin, kun lekseemi tavutetaan yleiskielestä poikkeavalla tavalla Kainuun murrepiirteiden mukaisesti. Leipätekstissä vertailen aineiston tietoja eri sanakirjoihin.

Lähteinäni toimivat SMSV, SMSA sekä KKS (2009). Yleiskielisiä sanakirjoja en käytä sen vuoksi, että aineisto on Kainuun murretta eikä yleiskieltä. Rajaan kokonaisaineistosta yleiskieliset tapaukset KS:n (2020) avulla. Tärkein lähteeni on siis *Suomen murteiden sanakirja* (SMSV sekä SMSA). Murre-sanakirjoja on tosin muitakin, mutta ne ovat pääosin ei-kielitetieteilijöiden eli maallikoiden (Vaattovaara 2009: 26) käyttöön suunnattuja. Koska tämä tutkimus ei lukeudu kansandialektologian piiriin vaan sanastontutkimukseen, käytän analyysissä varsinaisina lähteinäni vain lingvistisiä sanakirjoja. KKS (2009) toimii lähteenäni sen vuoksi, että karjalan kielessä on paljon samoja sanoja ja piirteitä kuin Kainuun murteissa, sillä Suomussalmen ja Kuhmon pienissä vienalaisyksissä on vanhaan puhuttu karjalaa (Kotus 2020a). Lisäksi käytän tarvittaessa SSA:ta (1992–2000).

Jos edellä mainituista lähteistä ei löydy riittävästi tietoa, käytän Google-hakuja sekä tutkin Kielipankin Korp-konkordanssihakuehjelman (Oulun yliopisto 2019) kautta Kalle Päätalon *Iijoki*-sarjaa eli Iijoki-korpusta. Sarjan teoksiin Päätalo on tallettanut kotiseutunsa, Kainuun murrealueeseen kuuluvan Koillismaan, murretta (Räisänen 1999: 97). Google-hauilla pyrin selvittämään, esiintyykö verbi yleisesti kielenkäytössä. Käytän hauissa sekä aineistossa esiintyvää murteellista muotoa (*suoputtoa*) että muotoa, josta murrepiirteet on karsittu (*suoputtaa*).

Jos Iijoki-korpus (Oulun yliopisto 2019) ja Google-haut kumpikaan eivät tuota tulosta, verbi on todennäköisesti tilapäismuodoste. Se on tilapäiseen tarpeeseen syntynyt, vain hetken aikaa kielenkäytössä elävä sana (Eronen 2007: 23). Tilapäismuodosteista kerron tarkemmin alaluvussa 5.3.2. Koska Päätalon kirjat (Oulun yliopisto 2019) ovat kaunokirjallisia teoksia eikä Google-haun tuloksiakaan voi pitää sanakirjojen kanssa tieteellisesti

samantasoisina lähteinä, pidän niissä esiintyvät verbien merkitykset erillään tutkimuksen analyysistä siten, etteivät ne vaikuta tutkimustuloksiin. Ilmoitan merkitykset sekä virke-esimerkit kuitenkin alaviitteissä, sillä ne sisältävät tutkimusaiheen kannalta mielenkiintoista tietoa.

1. **Hivotella** ’tähtäillä; hapuilla’

Sillä jo käsi hivotteli kirvesvartta.

KKS:ssä esiintyy sana-artikkeli *hivoksie*, joka osuu muodoltaan lähimmäksi *hivottelua*. Lekseemistä annetaan vain lause-esimerkki: ”ei kehtoa *hiitteä*, ainos *hivoksie*”. (KKS 2009 s.v. *hivoksie*, viitattu 13.1.2021.) Samassa yhteydessä on viittaus hakusanaan *hivuo*, joka tarkoittaa ’hiomista, hankaamista’ (KKS 2009 s.v. *hivuo*, viitattu 13.1.2021). Myös SMSV:n hakutulokset poikkeavat muodoltaan ja merkitykseltään aineistosta, sillä siellä verbiä *hipoa* kerrotaan käytettävän ensisijaisesti silloin, kun jokin kappale liikkuaan sivuaa hyvin läheltä ja melkein koskettaa toista kappaletta tai pintaa. Lisäksi sanaa käytetään muun muassa merkityksessä ’sipaista, pyyhkäistä, sivellä, hivellä’ sekä ’kulkea nopeasti’. (SMSV s.v. *hipoa*, viitattu 13.1.2021.) Näistä lähimpänä merkitykseltään on ’hivellä’.

2. **Hoakuroija** ’käydä, toimittaa asioita epävarmasti’

On se iliman silimälasie melekosta hoakuroentie.

SMSV:ssä esiintyy aineiston kanssa samanlaisessa merkityksessä ’epävarmasta, hapa-roivasta kulkemisesta tms.’ verbi *haakuroida* (SMSV s.v. *haakuroida*, viitattu 13.1.2021). KKS:stä (2009) ei löydy vastaavaa sanaa.

3. **Holvata** ’käyttää nestettä (yleensä vettä) ylen määrin, yli äyräiden’

Elä nä holvoa sitä vettä!

Aineistonmukaisessa merkityksessä esiintyvä sana *holvata* löytyy sekä KKS:stä (2009) että SMSV:stä. KKS:ssä merkitykseksi annetaan veden syyttämisen ohella myös ’suojata tuulelta’. (KKS 2009 s.v. *holvata*, viitattu 13.1.2021.) SMSV:ssä merkitykseksi kuvataan ’juoksevan aineen (etenkin veden) tuhlailevan käsittelyn’ lisäksi muun muassa ’tulvia’ sekä ’puhua vuolaasti’. Sanaa käytetään myös lyömisestä, heittämisestä ja hoitamisesta. (SMSV s.v. *holvata*, viitattu 13.1.2021.)

4. **Hänkkäröijä** ’toimia puuhakkaasti, mutta häiriten’

Meehän siitä muualle haetolta hänkkäröemästä.

SMSV:ssä esiintyy vastaava verbi *hänkkäröidä*, jonka kuvataan tarkoittavan ’touhuta, hosua, olla haittana, sotkea asioita tms.’ (SMSV s.v. *hänkkäröidä*, viitattu 13.1.2021). Sen sijaan KKS:ssä esiintyvä verbi *hänkätä* eroaa *hänkkäröimisestä* niin muodoltaan kuin merkitykseltäänkin, sillä sen mainitaan tarkoittavan ’kieltämistä’ ja ’torumista’ (KKS 2009 s.v. *hänkätä*, viitattu 13.1.2021).

5. **Hästätä** ’toimia puuhakkaasti, mutta tehottomasti’

Heittäsi tuohii tuon hästeämisen vähemmälle.

KKS:ssä verbin *hästätä* kerrotaan tarkoittavan vain ’telmiä, meluta’ (KKS 2009 s.v. *hästätä*, viitattu 13.1.2021). Aineistonmukaista merkitystä lähempänä on SMSV, jossa *hästäämistä* kuvataan seuraavilla synonyymeillä: ’häärätä, hosua, touhottaa, sählätä, vehdata ja mesoa’ (SMSV s.v. *hästätä*, viitattu 13.1.2021).

6. **Hönttästä** ’kulkea turhaan, tiuhaan, edestakaisin’

Tuota ne on tuota Siikarannan ja Karhunkierroksen välillä talaven hönttässeet.

SMSV:ssä esiintyy sana-artikkeli *hönttäistä* merkityksessä ’touhuta, vouhottaa tms.’ (SMSV s.v. *hönttäistä*, viitattu 13.1.2021). Merkitys on lähellä aineistossa esitettyä, mutta merkitykset eivät kuitenkaan täysin vastaa toisiaan. KKS:ssä on samantapainen sana *hönttie*, joka tarkoittaa ’kuljeksimista’ (KKS 2009 s.v. *hönttie*, viitattu 13.1.2021). Sekään ei aivan täysin täsmää aineistoon, vaikka jonkinlaisesta kuljeskelusta onkin molemmissa kyse.

7. **Jompie** ’kulkea, kävellä’

Aineistossa ei esitetä verbin merkityksestä tarkempaa kuvausta eikä lause-esimerkkiä. SMSV:ssä verbin *jompia* kerrotaan merkitsevän ’laahustamista, kömpimistä tms.’ (SMSV s.v. *jompia*, viitattu 13.1.2021). Tarkempien aineistotietojen puuttuessa voin vain todeta, etten voi osoittaa merkityksiä täysin yhteneväisiksi, vaikka ne semanttisesti ovatkin selvästi samansuuntaisia. KKS:ssä (2009) lekseemistä ei ole ollenkaan tietoja.

8. **Kaohottoa** ’kävellä, olla paikallaan leveästi, usein käsillä huitoen, hieman epävarmasti’

Elä nä kaohota siinä eissä, koetahan peästä etteempäen.

SMSV:ssä *kaahottamisen* ensisijaiseksi merkitykseksi annetaan ’touhottaa, koheltaa’. Lisäksi verbiä käytetään huterasta seisomisesta tai istumisesta sekä hevosen kovaa ajamisesta. (SMSV s.v. *kaahottaa*, viitattu 13.1.2021.) Lähimpänä aineistoa on lekseemin käyttö huterasta seisomisesta tai istumisesta. Aivan täysin vastaavat merkitykset eivät ole, mutta ne ovat kuitenkin lähellä toisiaan. KKS:stä (2009) ei löydy tietoja kyseisestä verbistä.

9. **Karnasta** (*juosta + karnasta*)

Tuonne se juosta karnasi postie hakemaan.

Aineistossa sanan kuvataan esiintyvän yhdessä *juosta*-verbin kanssa. Kyseessä on verbaalinen koloratiivirakenne, jossa 1. infinitiiviin liitetään finiittinen verbi (Rääpysjärvi 2005: 1; Rytönen 1937: 103–104). SMSV:ssa verbin *karnaista* merkitykseksi kuvataan lähisynonyymi ’kipaista’ (SMSV s.v. *karnaista*, viitattu 13.1.2021). Vaikka aineistossa ei kuvailla juoksemisen tapaa suoraan, esimerkiksi voi päätellä, että kyseessä on todellakin *kipaisemisen* tapainen nopea liikkumismuoto. Siten aineiston ja SMSV:n merkitysten voidaan sanoa täsmäävän. KKS:stä (2009) ei löydy vastaavaa verbiä.

10. **Konkoella** ’nousta lepoasennosta jotenkin vaivalloisesti, keskellä yötä tms.’

SMSV:n mukaan *konkoileminen* tarkoittaa ensisijaisesti ’nousta verkkaisesti ylös (nukkumasta, sairastuoteelta tms.)’. Lisäksi sanaa käytetään sairaasta merkityksessä ’nousta jalkeille, toipua’ sekä toikkaroimisesta ja koikkelehtimisestä. (SMSV s.v. *konkoilla*, viitattu 14.1.2021.) KKS:ssä ei esiinny täysin vastaavaa verbiä, mutta sen mukaan *konkuroida* tarkoittaa ’kompuroida, hoiperrella’ ja verbiä *konkuttaa* käytetään raskaasta ja kömpelöstä liikkumisesta (KKS 2009 s.v. *kunkuroija, konkuttaa*, viitattu 14.1.2021). Vain SMSV:ssä näyttää esiintyvän aineistoa vastaava verbi samanlaisine merkityksineen.

11. **Kätöstellä, kötöstellä** 'pakata, paketoita, järjestää tms. miten sattuu, tarkoituksettomasti, pääsääntöisesti juuri kätöstelyn vuoksi'

SMSV:ssä esiintyy sekä verbi *kätöstellä* että *kötöstellä*. Molemmat näyttäisivät ilmaisevan samanlaista tekemistä kuin aineiston kuvaus, mutta vain sana-artikkelin *kötöstellä* yhteydessä mainitaan esimerkkilauseiden lisäksi suora semanttinen kuvaus, jonka mukaan sanaa käytetään hitaasta, huolimattomasta tekemisestä. (SMSV s.v. *kätöstellä*, *kötöstellä*, viitattu 14.1.2021.) KKS:ssä on deskriptiiviverbiksi nimetty sana *kötösteä* merkityksessä 'tehdä jotakin kehnosti tai huolimattomasti' sekä 'liikkua kömpelösti' (KKS 2009 s.v. *kötösteä*, viitattu 14.1.2021). Molemmissa lähteissä siis kuvataan semanttisesti aineistoa vastaavat verbit.

12. **Köytteä** 'kävellä, kulkea jokseenkin päämäärätietoisesti, sopii kuvaamaan erityisesti vähänlätien ihmisten toimintaa'

Saonan takoa näöttivät köyttävän.

SMSV:ssä sanaa *köyttää* käytetään köydellä sitomisesta sekä köyden tai nuoran punomisesta. Lisäksi verbiä käytetään vaivalloisesta tai muusta sellaisesta (jonossa) kulkemisesta. (SMSV s.v. *köyttää*, viitattu 14.1.2021.) Kulkemisen suhteen viimeksi mainittu merkitys täsmää aineistoon, mutta muuten kyse on aivan toisenlaisesta liikkumisesta, sillä päämäärätietoisuus ja vaivalloisuus ovat merkitykseltään kaukana toisistaan. Ne eivät kuitenkaan sulje pois toisiaan, sillä vaivalloisesti liikkuva henkilö voi kulkea määrätietoisesti. Niinpä merkitykset ovat osittain yhteneväiset. KKS:ssä esiintyy ainoastaan lekseemi *käytteä*, jonka merkitykset ovat aivan toisenlaisia kuin aineistossa, sillä kyseessä on vastaava verbi kuin suomen *käyttää* (KKS 2009 s.v. *käytteä*, viitattu 14.1.2021).

13. **Lerkkasta** 'käydä hyväntuulisesti, verkkaan'

Tessu juosta lerkkasi rolloamaan ku isä tuli kottiin.

SMSV:ssä esiintyy aineistonmukainen merkitys, mutta sen lisäksi verbiä käytetään myös juoruamisesta ja heilumisesta. Kaikissa esimerkkilauseissa sana on osana koloratiivirakennetta kuten aineistonkin esimerkissä. (SMSV s.v. *lerkkaista*, viitattu 14.1.2021.) Näiden esimerkkien perusteella verbi esiintyy pääasiassa juuri koloratiivikonstruktiossa. Verbiä ei ole ollenkaan KKS:ssä (2009).

14. **Loeruta** koirista; 'lähteä omille teilleen'

Elä peästä sitä koeroa ulos, se heti lähtöö loeruomaan ku silimä välttää.

SMSV:n mukaan verbiä *loiruta* käytetään merkityksessä 'kuljeskella (joutilaana), vetelehtiä, lorvailla', 'juoruta, lörpötellä' sekä 'lorista' (SMSV s.v. *loiruta*, viitattu 14.1.2021). Ensiksi mainittu osuu lähimmäksi 'omille teilleen lähtemistä', mutta merkitykset ovat kuitenkin hyvin kaukana toisistaan. KKS:ssä (2009) vastaavaa lekseemiä ei esiinny.

15. **Lohnie** [loh-nie] 'ottaa liian suuri annos ruokaa, pistää liian paljon suuhun kerralla'

Lohni koko karamellipussin kerralla..!

Merkitykseltään lähimpänä aineiston kanssa on SMSV:n kuvaus, jonka mukaan sanaa käytetään palojen ottamisesta (ruoasta). Merkitykset eivät kuitenkaan täysin vastaa toisiinsa, vaikka ne samaan suuntaan viittaavatkin. Lisäksi verbiä käytetään muun muassa laahustamisesta ja liioittelusta. (SMSV s.v. *lohnia*, viitattu 14.1.2021.) KKS:ssäkään ei ole yhtenevää merkitystä, sillä sen mukaan sana tarkoittaa 'loimuta, leiskua' (KKS 2009 s.v. *lohnie*, viitattu 14.1.2021).

16. **Lontostoa** 'löntystää, kävellä raskain, hitain askelin'

Siellä ne vaen peräkannoa kävellä lontostaat ja kaljajjuonnista hoaveiloot.

Aineistossa esitetyt merkitykset täsmäävät KKS:n kanssa, sillä sen mukaan *lontostoa* tarkoittaa 'talsia, tallata, tallustaa' (KKS 2009 s.v. *lontostoa*, viitattu 14.1.2021). SMSV:ssäkin esiintyy vastaava verbi *lontostaa* samanlaisessa merkityksessä: 'lampsia, löntystää' (SMSV s.v. *lontostaa*, viitattu 14.1.2021). Substantiivina *lonttonen* tai *ronttonen* käytetään isosta, huonosta kengästä (SMSV s.v. *lonttonen*, viitattu 1.2.2021). 'Löntystäminen' tai 'raskain askelin käveleminen' voi kuvata myös isoilla kengillä kävelemistä, sillä liian suuret kengät vaikeuttavat ja hidastavat kulkemista.

17. **Luokkouta, luokkoutuo** 'vetäytyä, joutua pois päin' (vrt. subst. *luoko*)

Minkätähen se silläkeenon luokkousi poes?

SMSV:n kuvaukset 'erkaantua, kaikota, loitota' ja 'peräännyä, vetäytyä' ovat hyvin samanlaiset aineiston kanssa (SMSV s.v. *luokkoutua*, viitattu 14.1.2021). Sen sijaan KKS:n

kuvaus verbille *luokoutuo* on hyvin erilainen. Sen mukaan sana tarkoittaisi 'heinän luo'olla pilaantumista tai kuivumista'. (KKS 2009 s.v. *luokoutuo*, viitattu 14.1.2021.) KKS:ssä verbin merkitys on selvästi konkreettinen, kun taas SMSV:ssä lekseemin tarkoitteet ovat huomattavasti abstraktimpia.

18. **Länttämästä** 'kävellä määrätietoista tahtia'

Toas on soanu koko päevän perse voahossa kävellä länttämästä.

SMSV:ssä kuvataan, että *länttäiseminen* tarkoittaa kulkemista. Samassa yhteydessä todetaan, että myös verbiä *länttäillä* käytetään puhuttaessa kulkemisesta. Kun esimerkkilauseiden perusteella arvioi kulkemisen tapaa, se eroaa merkitykseltään jonkin verran määrätietoista tahtia kävelemisestä. (SMSV s.v. *länttäillä*, viitattu 20.1.2021.) Verkkosanakirjassa esiintyy niin ikään verbi *läntätä*, jonka kuvataan tarkoittavan 'paiskata, läjäyttää, mäjäyttää' ja jota käytetään myös vaivalloisesta kulkemisesta (SMSV s.v. *läntätä*, viitattu 20.1.2021). Vaivalloinen kulkeminen on hyvin erilaista kuin määrätietoista tahtia kulkeminen, joten tässäkin tapauksessa merkitykset ovat vain osittain yhteneväiset, vaikka ne eivät suljekaane toisiaan pois. KKS:n mukaan verbin *läntätä* kanssa yhteneväinen *läntysteä* tarkoittaa 'löntystämistä' ja sitä käytetään lisäksi veltosta ja laiskasta liikkumisesta (KKS 2009 s.v. *läntätä*, *läntysteä*, viitattu 20.1.2021.) Näin ollen mikään sanakirjoissa esitetyistä merkityksistä ei vastaa täysin aineistossa annettua merkitystä, vaikka useimmat niistä kuvaavatkin kulkemista.

19. **Myllätä** 'penkoutua, kaivautua (ja saattaa siten epäjärjestykseen)'

KKS:ssä esiintyy ainoastaan verbi *myllätä*, jota käytetään kiireisestä tekemisestä sekä merkityksessä 'rehkiä' (KKS 2009 s.v. *myllätä*, viitattu 20.1.2021). SSA:ssa verbin *myllätä* kuvataan olevan deskriptiivisana ja tarkoittavan 'myllertää, peuhata' (SSA 1992–2000 s.v. *myllätä*). Merkitys täsmää aineiston kanssa. Ainoastaan Iijoki-korpuksessa (Oulun yliopisto 2019) esiintyy aineistonmukainen muoto *myllätä*².

20. **Märsytä** 'syödä epäsiististi jotakin kosteutta sisältävää ravintoa'

Ulla syyä märsysi nektariinie.

² Pääatalo-korpuksessa *myllätä* esiintyy virkkeessä: ”– Onpas Suonikylän Pekka myllännyt petinsä sekaisin!” Merkitys näyttää olevan samantyyppinen kuin aineistossakin, sillä kyse on petivaatteisiin penkoutumisesta ja näin sängyn epäjärjestykseen saattamisesta. (Oulun yliopisto 2019.)

Suomen murteiden sanakirjan arkiston mikrofilmeillä (SMSA) kuvataan sanalle *märsytä* monta syömiseen liittyvää merkitystä: ’syödä paljon’, ’syödä ahneesti, hotkimalla’ sekä aineistonmukainen ’syödä epäsiististi’. Lisäksi mainitaan poikkeava merkitys ’itkeä’. (SMSA s.v. *märsytä*, viitattu 20.1.2021.) Myös Iijoki-korpuksessa (Oulun yliopisto 2019) esiintyy verbi *märsytä*³. KKS:ssä (2009) ja SSA:ssa (1992–2000) ei esiinny vastaavaa sana-artikkelia.

21. **Märvelteä, märventeä** ’syödä epäsiististi jotain, jonka ihmisravinnoksi kelpaavuus saattaa olla kyseenalaista’

Lekseemistä ei löydy mitään tietoa käyttämistäni sanakirjoista eikä Iijoki-korpukselta (Oulun yliopisto 2019). Google-haulla tulokseksi tulee yksi esiintymä⁴. Näin ollen kyseessä ei liene tilapäismuodoste, vaikka lekseemi onkin hyvin vähäisessä käytössä tuloksien määrän perusteella.

22. **Pakuttoa** ’syödä sinnikkään mekaanisesti (jotain arkista)’

Ei mulloo nyt näläkä, justiisa pakutil leipeä.

SMSA:n mukaan *pakuttaa* tarkoittaa ’takoa’ tai ’ampua jatkuvasti pienellä pyssyllä’ (SMSA s.v. *pakuttaa*). Lekseemin *pakutus* kuvataan tarkoittavan hampaiden *pakutusta* eli narskuttamista tai yhteenpuremista niin, että syntyy häiritsevää ääntä (SMSA s.v. *pakutus*). SMSA:n mukaiset merkitykset eivät vastaa ollenkaan aineistossa kuvattua ’sinnikkään mekaanisesti syömistä’, vaikka merkitykset etäisesti muistuttavatkin toisiaan etenkin viimeksi mainitussa merkityksessä, sillä onhan molemmissa kyse leukojen mekaanisesta liikkeestä. KKS:ssä (2009) vastaavaa sana-artikkelia ei esiinny.

³ Iijoki-korpuksessa *märsytä* esiintyy aina koloratiivikonstruktiossa *juoda-* ja *syödä-*verbien (*juu(v)va, syyvä*) kanssa. *Märsytä* esiintyy seuraavissa virkkeissä: ”Mene syyvä märsyämään ja kelisty nukkumaan!”, ”Se nyt on helekkaria, että isot ihmiset juuvva märsyävät ja unneuttavat lapsen.”, ”Takkuulla syyvä märsysi yli tunnin ja tyhjenti sen mahottoman vellikuppisa.”, ”Eikö Mäkelän piika ottanu saatolle, vaikka näyt juuva märsyävän sen kansa toppakahvia...” ja ”Eihän vieraan nokan eissä ilitä vain me ruveta juuva märsyämään ja toppaamaan.” Virkkeistä ei tule varsinaisesti ilmi, että syöminen olisi nimenomaan kostean ravinnon syömistä epäsiististi, mutta nauttimisen kohteena on muun muassa nestemäisessä muodossa olevat velli ja toppakahvi. Epäsiisteydestä ei voi olla varma, mutta se on mahdollista. (Oulun yliopisto 2019.)

⁴ Google-hakutuloksessa *märveltää*-verbillä kuvataan popcornien syömistä: ”Onkohan popparit jo syöty??? Niitähän märveltää naamaansa samalla kun haukkuu ihmisiä.” (Suomi24-keskustelu 2020). Merkitys on jokseenkin aineistonmukainen, vaikkei siitä tulekaan suoraan esille epäsiisteys ja ruoan ihmisravinnoksi kelpaavuuden kyseenalaisuus.

23. **Peherteä** 'tuhertaa jnkn, esim. leipäpalan kanssa murustellen'

SMSA:ssa esiintyy verbi *pehertää*, joka tarkoittaa 'peuhaamista, piehtaroidimista, pyörimistä ja sotkemista'. Samanlaisessa yhteydessä nostetaan esille myös lintujen hiekassa *pehertäminen* ja jouluoljissa peuhaaminen. (SMSA s.v. *peherrellä, peherryks, pehertää*.) KKS:n mukaan niin ikään *pehertäminen* esitetään merkityksissä 'piehtaroida', 'telmiä' ja 'sotkea' (KKS 2009 s.v. *peherteä*). Lisäksi sanakirjassa esiintyy verbi *pepelteä*, jota käytetään merkityksessä 'sekoittaa, sotkea, myllätä' sekä tiheään toistuvasta, nopeasta tekemisestä, jollaiseksi mainitaan muun muassa syöminen ja mukeltaminen (KKS 2009 s.v. *pepelteä*). Kaikista lähimmäksi näistä merkityksistä osuu molemmissa lähteissä esitetty merkitys 'sotkea', vaikkei sen yhteydessä mainitakaan murustelua.

24. **Porkkaota, porkkaotuo** 'leikkiä vedessä, puoliluvottomasti, turhanaikaisesti'

Vaj jaksaathii ne porkkaotuo!

SMSA:n mukaan kylvetty pelto *porkkaupi*, kun ihminen tai eläin kahlaa siellä niin, että peltoon jää syvät jalanjäljet (SMSA s.v. *porkkautua*). *Porkkiminen* tarkoittaa saman lähteen mukaan 'kepillä tai porkalla veteen porkkimista', jotta kalat pelkäsivät ja uisivat nuottaan (SMSA s.v. *porkkia, porkkiminen*). *Porkka* on 'kalan (nuotta)pyynnissä käytettävä sauva' sekä arkikielisesti 'suksisauva' (KS 2020 s.v. *porkka*, viitattu 29.1.2021). Lekseemiä käytetään niin ikään upottavassa suossa tai lumessa kulkemisesta (SMSA s.v. *porkkiminen*). Aineistossa mainittu *porkkiminen* on varmasti lähtöisin SMSA:ssa mainitusta 'porkalla veteen porkkimisesta', mutta siinä merkitys on laajentunut vedessä leikkimiseen. Merkitykset eivät kuitenkaan vastaa toisiaan täysin, vaikka monet kuvatuista tarkoitteista liittyvätkin veteen.

25. **Potaltoa** 'rynnistää, tulla kiireellä'

Täysin vastaava merkitys esiintyy SMSA:ssa, mutta sen lisäksi lekseemin kuvataan tarkoittavan myös '(kovasti) hiihtämistä' sekä 'kovasti lyömistä tai iskemistä' (SMSA s.v. *potaltaa*). KKS:ssä (2009) vastaavaa sana-artikkelia ei ole.

26. **Päkitteä** 'juosta pikatahtia'

KKS:stä (2009) ei löydy *päkittämiseen* sopivaa sana-artikkelia. SMSA:ssa kuvataan, että *päkittäminen* tarkoittaa 'syödä itsensä täyteen', 'väittää itsepäisesti', 'rehkiä, ponnistella', 'kulkea' sekä 'empiä, kakistella'. Lisäksi lekseemiä käytetään puristavista jalkineista. Näistä läheisin aineiston merkityksen 'juosta pikatahtia' kanssa on 'kulkea', mutta mikään merkityksistä ei vastaa sitä täysin. Lause-esimerkeistä lähimmäksi osuu [*s*]e *männä päkkitti vuan kääntymätä*. (SMSA s.v. *päkittää*.)

27. **Rahmuilla** 'liikuskella tutkien hieman hankalassa maastossa', yleensä eläimistä

SMSA:ssa samankaltaista verbiä käytetään sairaaksi tulemisesta tai varkain ruokatarpeita syömisestä (SMSA s.v. *rahmustaa, rahmuta*). Kumpikaan näistä merkityksistä ei täsmää aineiston kanssa. Myöskään KKS:ssä (2009) ja SSA:ssa (1992–2000) ei esiinny merkitykseltään sopivaa verbiä.

28. **Reppasta** 'kävellä raahustaen, roikkua mukana (usein lapsista)'

Hennahi se koettaa matkassa reppasta.

SMSA:n mukaan *reppaisemista* käytetään kulkemisesta ja juoksemisesta. Lisäksi SMSA:ssa kuvaillaan: ”*lapsi kulkee niin, että kovasti väsy*” ja ”*taapertaa eli yrittää kovasti vaikka kaatuileekin*” (SMSA s.v. *reppaista*.) Merkitykset ovat niin lähellä toisiaan, että voi sanoa niiden olevan yhteneviä. KKS:ssa (2009) ei ole vastaavaa lekseemiä.

29. **Rekalehtoa, repalehtoa, renkkelehteä** 'astetta heikompaa *reppasemista*, yleensä edesvastuuttomassa tilassa, hieman häiritsevästi (lapsi, humalainen tms.)'

Verbi *rekalehtaa* tarkoittaa SMSA:n mukaan 'venyä jaloissa, olla tiellä' (SMSA s.v. *rekalehtaa*). Lekseemiä *rekalehtia* tai *rekalehtie* kuvaillaan 'lentää, juosta pyrähdellen ja mutkia tehden' (SMSA s.v. *rekalehtia, rekalehtie*). *Repalehtamisen* merkityksiksi esitetään 'lentää räpytellen', 'esiintyä huonosti, juopottelevasti yms.' sekä 'näyttäytyä kurjassa asussa, esimerkiksi juoppo' (SMSA s.v. *repalehtaa*). Lähteiden merkityksissä on paljon samaa kuin aineistossa esitetyssä merkityksessä. Juopuneisuus, huonosti käyttäytyminen ja mutkittelevasti tai edesvastuuttomalla tavalla kulkeminen näyttäisivät olevan

yhdistäviä tekijöitä. Täysin yhteneviä merkitykset eivät kuitenkaan ole. KKS:ssä (2009) ei ole vastaavia verbejä.

30. **Riehkasta** 'liikkua, juosta, toimia epätoivon vimmassa, väsymyksen partaalla'

KKS:ssä (2009) esiintyy useita muodoltaan melko samantyyppisiä verbejä lekseemin *riehkasta* kanssa. Sen mukaan *riehisselläkseh* tarkoittaa 'riehua, räjähtää' ja 'rehennellä, kopeilla, ylpeillä' (KKS 2009 s.v. *riehisselläkseh*, viitattu 3.2.2021). *Riehkahtoakseh* taas tarkoittaa 'heittäytyä, paiskautua', 'sännätä, rynnätä' ja 'purskahtaa' (KKS 2009 s.v. *riehkahtoakseh*, viitattu 3.2.2021). KKS:ssä muodollisesti lähimmän verbin *riehkata* kuvataan merkitsevän 'paiskata, viskata' sekä 'riuhtaista' ja lekseemin *riehkaillakseh* kuvataan tarkoittavan 'hosumista' (KKS 2009 s.v. *riehkaillakseh*, *riehkata* viitattu 3.2.2021). Verbiä *riehkailla* käytetään puuskittaisesta tuulemisesta tai tupruamisesta ja lekseemiä *riehkatakseh* merkityksessä 'huitoa, hakata, iskeä, lyödä, piestä' ja 'heiluttaa, huiskuttaa' (KKS s.v. *riehkailla*, *riehkatakseh*, viitattu 3.2.2021). Lekseemi *riehkiekseh* merkitykseksi annetaan 'heitlehtiä, piehtaroida', ja 'heilua, keikkua' sekä 'liehua' ovat verbin *riehkuo* merkityksiä (KKS 2009 s.v. *riehkiekseh*, *riehkuo*, viitattu 3.2.2021).

Suurin osa edellä mainituista merkityksistä on melko kaukaisia aineiston *riehkasta*-verbin merkitykselle, mutta useassa liikkuminen ja toiminta vaikuttavat vimmaiselta kuten aineistossakin. Lähimpänä aineistonmukaista merkitystä ovat 'riehua', 'heittäytyä, paiskautua', 'sännätä, rynnätä', 'riuhtaista' ja 'hosua'. Nämä kaikki kuvaavat vimmaista toimintaa, mutta epätoivosta ja väsymyksestä on mahdotonta tehdä täsmällistä arviota. Merkitykset siis ovat joiltakin osin yhtenevät, mutta mikään niistä ei ole täysin aineistonmukainen.

31. **Ruikasta** 'lähteä ja tulla perille äkkiä' Hieman karkaamisen makua.

Se on ruikassu Ämmänsoareen.

Aineistossa kuvaillaan, että verbissä *ruikasta* on hieman karkaamisen makua. Verbiä ei löydy tässä tutkimuksessa käyttämistäni sanakirjoista. SMSA:ssakin esiintyy ainoastaan *ruikata*-verbi merkityksessä 'ruikuttaa, valittaa, sylkeä' (SMSA s.v. *ruikata*). SSA:ssa *ruikata*-verbin kuvataan olevan deskriptiivisana ja tarkoittavan 'ruiskata', 'sylkäistä',

'oksentaa' ja 'ripuloida' (SSA 1992–2000 s.v. *ruikata*). *Ruikata* näyttäisi kuitenkin olevan eri verbi kuin *ruikasta*, vaikka kaikki merkitykset nopeaa toimintaa kuvaavatkin. Koska verbi kuitenkin esiintyy Iijoki-korpuksessa⁵ (Oulun yliopisto 2019) lähes aineistonmukaisena, kyseessä ei luultavasti ole tilapäismuodoste.

32. **Simputtoa** 'potkia tiheään'

Eistä soata tuon penikan kansa vierekkäen nukkuo ku se aenae simputtaa.

Lekseemi esiintyy SMSA:n mukaan merkityksissä 'kiukutella', 'ärhennellä', 'komentella kiukkuisesti ja oikkuillen' ja 'suututtaa, keljuttaa, kiukuttaa'. Lisäksi sitä käytetään sotaväen keskuudessa, mutta muutenkin suututtamisesta. *Simputtaminen* tarkoittaa sotilasslangissa mahdottomien teettämistä esimerkiksi alokkeilla. (SMSA s.v. *simputella*, *simputtaa*.) SMSA:ssa kuvatut merkitykset eivät täysin vastaa aineistossa annettua merkitystä, vaikka jonkinlaista kiukuttelua tai alentamista voinee ajatellakin tiheään potkimisessa olevan. KKS:ssä (2009) vastaavaa verbiä ei esiinny.

33. **Sipostella** 'tehdä liian tarkkaa tai siistiä työtä (esim. leivän voitelemisessa)'

Heitä jo helevettiin se sipostelu!

KKS:ssä (2009) ei vastaavaa verbiä esiinny, mutta sen sijaan SMSA:ssa kuvataan, että *sipostelu* tarkoittaa 'syödä kovin hienosti', 'hienostella, sievistellä, yrittää käyttäytyä hienosti' sekä 'valehdella, uskotella'. Verbiä käytetään ihmisestä, joka siistii pukuaan, esimerkiksi ”Kyllä tuo taas sipostelloo ihteessä.” Lekseemi esiintyy myös koloratiivirakenteessa *syödä*-verbin kanssa (*syyä sipostella*) ja jollekulle voidaan sanoa: ”Syö eläkä tyhjää sipostele.” Lisäksi arkistossa on esimerkkivirke ”Älä sipostele siinä yhtää, kyllä mie tiiän, että sie valehtelet.” (SMSA s.v. *sipostella*.) Esimerkkien pohjalta voidaan todeta, että *sipostelun* merkitys on laajentunut tarkoittamaan fyysisen sievistelyn lisäksi henkistä *sipostelua*. Etenkin syömiseen liittyvät merkitykset osuvat lähelle aineistossa esitettyä merkitystä, mutta ne eivät ole täysin yhtenevät.

⁵ Pääatalo-korpuksessa (Oulun yliopisto 2019) esiintyy seuraava virke: ”Todettuaan sen kovaksi hän hypätä ruikkasi varren varassa toiselle rannalle.” Siinä on koloratiivikonstruktiossa lekseemi *ruikata*, joka merkitykseltäänkin näyttäisi olevan jokseenkin läheinen aineiston *ruikasemisen* kanssa. Molemmista on kyse äkillisestä liikkeestä, jossa lähdetään jostakin ja tullaan jonnekin. (Oulun yliopisto 2019.) Täysin vastaavat merkitykset eivät kuitenkaan ole, kuten ne eivät ole täysin samanlaisia muodoltaankaan.

34. **Suoputtoa** 'kynsiä itseään (esimerkiksi koirista)'

On se tuo Tessu pöljä: ensin suoputtaa ihteäsä ja sitte volisoo.

Käyttämistäni sanakirjoista ei löydy tietoja lekseemistä. Google-haku kuitenkin tuottaa useita tuloksia⁶, mikä kertoo siitä, ettei kyseessä ole tilapäismuodoste.

35. **Syhkästä** 'liikkua ja toimia (häiritsevän) vikkelästi' (yleensä käytössä tekijännimi-johdos, verbi harvinaisempi)

Melekonen syhkäsie!

Verbin *syhkäistä* merkitystä luonnehditaan SMSA:ssa seuraavasti: 'liikehtiä nopeasti ja hermostuneesti edestakaisin' ja 'kulkea nopeasti jollakin kulkuneuvolla, esim. junassa, suksilla jne'. Lekseemi esitetään koloratiivikonstruktiossakin verbien *mennä* ja *kävellä* kanssa. (SMSA s.v. *syhkäistä*.) Myös *i*-tön muoto *syhkästä* esiintyy koloratiivikonstruktiossa, mutta sitä käytetään esimerkivirkkeen mukaan mateiden käsittelystäkin, ilmeisesti juuri kuvaamaan nopeasti tapahtuvaa tekemistä tai liikettä: ”*kaolimella matteet kaolattiin, syhkästiiv vuaj ja sileätä tuli*” (SMSA s.v. *syhkästä*). Edellä mainitut merkitykset täsmäävät aineiston kanssa. KKS:ssä vastaavia sana-artikkeleita ei esiinny.

36. **Tormata** 'mennä ylenmääräisellä kiireellä, harkitsematta'

Minkätähen nä sillä laella siihen tormasit?

KKS:ssä verbille *tormata* annetaan yksiselitteisesti merkitys 'syöksyä' (KKS 2009 s.v. *tormata*, viitattu 21.1.2021). SMSA:ssa sen sijaan lekseemille esitetään useampia merkityksiä vivahteineen. Aineistonmukaista merkitystä kuvaavat 'syöksyä', 'liikkua nopeasti umpimähkään', 'rynnätä, rynnistää', 'hyökätä', 'syöstä', 'mennä vauhdilla, kovaa vauhtia, pikaisesti, juoksujalkaa' ja 'kulkea kiireesti'. Lisäksi verbi yhdistetään myös tuulen nopeaan liikkeeseen, sillä merkityksiksi kuvataan 'myrskytä' ja 'tuulla kovasti'. Niin

⁶ *Suoputtoa* tai *suoputtaa* esiintyy hakujen perusteella usein koloratiivikonstruktiossa. Se näkyy hyvin seuraavista virkkeistä: ”*Kainuussa käytetään usein kahta verbiä (toista tekemisen kuvaavana): juosta reppassee, kulkea hönttämästä, kaivaa suoputtoa*” (Koirat.com-sivuston keskustelupalsta 2010), ”*ajjaa suoputtaa monta kertaa päivässä tuonne oulun suuntaan.*” (Suomi24-keskustelu 2005) ja ”*Mallia ei sen kummemin ollu ko aloin vaan tehdä suoputtaa...*” (Louhelan Rouva -blogi 2014). Internetissä julkaistavassa Kainuu-suomi -sanakirjassa verbin *suoputtoa* kuvataan tarkoittavan 'hangata, esim. vaatepesussa nyrkkiä pöytäkillä'. Valokuvausblogissa (Sakenjapaivin.kuvat.fi-blogi 2012) *suoputtamisella* kuvataan sitä, miten linnut kaivavat lumen alta siemeniä: ”*Lunta on taas satanut aika lailla, joten pari päivää on tirpat saaneet suoputtaa siemeniä lumen alta.*” Mikään näistä merkityksistä ei täsmää aineiston kanssa.

ikään merkitys 'törmätä' mainitaan. (SMSA s.v. *tormata*.) Verbin *törmätä* semanttinen merkitys voi *Kielitoimiston sanakirjan* mukaan olla joko 'osua liikkeessä ollen johonkin vastassa olevaan' tai aineistonmukaisesti 'rynnätä, syöksyä, säännätä' (KS 2020 s.v. *törmätä*, viitattu 21.1.2021). Verbistä näyttäisi lähteiden perusteella esiintyvän sekä etuvokaalinen (*törmätä*) että takavokaalinen (*tormata*) muoto. Etuvokaalinen muoto on yleensä affektiivisempi (Saukkonen 1962: 343).

37. **Torpostoa** 'sotkea (tahattomasti) taitamattomuuttaan muka jotakin tehdessä'

Pittäestä nuijen penikoijen aenaa' olla torpostamassa.

Käyttämistäni sanakirjoista ei löydy tietoja verbistä *torpostoa*. Kuitenkin Google-hakujen avulla löytyy kaksi osumaa hakusanalle *torpostoa*⁷. Myös *torpostaa*-hakusana tuottaa runsaasti hakutuloksia, joten kyseessä ei voi olla tilapäismuodoste. Luultavasti käyttämistäni sanakirjoista verbiä ei löydy siksi, että sanakirjojen kerääjät eivät ole sattuneet kohtaamaan kyseistä sanaa tai eivät jostakin syystä ole ottaneet sitä huomioon keruutyössä.

38. **Völjäötyö** 'kulkeutua vaivalloisesti' (isolla porukalla, kantamusten tms. kanssa, vrt. ruotsin *följa*)

Verbi *völjäötyö* on johdettu lekseemistä *völjätä*, joka lainautuu ruotsista verbistä *följa*, 'seurata, saattaa, noudattaa' (SSA 1992–2000). Verbin *völjätä* merkitykseksi kuvataan SMSA:ssa 'tuoda, kuljettaa', 'viedä', 'seurata', 'saattaa', 'astuttaa' ja 'pysyä mukana' (SMSA s.v. *völjätä*). KKS:n mukaan lekseemin merkitys on 'kuljettaa, raahata' (KKS 2009 s.v. *völjätä*, viitattu 21.1.2021). Varsinaisena tarkastelun kohteena oleva *völjätä*-verbin johdoksen *völjäytyä* merkityksiä ovat KKS:n (2009 s.v. *völjäytyö*, viitattu 21.1.2021) mukaan 'raahautua' ja 'ahtautua'. SMSA:ssa (s.v. *völjäytyä*, *völjäytyä*) merkityksiksi kuvataan 'rahtautua', 'nousta ylöspäin', 'kiivetä sopimattomaan paikkaan' ja 'tuppaantua matkalle mukaan'. Näistä merkitykset 'raahautua' ja 'rahtautua' ovat yhtenevät aineiston kanssa.

⁷ Google-haun tuloksista toisessa verbi ilmaistaan likaamisen merkityksessä koloratiivikonstruktiossa *sotkea torpostit* (Pihlan maailma -blogi, viitattu 4.2.2021) Toisessa hakutuloksessa kuvataan pienen lapsen (luultavasti sotkuakin tuottavaa) syömistä: "-- Meillä "pikniköidään" aina lounas, syöttis matala-asentoon ja syön yleensä kans saman pöydän ääressä lattialla istuen, tyttö jatkaa torpostamista ja minä laittelen siinä samalla eläimille ruokia valmiiksi --." (Vau.fi-keskustelupalsta 2015). Merkitykset siis täsmäävät aineiston kanssa.

39. **Öngätä** 'purkkihuulirasvasta tms., tunkea sormi jhnkn niin, että jää kolo'

Elä sitte' öнкеä!

SMSA:sta löytyy muodoltaan melko samansuuntainen verbi *önkätä*. Sen merkitys on kuitenkin aivan toisenlainen kuin aineistossa, sillä SMSA:n mukaan verbiä käytetään puhevikaisen puheesta, ilmeisesti änkyttämisestä tai muuten epäsujuvasta puheesta. (SMSA s.v. *önkätä*.) SSA:ssa (1992–2000) esiintyy verbit *ängetä* ja *ängätä*. *Ängetä* tarkoittaa 'tunkea, tuppautua' ja sille rinnasteinen muoto *ängätä* tarkoittaa 'tunkea, tunkeutua', 'työntää väkisin' ja 'inttaa' (SSA 1992–2000 s.v. *ängetä*). Merkitys 'tunkea' vastaa aineistossa esitettyä merkitystä, vaikka lähteissä ei mainitakaan mitään kolon syntymisestä, toisin kuin aineistossa.

40. **Örnästä** 'mennä määrätietoisesti, nopeasti paikasta a paikkaan b'

Ei siinä kauvoa kerkie vanahata ku minä teältä Tornioon örnäsen.

Lekseemistä ei löydy mitään tietoja käyttämistäni lähteistä. Ainoastaan Google-haulla löytyy yksi tulos⁸, mutta sen perusteella en voi olettaa verbin esiintyvän laajasti kielenkäytössä. Kyseessä lienee melko suppealla alueella käytössä oleva verbi, muttei kuitenkaan tilapäismuodoste.

5.3. Liikeverbien deskriptiivinen analyysi

Tässä alaluvussa analysoin aineistoni deskriptiivisiä piirteitä. Olen eritellyt piirteistä yhteensä seitsemän luokkaa Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) väitöskirjojen pohjalta ja niitä mukailen. Jääskeläisen (2013) ja Jarvan (2003) kuvaamat piirteet olen esitellyt tarkemmin alaluvussa 4.2. Niistä muodostamani luokat ovat "monimerkityksisyys", "merkityksen tilannesidonnaisuus", "silmiinpistävyys ja affektiivisuus", "äänteellinen variaatio", "äänteiden distribuutio", "suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat" sekä "koloratiivikonstruktio". Jokaisessa alaluvussa esittelen piirteen ja tutkin, miten se toteutuu aineistoni lekseemeissä. Aineistossa on annettu joistakin verbeistä rinnakkaisia muotoja silloin,

⁸ Google-haun tuloksessa *örnästä* esiintyy aineistonmukaisessa merkityksessä kahdessa eri virkkeessä: "Syötiin välillä soattaa örnästä vaekka nurkan takana housuin kevennyksellä jos alakaa liitinkisä ahistammaa ja sitte toas potaltaa takasi pirttiin." ja "Ennen poislähtövä kun purasee vielä ison iltasen kavijariin ja pooliin kanssa ni sitä soattaa örnästä yönselässä takasin kämpälle ja jo oamulla aekase voe istuvänöttee veturin kyyvisä Tuluppijon konesavotala tukkiin ajussa." (Suomi24-keskustelu 2018).

kun lekseemien merkitys kuitenkin on sama. Ne lasken taulukoissa yhdeksi lekseemiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi *märvelteä* ja *märventeä* sekä *rekalehtoa*, *repalehtoa* ja *renkkelehteä*. Selvyyden vuoksi olen taulukoissa sijoittanut tällaisten tapausten väliin &-merkin.

5.3.1. Monimerkityksisyys

Vesa Jarvan (2003: 71) mukaan ekspressiiviset sanat ovat usein monimerkityksisiä, jolloin yhdellä sanalla voi olla monta eri merkitystä. Myös neutraaleissa sanoissa esiintyy samaa ilmiötä, mutta ekspressiivisissä sanoissa se on erityisen silmiinpistävää (Jarva 2003: 71). Aineistossani esiintyy runsaasti monimerkityksisyyttä, mikä on havaittavissa seuraavasta taulukosta (taulukko 3).

TAULUKKO 3. Aineiston verbien monimerkityksisyys.

	Lekseemit	Lukumäärä
Verbillä on useampi eri merkitys	<i>Hivotella, holovata, hänkkäröijä, hästätä, hönttätä, jompie, kaohottoa, konkoella, kätöstellä & kötöstellä, köytteä, lerkkasta, loeruta, lohnie, luokkouta & luokkoutuo, länttätä, myltätä, märsytä, pakuttoa, pehertheä, porkkaota & porkkaotuo, potaltoa, päkittä, rahmuilla, reppasta, rekalehtoa & repalehtoa & renkkelehteä, riehkasta, simputtoa, sipostella, syhkästä, tormata, völjäötyö, öngätä</i>	32
Vain yksi merkitys	<i>Hoakuroija, karnasta, lontostoa</i>	3
Ei tarpeeksi tietoja	<i>Märvelteä & märventeä, ruikasta, suoputtoa, torpostoa, örnästä</i>	5
Yhteensä		40

Kuten yllä olevasta taulukosta 3 on nähtävillä, suurin osa eli 31 neljästäkymmenestä aineistoni verbistä on varmasti monimerkityksisiä. Kaikille näille lekseemeille esitetään käyttämissäni lähteissä useita eri tarkoituksia. Esimerkiksi verbin *kaahottaa* (aineistossa

murteellisessa muodossa *kaohottoa*) ensisijaiseksi merkitykseksi annetaan 'touhottaa, koheltaa', mutta lekseemiä käytetään myös huterasta seisomisesta tai istumisesta sekä hevosen kovaa ajamisesta (SMSV s.v. *kaahottaa*, viitattu 13.1.2021).

Kolmelle sanalle löytyi vain yksi merkitys. Luen näiden sanojen joukkoon myös verbin *hoakuroida*, jonka kuvataan tarkoittavan sekä asioiden epävarmaa toimittamista että epävarmaa tapaa kulkea. Käsitän ne kuitenkin tässä yhteydessä merkitykseltään riittävän yhtenäisiksi. Lisäksi lasken joukkoon verbin *lontostoa*, jota kuvataan monin eri synonyymein, muun muassa 'talsia, tallata, tallustaa, lampsia' ja 'löntystä' (KKS 2009 s.v. *lontostoa*; SMSV s.v. *lontostaa*, viitattu 14.1.2021). Viidestä verbistä ei ole riittävästi tietoja, jotta monimerkityksisyyttä voisi analysoida. Näistä lekseemien tarkoitteista ei löytynyt ollenkaan tietoja käyttämistäni sanakirjoista. Google-haut ja Iijoki-korpus (Oulun yliopisto 2019) sen sijaan tuottivat joitakin tuloksia, mutta kuten edellä on tullut esille, en ota niitä tässä huomioon.

5.3.2. Merkityksen tilannesidonnaisuus

Ekspressiiviset sanat eivät yleensä ole tarkoitteidensa normaaleja, ainoita ja ensisijaisia ilmaisimia, vaan tarkoitteella on asiallinen, vakiintunut ja neutraali nimitys (Länsimäki 1987: xxvi). Jarvan (2003: 75) mukaan ekspressiivistä sanaa käytetään nimenomaan siksi, että tarkoitetta halutaan kuvata jollakin tavalla eikä siksi, että se on jonkin tarkoitteen nimitys. Sille on siis syynsä, että puhuja tai kirjoittaja valitsee käyttöönsä ekspressiivisen sanan neutraalin sijaan. Ekspressiivisyys on tilannesidonnaista (Jarva 2003: 75), eli juuri tiettyyn tilanteeseen sopiva ekspressiivisana otetaan käyttöön, kun halutaan kuvata esimerkiksi jonkin tarkoitteen ominaisuuksia.

Osa ekspressiivisanoista on tilapäismuodosteita, jotka ovat tilapäisiä tai jopa kertakäyttöisiä sanoja, jotka täyttävät senhetkisen ilmaisutarpeen. Lekseemi voi syntyä hetkessä tiettyä kielellistä tilannetta varten, eikä se välttämättä esiinny myöhemmin enää sellaiseen kielenkäytössä. (Eronen 2007: 23.) Osa sanoista elää pidemmänkin kuin yhden hetken esimerkiksi jonkin perheen keskuudessa. Tilapäismuodosteen käyttö voi loppua esimerkiksi siksi, että sen tilalle tulee korvaava sana tai siksi, että sitä tarkoittava asia katoaa

(Eronen 2007: 23). Tällaiset sanat eivät yleensä päädy sanakirjoihin, koska ne elävät kielenkäytössä vain lyhyen aikaa.

Tilannesidonnaisuutensa vuoksi ekspressiivisanoille on usein vaikea abstrahoida merkityksiä (Jarva 2003: 75). Länsimäki (1987: 269) toteaaakin, että ekspressiiviset sanat eivät ole yleisen käsitteen nimityksiä, vaan niillä on reaalisesti, juuri ilmaisuhetkellä, olemassa oleva tarkoite. Ekspressiivisten sanojen merkitystä ei yleensä voida määritellä muuten kuin kuvaamalla niiden käyttöyhteyksiä useammalla neutraalilla sanalla (Jarva 2003: 75).

Sanakirjoissa ekspressiivisanojen merkityksen kuvaukset tyypillisesti ovat elatiivimuotoisia tai lekseemejä selitetään synonyymisillä ekspressiivisanoilla (Jarva 2003: 75). Näin on monien aineistonkin lekseemien kohdalla. Esimerkiksi SMSV:ssä kuvataan, että verbiä *haakuroida* käytetään 'epävarmasta, haparoivasta kulkemisesta tms.' (SMSV s.v. *haakuroida*, viitattu 13.1.2021). Verbin *hästätä* kohdalla taas merkitystä kuvaillaan lause-esimerkkien ohella vain synonyymeilla: 'häärätä, hosua, touhottaa, sählätä, vehdata, mesoa' (SMSV s.v. *hästätä*, viitattu 25.1.2021).

Myös monet ekspressiivisten sanojen käännökset eri kielille ovat kuvauksia niiden tietystä käyttöyhteyksistä. Lisäksi ekspressiivisanojen tilannesidonnaisuudesta kertoo sekin, että koloratiivikonstruktiossa yhtä ekspressiivisanaa voidaan käyttää monen merkitykseltään erilaisen neutraalin sanan parina. (Jarva 2003: 75.) Esimerkiksi *lerkkaista*-verbin parina voi SMSV:n esimerkkien mukaan käyttää ainakin *mennä*-, *selvittää*- ja *heilua*-verbiä (SMSV s.v. *lerkkaista*, viitattu 25.1.2021).

Aineistoni verbit *märvelteä* ja *märventeä*, *ruikasta*, *suoputtoa*, *torpostoa* sekä *örnätä* vaikuttavat tilapäismuodosteilta sillä perusteella, ettei niitä löydy käyttämistäni sanakirjoista ollenkaan. Kuitenkin kaikkien näiden verbien kohdalla Google- ja korpushaut tuottavat vähintään yhden hakutuloksen. Siten lekseemit ovat todennäköisesti laajemmassakin käytössä kuin vain tilapäisesti, vaikkei niitä sanakirjoissa esiinnykään. Näin ollen aineiston verbien joukossa ei ole yhtäkään tilapäismuodostetta.

5.3.3. Silmiinpistävyys ja affektiivisuus

Heikki Leskisen (2001: 12) mukaan affektiivisuus on ekspressiivisille sanoille tyypillinen merkityspiirre. Sitä lienee pidettävä tärkeimpänä niitä luonnehtivana semanttisena kriteerinä, vaikka tunnepitoisuutta esiintyy muunlaisissakin lekseemeissä. Yksinkertaistaen voidaan kuitenkin todeta, että ekspressiiviset sanat eroavat neutraaleista sanoista siinä, että niihin liittyy jokin tunnevoittainen ominaisuus. (Heikki Leskinen 2001: 12.) Ekspressiiviset sanat siis kuvailevat tarkoitteensa lisäksi usein puhujan tunnetta tai asennetta tarkoitetta kohtaan (Hinton, Nichols & Ohala 1994: 12). Länsimäen (1987: 270–271) mukaan ekspressiivisillä sanoilla on myös stilistinen motivaatio, eli ne ovat usein leikillisiä tai pejoratiivisia. Vaikka affektiivisuutta usein pidetäänkin yhtenä ekspressiivisanaston piirteenä, kyseessä on kaksi erillistä ominaisuutta. Monet ilmaukset voivat olla affektiivisia olematta ekspressiivisiä ja toisinpäin. (Jääskeläinen 2013: 8.) Ekspressiivisanojen käsittelyn yhteydessä onkin olennaista tiedostaa sekin seikka, etteivät kaikki ekspressiiviset sanat ole affektiivisiä (Larjavaara 2002: 448).

Deskriptiiviset sanat ikään kuin ottavat kantaa sosiaalisiin normeihin, jolloin niistä heijastuvat myönteiset ja etenkin kielteiset asenteet. Deskriptiivisillä sanoilla kuvataan joko tarkoitteen silmiinpistäviä, keskeisiä ominaisuuksia tai sellaisia, jotka koetaan tärkeiksi, mutta puuttuvat kuvattavalta tarkoitteelta. Myös poikkeamat keskimääräisestä voivat huomiota herättävyydellään olla tarkoitteiden nimitysten perusteena. (Mikone 2002: 122.) Deskriptiiviset sanat siis ilmaisevat neutraaleista sanoista poiketen tarkoitteen lisäksi puhujan käsitystä tai asennetta puheenaiheena olevasta tarkoitteesta (Mikone 2002: 124). Esimerkiksi olemusta, liikkumista tai tietynlaista ihmistä kuvaavat deskriptiiviset sanat voivat olla affektiivisia kuvatessaan jonkinlaista silmiinpistävyyttä, jonkin ominaisuuden liiallisuutta tai puutetta (Jääskeläinen 2013: 8). Seuraavassa taulukossa (taulukko 4) esitän aineistossa esiintyvät lekseemit luokiteltuna affektiivisuuden tavan mukaan. Esimerkiksi epäsiisteys ilmentää puhtauden ja järjestyksen puutetta ja vauhdikkuus liiallista nopeutta. Otan huomioon vain aineistossa esitetyt merkitykset ja jätän sanakirjoista esille tulleet tarkoitteet huomiotta.

TAULUKKO 4. Aineiston affektiivisuus.

	Lekseemit	Lukumäärä
Häiritsevyys	<i>Hänkkäröijä, simputtoa</i>	2
Epäsiisteys	<i>Myltätä, märsytä, marvelteä & märventeä, peherteä, torpostoa</i>	5
Epävarmuus	<i>Hivotella, hoakuroija, kaohottoa</i>	3
Hitaus/tehottomuus/turhanaikainen toiminta	<i>Hästätä, hönttystä, kätöstellä & kötöstellä, lerkkasta, lontostoa, porkkaota & porkkaotuo</i>	6
Liiallinen tarkkuus	<i>Sipostella</i>	1
Mekaanisuus	<i>Pakuttoa</i>	1
Määrätietoisuus	<i>Köyhteä, länttystä, örnästä</i>	3
Nesteen tai ravinnon ylenkäyttö	<i>Holovata, lohnie</i>	2
Vaivalloisuus	<i>Konkoella, rahmuilla, reppasta, repalehtoa & rekalehtoa & renkkelehteä, völjäötyö</i>	5
Vauhdikkuus	<i>Karnasta, potaltoa, päkittä, riehkasta, ruikasta, syhkästä, tormata</i>	7
Määrittelemättömät	<i>Jompie, loeruta, luokkouta & luokkoutuo, suoputtoa, öngätä</i>	5
Yhteensä		40

Häiritsevyyttä ilmentää aineistossa kaksi verbiä, *hänkkäröijä* ja *simputtoa* (ks. taulukko 4). *Hänkkäröiminen* kuvaa puuhakkaasti mutta häiriten toimimista. *Simputtamisella* tarkoitetaan esimerkiksi sängyssä toista tiheään potkimista, joten olen laskenut myös sen puhujan kannalta häiritseväksi toiminnaksi. Epäsiisteyttä tai sotkua aiheuttavaa liikettä kuvaa aineistossa viisi verbiä: *myltätä, märsytä, marvelteä* ja *märventeä, peherteä* sekä *torpostoa*. *Mylttämisellä* tarkoitetaan pedin tai vuodevaatteiden epäjärjestykseen saattamista, kun taas *märsytä, marvelteä* ja *märventeä* kuvaavat epäsiistiä syömistä. *Pehertäminen* tarkoittaa lähinnä murustelua, ja *torpostaminen* esitetään merkityksessä 'sotkea (tahattomasti) taitamattomuuttaan muka jotakin tehdessä'. *Hivotella, hoakuroija* ja *kaohottoa* kuvaavat tekijän epävarmuutta. *Hivottelu* tarkoittaa hapuilua, *hoakuroiminen*

on epävarmaa kulkemista tai asioiden toimittamista, ja *kaohottaminen* on epävarmaa kävelyä tai paikallaanoloa.

Seuraavaan ryhmään, johon kuuluu kuusi lekseemiä, olen koonnut hitautta, tehottomuutta ja turhanaikaista tekemistä ilmentäviä verbejä. Aineiston mukaan *hästääminen* tarkoittaa 'toimia puuhakkaasti, mutta tehottomasti' ja *hönttäseminen* turhaan ja tiuhaan edestakaisin kulkemista. *Kätösteleminen* ja *kötösteleminen* kuvaavat tarkoituksettomasti ja miten sattuu pakkaamista tai järjestelemistä. *Lerkkaseminen* merkitsee hyväntuulista ja verkkaista kulkemista. Olisin voinut sijoittaa hyväntuulisuuden vuoksi sen johonkin toisenlaiseenkin ryhmään, mutta verkkauden vuoksi se sopii hyvin tähänkin. *Lontostaminen* kuvaa niin ikään verkkaista kulkemista, sillä se tarkoittaa 'löntystä; kävellä raskain, hitain askelin'. *Porkkaota* ja *porkkaotuo* korostavat toiminnan turhuutta, sillä verbit tarkoittavat 'turhanaikaisesti ja puoliluvottomasti vedessä leikkimistä'.

Liiallista tarkkuutta ja mekaanisuutta kuvaavia verbejä on kumpiakin vain yksi. *Sipostelu* tarkoittaa 'tehdä liian tarkkaa tai siistiä työtä (esim. leivän voitelemisessa)'. *Pakuttoa* tarkoittaa 'syödä sinnikkään mekaanisesti (jotain arkista)'. Määrätietoisuutta kuvaavia verbejä on kolme: *köytteä*, *länttästä* ja *örnästä*. Kaikki kolme kuvaavat määrätietoista ja samalla ehkä nopeaakin kävelemistä tai kulkemista. Seuraavaan ryhmään kuuluu kaksi verbiä, joista toinen (*holovata*) kuvaa nesteen tai veden ylenkäyttöä ja toinen (*lohnie*) tarkoittaa 'ottaa liian suuri annos ruokaa, pistää liian paljon suuhun kerralla' eli siis lyhyesti sanoen 'ahmia, ahnehtia'.

Vaivalloisuuteen viittaavia verbejä on viisi. *Konkoella* merkitsee 'vaivalloista lepoasennosta nousemista', mutta ryhmän muut lekseemit (*rahmuilla*, *reppasta*; *repalehtoa*, *reka-lehtoa*. *renkkelehteä*; *völjöötyö*) kuvaavat vaivalloista kävelemistä tai etenemistä. Suurin ryhmistä sisältää seitsemän vauhdikkuuteen viittaavaa verbiä. Niitä ovat lekseemit *karnasta*, *potaltoa*, *päkitteä*, *riehkasta*, *ruikasta*, *syhkästä* ja *tormata*. *Karnaseminen* tarkoittaa juoksemista, *potaltaa* merkitsee 'rynnistää, tulla kiireellä', *päkittää* 'juosta pikatahtia', *riehkasta* 'liikkua, juosta, toimia epätoivon vimmassa, väsymyksen partaalla', *ruikasta* 'lähteä ja tulla perille äkkiä', *syhkästä* 'liikkua ja toimia (häiritsevän) vikkellästi' ja *tormata* 'mennä ylenmääräisellä kiireellä, harkitsematta'.

Affektiivisuudeltaan määrittelemättömien verbien ryhmässä on viisi lekseemiä. Verbille *jompie* aineistossa annetaan merkitykseksi vain 'kulkea, kävellä'. Merkityksen kuvauksesta ei tule ilmi kulkemisen tapaa tai muitakaan affektiivisiä sävyjä, joten tarkempien tietojen puuttuessa en voi määritellä sitä tarkemmin. Samanlainen tapaus on verbi *loeruta*, jota käytetään koirista merkityksessä 'lähteä omille teilleen'. Niin ikään lekseemien *suoputtoa* ('kynsiä itseään'), *luokkouta* ja *luokkoutuo* ('vetäytyä, joutua pois päin') sekä *öngätä* (purkkihuulirasvasta tms. 'tunkea sormi jhnkn niin, että jää kolo') affektiivisuudesta ei voi tehdä päätelmiä tietojen vähäisyyden vuoksi.

5.3.4. Äänteellinen variaatio

Äänteellinen variaatio on ekspressiivisille sanoille hyvin yleinen piirre. Etenkin ensimmäisen tavun vokaalinvaihtelu on yleistä. (Sivula 1989: 167; Jarva 2003: 79.) Vokaalit voivat vaihdella laajoinakin sarjoina, esimerkiksi *hilkkua ~ holkkua ~ hulkkua ~ helkkyä ~ hylkkyä ~ hölkkyyä*. Laajojen vokaalinvaihtelusarjojen lisäksi yleistä on myös etu- ja takavokaalisten muotojen vaihtelu. Sitä ei kuitenkaan voi pitää yksiselitteisesti ekspressiivisen sanan tunnusmerkkinä, koska samantyyppistä vaihtelua esiintyy neutraaleissakin sanoissa. (Jarva 2003: 79–82.)

Ruoppilan (1935: 128) mukaan ekspressiiviset ja neutraalit sanat eroavat juuri siinä, että neutraaleissa sanoissa vokaalin vaihtuessa sanan merkityskin muuttuu, kun taas ekspressiivisissä sanoissa se pysyy jokseenkin samana. Esimerkiksi *tuli* ja *tali* tarkoittavat eri asioita, kun taas verbien *tormata* ja *törmätä* merkitys on samanlainen toisistaan poikkeavasta muodosta huolimatta. Kuitenkin Ruoppila (1935: 128, 136) toteaa myös, että vokaalinvaihtelulla ei voi varmasti sanoa olevan vaikutusta merkitykseen ja ettei ekspressiivisanojen äänneasun ja merkityksen suhde ole yhtä selvä kuin neutraaleilla sanoilla.

Jääskeläinen (2013: 14) puolestaan mainitsee, että äännemaalailu on usein myös merkityseroa luovaa, ja äännteillä on omat sävynsä. Kuitenkin äännevaihtelu tuottaa selvemmin merkityseron onomatopoeettisissa sanoissa kuin deskriptiivisissä sanoissa. Mikonen (2002: 109–110, 128) mukaan deskriptiivisessä sanastossa synesteettisen äännesymboliikan (esimerkiksi se, että vokaali *i* kuvaa pienuutta, siroutta, epäoleellisuutta, heikkoutta ja nopeutta) osuus on tuskin suurempi kuin neutraaleissakaan sanoissa. Sen vuoksi en

luokittele äännesymboliikkaa omaksi deskriptiiviseksi piirreluokakseen enkä käsittele sitä tämän enempää.

Ekspressiivisissä sanoissa esiintyy äänteellistä vaihtelua myös konsonanteissa. Vokaalinvaihtelu on kuitenkin yleisempää. Melko yleisiä ovat tapaukset, joissa yksinäiskonsonantti vaihtelee konsonanttiyhtymän kanssa 1. ja 2. tavun rajalla. Alkukonsonantti voi niin ikään vaihdella, mutta usein merkitykset vastaavat tällöin toisiaan vain osittain ja ilmiö on epäsäännöllinen. Sisäkonsonantin vaihtelukin on mahdollista, mutta se on ilmeisesti vielä harvinaisempaa kuin alkukonsonantin variaatio. (Jarva 2003: 82–84.)

”Äännemaalailu on se tie, joka johtaa konkreettisen maailman parempaan ja täydellisempään tulkitsemiseen”, toteaa Ravila (1952: 265). Deskriptiivisessä sanastossa äänteellinen variaatio on keino elävöittää, havainnollistaa ja selventää puhetta. Kyse on niin puheen kuin kirjallisuuden tyylikeinosta, sillä äännevariaationsa vuoksi deskriptiiviset sanat viehättävät uutuudellaan ja värikkyydellään. (Ruoppila 1934: 24–25.) Tutkimissani sanoisakin esiintyy äänteellistä variaatiota, mitä kuvaan taulukossa 5. Osa varioivista muodoista on peräisin aineistosta, osa käyttämistäni sanakirjalähteistä.

TAULUKKO 5. Äänteellinen variaatio aineistossa.

	Lekseemi	Varioiva muoto	Lukumäärä
Vokaalinvaihtelu	<i>Kätöstellä</i>	<i>Kötöstellä</i>	4
	<i>Länttystä</i>	<i>Läntysteä</i>	
	<i>Tormata</i>	<i>Törmätä</i>	
	<i>Öngätä</i>	<i>Ängätä, üngetä</i>	
Konsonanttivaihtelu	<i>Hänkkäröijä</i>	<i>Hänkätä</i>	8
	<i>Luokkouta</i>	<i>Luokoutuo</i>	
	<i>Länttystä</i>	<i>Läntätä</i>	
	<i>Myltätä</i>	<i>Myllätä</i>	
	<i>Märvelteä</i>	<i>Märventeä</i>	
	<i>Peherteä</i>	<i>Pepelteä</i>	
	<i>Rekalehtoa</i>	<i>Repalehtoa, renkkelehteä</i>	
	<i>Riehkasta</i>	<i>Riehisselläkseh</i>	
Yhteensä			12

Vokaalinvaihtelua esiintyy tutkimistani sanoista neljässä (ks. taulukko 5). Aineiston mukaan verbit *kätöstellä* ja *kötöstellä* ovat rinnakkaisia muotoja ja tarkoittavat samaa asiaa. Vain ensimmäisen tavun vokaali vaihtelee (*ä* ~ *ö*). Tämä yleisin vaihtelutyyppe eli ensi tavun vokaalinvaihtelu esiintyy lisäksi verbissä *öngätä*. SSA:ssa (1992–2000 s.v. *ängetä*) on merkitykseltään vastaavat lekseemit *ängätä* ja *ängetä*, joissa *ö*:n paikalla on *ä* ja jälkimmäisessä tapauksessa myös toisen tavun vokaalin *ä* tilalla on *e*. Niin ikään lekseemissä *länttystä* esiintyy variaatiota jälkitavun vokaalissa, kun samanmerkityksisessä verbissä *läntysteä* jälkitavu on *ä*:n sijaan *y* (KKS 2009 s.v. *läntätä*, *läntysteä*, viitattu 20.1.2021). Yksi sellainenkin tapaus aineistossa on, jossa etu- ja takavokaalisuus vaihtelevat: *tormata* ja *törmätä*. Yleiskielinen verbi *törmätä* vastaa yhdeltä merkitykseltään aineiston lekseemiä *tormata* (KS 2020 s.v. *törmätä*, viitattu 21.1.2021). Saukkosen (1962: 343) mukaan etuvokaalinen muoto on yleensä affektiivisempi. Tässä tapauksessa se ei kuitenkaan näytä pitävän paikkaansa, sillä etuvokaalinen muoto (*törmätä*) on yleiskielinen ja takavokaalinen (*tormata*) deskriptiivinen.

Konsonantivaihtelua näyttää esiintyvän tutkimieni lekseemien joukossa jopa vokaalinvaihtelua enemmän, yhteensä kahdeksassa verbissä (ks. taulukko 5). Konsonantivaihtelu esiintyy joko siten, että konsonanttien määrä muuttuu tai yksi tai useampi konsonantti vaihtuu toiseksi. Lekseemissä *peher-teä* *p* korvaa *h*:n (*pepel-teä*), ja verbissä *märvel-teä* *n* korvaa *l*:n (*märventeä*). *Rekalehto*a voi olla myös muotoa *repalehto*a, jossa *k*:n tilalla on konsonantti *p*, tai muotoa *renkkelehteä*, jolloin *k*:n rinnalla on *n* ja toinen *k*. Samaan tapaan verbin *myltätä* kohdalla vastaava verbi on lähteissä muodossa *myllätä*, jolloin *lt*:n tilalla on kaksoiskonsonantti *ll*. Konsonanttien määrä vaihtelee lekseemeissä *hänkkäröijä*, *riehkasta*, *loukkouta* ja *länttystä*. Varioivissa muodoissa *hänkätä*, *riehisselläkseh* ja *luokoutuo* on muuttuvissa kohdissa yksi *k* vähemmän. Samoin varioituneessa verbissä *läntätä* on yksi *t* vähemmän kuin aineiston lekseemissä *länttystä*.

5.3.5. Äänneiden distribuutio

Ekspressiivisissä sanoissa on usein sellaisia äänneitä ja äänneyhdistelmiä, jotka ovat harvinaisia neutraaleissa sanoissa (Hinton, Nichols & Ohala 1994: 6–7). Jääskeläisenkin (2013: 13; myös mm. Heikki Leskinen 2001: 11) mukaan äänneiden jakautuminen ja mahdolliset äänneyhdistelmät ovat ekspressiivisanoissa poikkeuksellisia. Joissakin kielissä

ekspressiivisanastossa esiintyy jopa sellaisia äänneitä ja äänneyhtymiä, jotka ovat kielessä muuten kokonaan tuntemattomia tai jotka tunnetaan vain lainasanoissa. Suomen kielessä tiettyjä äänneitä ei voi pitää ainoastaan ekspressiivisille sanoille tyypillisinä. Kuitenkin on selvää, että äänneiden distribuutiot eli jakautumat ovat toisistaan poikkeavat neutraaleissa ja ekspressiivisissä sanoissa. (Jarva 2003: 87–88.) Esimerkiksi sananalkuiset ja -loppuiset konsonantit (*pruiskauttaa, tömps*) ovat ekspressiivisissä sanoissa mahdollisia (Jääskeläinen 2013: 13).

Tuomo Tuomen (1989: 44) mukaan jotkin äänneet ja äänneyhdistelmät ovat leimallisesti ekspressiivisiä. Vokaaleista tällaisia ovat erityisesti *ö* ja *ä* mutta myös *o* ja *y*. Vokaalirakenne on yleensä homogeeninen (*o-o, ö-ö, ä-ä*), tai keskimmäiseksi jäseneksi voi liittyä *e* tai *i*. Konsonanteista tavallisimpia ovat *r, p, h, s* ja *l* sekä klusiiligeminaatat (*kk, pp, tt*). (Tuomi 1989: 44, ks. myös Heikki Leskinen 2001: 13–14.)

Aineistossa nämä äänneet ovat huomattavan yleisiä (ks. liite 3), vaikka toki aineiston verbeissä esiintyy paljon muitakin äänneitä. Aineistossa ei juuri esiinny mitään poikkeavaa, joten ei ole relevanttia käsitellä sitä lekseemi kerrallaan. Sen sijaan muodostan yleislinjauksia. Sanakohtaiset äänneet ovat nähtävissä taulukoituna liitteessä 3. Kaikissa aineiston verbeissä lukuun ottamatta lekseemiä *öngätä* on 1–4 konsonanttia *r, p, h, s* ja *l* tai klusiiligeminaatta. Lekseemissä *öngätä* ei ole edellä mainittuja konsonanteja ollenkaan. Lähes kaikissa sanoissa on *ö, ä, o* tai *y*. Ainoastaan verbeissä *karnasta, lerkkasta, rahmuilla, reppasta, riehkasta* ja *ruikasta* niitä ei ole, vaan sen sijaan niissä on vokaaleja *e, i, a* ja *u*. Joissakin sanoissa on murrepiirteestä johtuva *o*, sillä Kainuun murteissa pitkä *aa* diftongiutuu *oa*:ksi. Tällaisia verbejä (joissa ei ole muita *o*-äänneitä) ovat *pakuttoa, rekalehtoa* ja *repalehtoa* sekä *simputtoa*. Kaikissa aineiston sanoissa esiintyy näitä leimallisesti ekspressiivisiä äänneitä tai äänneyhdistelmiä, jokaisessa yhteensä 2–5.

5.3.6. Suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat

Ison suomen kieliopin (VISK 2008 § 309) mukaan deskriptiiviset verbit ovat johdosmaisia, mutta niillä ei ole kantasanaa. Sen sijaan johdinta edeltävänä vartaloaineksena on foneemijono, joka jäljittelee jotakin nähtävää. Sama vartalo esiintyy yleensä erijohtimis-

ten verbien sarjoissa (esim. *räiskyä, räiskähtää, räiskiä*). Deskriptiiviverbit edustavat johdostyyppien morfologisia muotteja sekä monelta osin myös verbijohdosten semanttisia pääryhmiä. Keskeinen vartaloltaan kaksitavuisten deskriptiiviverbien ryhmä ovat *U*-vartaloiset verbit (esim. *lonksua, hytkyä, säihkyä*). Sen sijaan kompleksisen *U*-loppuisen johdintimen sisältävät deskriptiiviset verbit ovat harvinaisia. Ne ovat lähinnä *VntU*-johtimisia (esim. *nuhraantua, rähjäntyä*). Lisäksi on *i*-loppuisia vartaloltaan kaksitavuisia verbejä, kuten *söhlää* ja *tökkiä*. (VISK 2008 § 309.) Näistä edellä mainituista johdintyypeistä aineistossa esiintyy vain *i*-loppuisia vartaloltaan kaksitavuisia verbejä (*jompie, lohnie*).

Monitavuiset vartalotyytit ovat erityisen yleisiä deskriptiivisissä verbeissä. Kaikki vartaloltaan *ise*-loppuiset verbit (esim. *väristä, lerkkaista*) ovat deskriptiivisiä, kuten myös valtaosa *AhtA*-verbeistä (esim. *molskahtaa, retkahtaa, rojahtaa*). Deskriptiiviverbeihin kuuluu lisäksi muuttamisjohdosten muotin mukaisia vartaloltaan *tA*-loppuisia verbejä. Johdinta *-ttA-* edeltää yleensä lyhyt vokaali tai *UU* (esim. *kököttää, retuuttaa*) ja johdinta *-stA* yleensä *i* (esim. *heristää, virnistää*). Myös *(e)rtA-* ja *(e)ltA-*vartalolisissa verbeissä (esim. *tuhertaa, räpeltää*) sekä *AA*-supistumaverbeissä (esim. *junnata, kurlata, räplätä*) on deskriptiiviverbejä. *Ise-* ja *tA*-verbeistä voidaan edelleen johtaa *le*-verbejä (esim. *kolitt-el-la, kätös-t-el-lä*). Deskriptiiviverbeissä on sellaisiakin *le*-verbejä, joita ei ole johdettu edellä mainituista vartalo- tai johdostyypeistä (esim. *irvailla, äkäillä*) sekä *ksi-* ja *hti*-johdoksia (esim. *ripeksiä, tupeksia; koikkelehtia, käpsehtiä*). *Oi(tU)*-verbeissä on vain tilapäisiä deskriptiivisiä muodosteita (esim. *mähmäreidä, räpelöidä*). (VISK 2008 § 309.)

Jarvan (2003: 84) mukaan ekspressiivisille sanoille on tyypillistä, että ne suosivat tiettyjä johtimia. Usein niistä kuitenkin puuttuu kantasana tai johtosuhteet ovat muuten epäsäännöllisiä. Joskus ekspressiiviset sanat muistuttavat niin paljon toisiaan sekä johdinainekseltaan että tavurakenteeltaan, että voidaan puhua morfologisesta kaavasta. Tällainen säännönmukaisuus tarjoaa äänteelliselle variaatiolle kehyksen, jonka puitteissa äänneasu vaihtelee. Suomessa ekspressiivisanoille erityisen tyypillinen morfologinen kaava on *KVKise*⁹ (esim. *hätiistä, jatiista*) tai varioiva muoto *KVKAjA-*. Toinen tyypillinen johdin on *AhtA*, jolla muodostettuja verbejä (esim. *hepsahtaa, kapsahtaa, jylkähtää*) tavataan usein *ise*-verbien rinnalla. Näiden rinnalla esiintyy myös *A(hd)UttA*-loppuisia verbejä, jotka voivat olla selviä johdoksia. Lisäksi melko yleisiä ekspressiivisessä sanastossa ovat

⁹ *K* tarkoittaa konsonanttia ja *V* vokaalia.

nelitavuiset *ehtAA-* ja *ehtiA-*loppuiset verbit (esim. *hemppulehtaa, hökälehtää, keppelehtiä*), joiden rinnalla on yleensä kolmitavuinen nomini (*hemppula, hökäle, keppelä*). Myös *kOi-*, *lOi-* ja *rOi-*loppuisia verbejä esiintyy ekspressiivisissä verbeissä (esim. *hälläköidä, kempuloida, hempparoida*). (Jarva 2003: 84–87.)

Taulukossa 6 käsittelen aineistossa esiintyviä deskriptiiviverbeille tyypillisiä johtimia ja johdoksia. Sellaiset johtimet, jotka mainitaan lähteissä mutta eivät esiinny aineistossa, olen jättänyt taulukosta kokonaan pois. En myöskään ole sijoittanut aineistoon lekseemejä, joissa on jokin sellainen johdin, jonka ei mainita lähteissä olevan deskriptiivisille sanoille tyypillinen. Joidenkin verbien kohdalla aineistossa esitetään useampi varioiva muoto. Niistä olen ottanut taulukkoon vain ensimmäisinä esitetyt muodot, sillä kaikissa muodoissa on sama johdin.

TAULUKKO 6. Deskriptiiviverbeille tyypilliset johtimet aineistossa.

Johdin	Lekseemit	Lukumäärä
<i>i-</i> loppuiset kaksitavuiset	<i>Jompie, lohnie</i>	2
<i>-ise</i>	<i>Hönttämästä, karnasta, lerkkasta, länttämästä, reppasta, riehkasta, ruikasta, syhkämästä, örnämästä</i>	9
<i>-ttA</i>	<i>Kaohottoa, köytmää, pakutttoa, päkittää, simputtoa, suoputttoa</i>	6
<i>-stA (+le)</i>	<i>Kätöstellä, lontostoa, sipostella, torpostoa</i>	4
<i>-le</i>	<i>Hivotella, rahmuilla</i>	2
<i>-(e)rtA</i>	<i>Peherteä</i>	1
<i>-(e)ltA</i>	<i>Märvelteä, potaltoa</i>	2
<i>AA-</i> supistumaverbit	<i>Holovata, hästätä, myltätä, tormata, öngätä</i>	5
<i>-ehtiA</i>	<i>Rekalehtoa</i>	1
<i>-kOi</i>	<i>Konkoella</i>	1
<i>-rOi</i>	<i>Hoakuroija, hänkkäröijä</i>	2
Yhteensä		35

Aineistossa on kaksi *i*-loppuista, vartaloltaan kaksitavuista verbiä, jotka ovat *jompie* ja *lohnie* (ks. taulukko 6). Muita vartaloltaan kaksitavuisia verbejä aineistossa ei esiinny. Monitavuisia vartalotyyppisiä sen sijaan esiintyy useita. Vartaloltaan *ise*-loppuisia verbejä on aineistossa yhdeksän: *hönttämästä, karnasta, lerkkasta, länttämästä, reppasta, riekasta, ruikasta syhkästä* ja *örnämästä*. Perusmuodossa *ise*-aines ei varsinaisesti erotu, etenkin kun *i* ei näy näissä murteellisissa sanoissa, mutta esimerkiksi monikon kolmannessa persoonassa se näkyy: *reppa+ise+vat* (murteellisesti *reppasevat* tai *reppassoo*). ISK:n (2008 § 309) mukaan johdinta *-ttA-* edeltää yleensä lyhyt vokaali tai *UU*. Näin on aineistossa esiintyvistä kuudesta tapauksesta kaikissa muissa paitsi lekseemissä *köytteä*, jossa johdinta edeltää diftongi. Johtimen *-stA* sisältäviä lekseemejä aineistossa on neljä. Niistä kahdesta on edelleen johdettu *le*-verbejä (*kätö+st+el+lä, sipo+st+el+la*). Muista vartalotai johdostyypeistä johtamattomia *le*-verbejä on aineistossa kaksi (*hivotella : hivottelee, rahmuilla : rahmuilee*).

Aineistossa on (*e*)*rtA*-vartaloisia verbejä vain yksi (*pehertheä*) ja (*e*)*ltA*-vartaloisia verbejä kaksi (*märvelteä, potaltoa*). *AA*-supistumaverbejä on viisi (*holovata, hästätä, myltätä, tormata, öngätä*). Nelitavuisia *ehtiA*-verbejä edustaa vain lekseemi *rekalehtoa*. *Oi*-verbejä on aineistossa kaksi eri tyyppiä: *-kOi* (*konkoella*) ja *-rOi* (*hoakuroija, hankkäröijä*). Kuten edellä mainitsinkin, taulukossa on vain kaikki ne lekseemit, joissa on sellainen johdin, jonka mainitaan lähteissä olevan deskriptiivisanoille tyypillinen. Taulukon ulkopuolelle jääviä sanoja on viisi (*loeruta, märsytä, luokkouta, porkkaota* ja *völjäötyö*). Verbeissä *loeruta* ja *märsytä* on *A*-johdin ja kolmessa viimeksi mainitussa *UtU*-johdin.

5.3.7. Koloratiivikonstruktio

Deskriptiiviverbit esiintyvät usein koloratiivikonstruktiossa (Sivula 1989: 166–167), jossa on *A*-infinitiivimuotoinen ja finiittimuotoinen verbi, esimerkiksi *käydä käpötellä* (Rytkönen 1937: 95). Jaakko Sivulan (1989: 166–167) mukaan kyseistä konstruktioita koloratiiviseksi on nimittänyt ensimmäisenä Ahti Rytkönen (1937). Rytkönen on nimittänyt rakenteen nimenomaan koloratiiviseksi, koska se on väritystä luova ja värittävä. Esimerkiksi deskriptiiviverbi *käpötellä* kuvaa pääsanaansa *käydä* merkityksellään, jolloin se kuvailee *käymisen* tai *kävelemisen* sävyä ja tekee ilmaisusta elävämmän. (Rytkönen 1937: 103.)

Mahdollisuus esiintyä koloratiivikonstruktiossa kertoo sanan deskriptiivisestä sävystä (Jääskeläinen 2013: 16). Deskriptiivisanat eivät kuitenkaan ainoastaan kuvaa pelkkää pääsanaansa, vaan ne voivat esiintyä myös yksinään ja ilmaista siten merkityksellään ilman pääsanaansakin sitä tarkoitetta, johon ne viittaavat (Mikone 2002: 29). *Käpötellä* ilmaisee eteenpäin käymistä yksinäänkin, ja samalla se tuo elävästi esille kulkemisen tavan. Kuitenkin koloratiivirakenteessa deskriptiivisanan kuvailevuus korostuu entisestään (Mikone 2002: 29).

Koloratiivikonstruktioit eivät aina muodostu verbeistä, vaan on olemassa myös nomineja sisältäviä rakenteita. Koloratiivikonstruktioit jaetaan kahteen päälajiin, joita ovat verbaalinen (*constructio colorativa verbalis*) ja nominaalinen koloratiivikonstruktio (*constructio colorativa nominalis*). Nominaalisessa koloratiivikonstruktiossa lajia osoittavan genetiivin yhteyteen liitetään laatua ilmaiseva substantiivi (esim. *variksenpojan ruuhake*). (Rytkönen 1937: 103–104.) Deskriptiiviosa antaa rakenteelle erityisvärityksen, johon sisältyy esimerkiksi suuruuden, kömpelyyden, laiskuuden, vilkkauden tai nopeuden sävyä (Sivula 1989: 167).

Verbaalista koloratiivikonstruktioita on kahta päätyyppiä sen mukaan, taipuuko pääverbi: *mennä jolkutti* tai *meni jolkutti* (Sivula 1989: 167). Myös verbien esiintymisjärjestys vaihtelee murrealueittain. Harvinaisempi variaatiotyyppi, jossa deskriptiivinen predikaattiverbi on ennen infinitiivissä olevaa verbiä (*jolkutti mennä*), esiintyy lounaisissa siirtymämurteissa ja hämäläismurteissa. Pohjalais-, savolais- ja kaakkoismurteissa taas deskriptiiviverbi seuraa finiittistä verbiä (*mennä jolkutti*). (Ikola, Palomäki & Koitto 1989: 303–308; Saukkonen 1962: 134–136.) Sellaisiakin harvinaisia tapauksia esiintyy, joissa rakenteen verbit irtoavat toisistaan (*meni häntä koipien välissä jolkutti*) tai verbit rinnastetaan *ja*-konjunktiolla (*meni ja jolkutti*) (Sivula 1989: 167).

Aineistossa on neljä verbiä, jotka esiintyvät koloratiivikonstruktiossa. Lekseemi *karnasta* esiintyy aineistossa *juosta*-verbin kanssa. SMSV:n esimerkkilauseiden mukaan lekseemiä käytetään *juosta*-verbin (*juostak karnasoo*) lisäksi *mennä*-verbin kanssa (*ne (pommikoneet) mennäk karnasi*) mutta myös yksinään, ilman koloratiivirakennetta (*pian tästä minäik karnasen saunaan*) (SMSV s.v. *karnaista*, viitattu 26.3.2021). Verbi *lerkkasta*

esiintyy niin aineiston kuin SMSV:n esimerkkilauseissakin ainoastaan koloratiivikonstruktiossa. Aineistossa sitä käytetään *juosta*-verbin kanssa (*Tessu juosta lerkkasi rolloamaan ku isä tuli kottiin*) ja SMSV:ssä *heilua-* (-- *lävökset [= kohot] siinä heilluul lerkkašsoo --*), *selvittää-* (*Tuo Kaisa se on selevittee lerkkassu – ’juorunut’*) ja *mennä*-verbin kanssa (*vanahin tyttö männäl lerkkasi kirkolle*). (SMSV s.v. *lerkkaista*, viitattu 26.3.2021.) Näiden esimerkkien perusteella *lerkkasta* esiintyneen pääasiassa juuri koloratiivikonstruktiossa.

SMSA:n tietojen mukaan lekseemi *sipostella* esiintyy yleensä itsenäisenä ilman koloratiivirakennetta, mutta yhden esimerkkilauseen mukaan myös koloratiivirakenteessa *syödä*-verbin kanssa (*syyä sipostella*) (SMSA s.v. *sipostella*). Niin ikään lekseemi *syhkästä* näyttäisi SMSA:n mukaan esiintyvän niin itsenäisenä kuin koloratiivikonstruktiosakin verbien *mennä* ja *kävellä* kanssa (SMSA s.v. *syhkäistä*). Kaikki edellä mainitut koloratiivikonstruktiot ovat yleisintä tyyppiä, jossa deskriptiiviverbi seuraa taivuttamatonta finiittistä verbiä (*mennä jolkutti*) ja joka on käytössä savolaismurteissa, joihin Kainuun murteetkin kuuluvat.

5.4. Yhteenveto

Tässä luvussa teen yhteenvedon analyysistä. Ensimmäiseksi muodostan semanttisesta analyysistä yhteenvedon, sitten deskriptiivisistä. Kun semanttisessa analyysissä etsin aineiston sanojen merkityksiä sanakirjoista, löysin vaihtelevia tuloksia. Lekseemeistä osalle löytyy vastaava merkitys SMSV:stä, SMSA:sta, KKS:stä (2009) tai joissakin tapauksissa myös SSA:sta (1992–2000). Osa hauista taas tuottaa aineistossa esitetyn merkityksen kanssa läheisen, mutta ei täysin vastaavan merkityksen. Joillekin sanoille sanakirjoissa sen sijaan esitetään aivan toisenlaisia merkityksiä. Joidenkin verbien kohdalla ei ole käytettävissä tarpeeksi tietoja semanttisen analyysin mahdollistamiseksi joko siksi, ettei käyttämistäni sanakirjoista löydy kyseistä lekseemiä, tai siksi, ettei aineistossa ole täsmällistä verbin kuvausta, jolloin vertailua ei voida tehdä.

Taulukossa 7 osoitan, mille lekseemeille sekä aineistossa että sanakirjoissa esitetään yhteneväiset, läheiset tai eroavat merkitykset ja minkä verbien kohdalla ei ole riittävästi tietoja saatavilla. Luokittelun olen muodostanut siten, että sellaiset verbit, joilla on monta

merkitystä, joista yksikin täsmää aineiston kanssa, luen yhteneväiset merkitykset -ryhmään. Samaa periaatetta noudatan läheiset merkitykset -ryhmän suhteen.

TAULUKKO 7. Verbien merkitysten vertailu lähteisiin.

	Lekseemit	Lukumäärä
Yhteneväiset merkitykset	<i>Hoakuroija, holovata, hänkkäröijä, karnasta, konkoella, kätöstellä & kötöstellä, lerkkasta, lontostoa, luokkouta & luokkoutuo, myltätä, märsytä, potaltoa, rep-pasta, syhkästä, tormata, völjäötyö, öngätä</i>	17
Läheiset merkitykset	<i>Hivotella, hästätä, hönttätä, kaohottoa, köytteä, lohnie, länttätä, peher-teä, porkkaota & porkkaotuo, rekalehtoa, & repalehtoa & renkkelehteä, riehkasta, sipostella</i>	12
Eroavat merkitykset	<i>Loeruta, pakuttoa, päkitteä, rahmuilla, simputtoa</i>	5
Ei riittävästi tietoja	<i>Jompie, märvelteä & märventeä, ruikasta, suoputtoa, torpostoa, örnästä</i>	6
Yhteensä		40

Sanakirjojen kanssa yhteneväiset merkitykset on 40 aineiston sanasta 17:llä (ks. taulukko 7). Aina merkitykset eivät täsmää sanasta sanaan, ja pieniä vivahde-eroja voi olla havaittavissa, mutta tähän ryhmään lukeutuvat kaikki lekseemit, joiden merkitykset ovat erittäin lähellä toisiaan, lähes synonyymeja. Esimerkiksi verbin *lontostoa* merkitys aineistossa on 'löntystää, kävellä raskain, hitain askelin' ja KKS:ssä 'talsia, tallata, tallustaa' (2009 s.v. *lontostoa*, viitattu 14.1.2021). Vaikka merkitykset eivät ole sanatarkasti samat, ne silti täsmäävät toisiinsa riittävän tarkasti. Verbin *luokkoutuo* kohdalla sen sijaan SMSV:stä löytyy sanasta sanaan sama merkitys 'vetäytyä' kuin aineistostakin (SMSV s.v. *luokkoutua*, viitattu 14.1.2021).

Lähteissä on 12 lekseemille aineiston kanssa läheiset, mutta ei kuitenkaan täsmäävät merkitykset. Esimerkiksi verbi *köytteä* kuvataan aineistossa merkityksessä 'kävellä, kulkea jokseenkin päämäärätietoisesti'. SMSV:n mukaan lekseemiä käytetään muun muassa vaivalloisesta tai muusta sellaisesta (jonossa) kulkemisesta (SMSV s.v. *köyttää*, viitattu 14.1.2021). Päämäärätietoisuus ja vaivalloisuus ovat merkitykseltään kaukana toisistaan, mutta ne eivät kuitenkaan sulje pois toisiaan, sillä myös vaivalloisesti liikkuva henkilö voi kulkea määrätietoisesti. Molemmissa merkityksissä puhutaan kulkemisen tavasta, joten merkitykset ovat osittain yhteneväiset.

Valtaosalle aineiston verbeistä (17+12=29) löytyy ainakin läheinen merkitys lähteiden kanssa. Viiden lekseemin kohdalla aineistossa esitetty merkitys kuitenkin eroaa lähteissä kuvatuista merkityksistä. SMSA:ssa kuvataan, että *päkittäminen* tarkoittaa 'syödä itsensä täyteen', 'väittää itsepäisesti', 'rehkiä, ponnistella', 'kulkea' sekä 'empiä, kakistella', ja lekseemiä käytetään myös puristavista jalkineista. (SMSA s.v. *päkittää*.) Aineistossa taas *päkitteä* kuvataan merkityksessä 'juosta pikatahtia', joten tarkoitteet poikkeavat toisistaan merkittävästi.

Kuudesta lekseemistä ei löydy riittävästi tietoja semanttiseen analyysiin. Verbeistä *suoputtoa*, *märvelteä* ja *märventeä*, *ruikasta*, *torpostoa* ja *örnästä* ei ole ollenkaan tietoja käyttämissäni sanakirjoissa. Ainoastaan verbille *ruikasta* on SMSA:ssa (s.v. *ruikata*) ja SSA:ssa (1992–2000 s.v. *ruikata*) foneettisesti samansuuntainen lekseemi *ruikata*, mutta merkitysten perusteella kyseessä on aivan toinen verbi. Lekseemin *jompie* kohdalla taas lähteistä löytyy riittävästi tietoja, mutta koska aineistossa merkitystä ei kuvailla tarkasti, on mahdotonta tehdä täsmällistä semanttista analyysia. Aineistossa verbin merkitykseksi annetaan 'kulkea, kävellä' ja SMSV:ssä lekseemin kuvataan tarkoittavan 'laahustamista, kömpimistä tms.' (SMSV s.v. *jompia*, viitattu 13.1.2021). Merkitykset eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan niillä on yhteys. Tarkempien tietojen puuttuessa luokittelen kuitenkin lekseemin ei riittävästi tietoja -ryhmään.

Seuraavaksi teen deskriptiivisistä analyysista yhteenvedon. Liitteissä olevasta kokoaivasta taulukosta (liite 4) on nähtävillä, mitkä deskriptiiviset piirteet toteutuvat missäkin sanoissa, missä taas tietojen mukaan eivät ja mistä lekseemeistä ei ole riittävästi tietoja

luotettavaan analyysiin. Vaakariveillä näkyy, kuinka paljon ja mitä piirteitä kussakin sanassa esiintyy. Pystyriveiltä voi lukea, missä lekseemeissä ja kuinka monessa sanassa yhteensä mikäkin piirre esiintyy.

Kaikissa aineiston 40 sanassa esiintyy äänteiden distribuutiota, eli toisin sanoen niissä on vokaaleja *ö, ä, o* ja *y*, konsonantteja *r, p, h, s* ja *l* tai klusiiligeminaattoja *kk, pp* ja *tt*. Toiseksi eniten deskriptiivisistä piirteistä aineistossa on kahta eri piirrettä, suosikkijohtimia ja affektiivisuutta. Silmiinpistävyys ja affektiivisuus täyttyvät 35 lekseemin kohdalla. Niitä on kaikissa verbeissä lukuun ottamatta viittä lekseemiä (*märvelteä, ruikasta, suoputtoa, torpostoa* ja *örnästä*), joista ei ole riittävästi tietoja. Myös suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat toteutuvat 35 verbissä. Ainoastaan lekseemeissä *loeruta, luokkouta, märsytä, porkkaota* ja *völjäötyö* on sellaiset johtimet, joita ei pidetä deskriptiivisille sanoille tyypillisinä. Monimerkityksisyys on niin ikään hyvin yleinen piirre, sillä sitä on aineiston verbeistä jopa 32:ssa. Kolmelle sanalle (*hoakuroija, karnasta* ja *lontostoa*) on ainoastaan yksi merkitys, joten ne eivät ole monimerkityksisiä. Viidestä lekseemistä (*märvelteä, ruikasta, suoputtoa, torpostoa* ja *örnästä*) ei jälleen ole tarpeeksi tietoja, jotta monimerkityksisyyttä voisi määritellä.

Harvinaisempia piirteitä ovat äänteellinen variaatio, koloratiivikonstruktio ja tilannesidonnaisuus. Äänteellistä variaatiota esiintyy 11 lekseemissä. Vokaalinvaihtelua on näistä neljässä lekseemissä, joita ovat *kätöstellä, länttästä, tormata* ja *öngätä*. Konsonantivaihtelua on 8 verbissä (*hänkkäröijä, luokkouta, länttästä, myltätä, märvelteä, peher-teä, rekalehtoa* ja *riehkasta*). *Länttästä* osallistuu sekä konsonantti- että vokaalinvaihteluun, joten yhteenlasku ei täsmää. Vain neljä aineiston sanoista (*karnasta, lerkkasta, sipostella* ja *syhkästä*) esiintyy koloratiivikonstruktiossa. Loppujen verbien osalta ei voida varmasti sulkea pois sitä mahdollisuutta, etteikö sana voisi esiintyä koloratiivikonstruktiossa. Kuitenkin saatavilla olevien tietojen pohjalta merkitsen muiden verbien kohdalle, ettei lekseemi tiettävästi esiinny koloratiivikonstruktiossa. Samanlainen menettely pätee myös äänteelliseen variaatioon. Tilannesidonnaisuutta ei analyysin perusteella näytä esiintyvän yhdessäkään aineiston verbissä.

Aineistossa ei ole yhtäkään sellaista lekseemiä, jossa kaikki seitsemän deskriptiivistä piirrettä täyttyisivät tai edes kuusi niistä täyttyisi. Myöskään sellaisia verbejä ei ole ollenkaan, joissa olisi vain yksi piirre tai ei deskriptiivisiä piirteitä ollenkaan. 11 lekseemissä

toteutuu viisi piirrettä, joten niitä voidaan pitää selkeimmin deskriptiivisinä. Kyseiset verbit ovat *hänkkäröijä*, *kätöstellä*, *lerkkasta*, *länttästä*, *myltätä*, *peherteä*, *rekalehtoa*, *riehkasta*, *sipostella*, *syhkästä* ja *tormata*. Neljä piirrettä toteutuu jopa 17 verbissä ja kolme 10:ssä. Verbeissä *loeruta* ja *suoputtoa* täyttyy ainoastaan kaksi piirrettä. Molemmissa on äänteiden distribuutiota, kuten aineiston kaikissa verbeissä. Lisäksi *loeruta* on monimerkityksinen ja *suoputtoa* esiintyy koloratiivikonstruktiossa. Nämä kaksi verbiä eivät ole yhtä vahvasti deskriptiivisiä kuin vaikkapa lekseemi *hänkkäröijä*, mutta yhtä kaikki niissäkin on deskriptiivisiä piirteitä. Kaikki aineiston lekseemit ovat deskriptiivissävytteisiä, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Jarvan (2003: 11–12) tapaan käsitän ekspressiivisyyden jatkumona, jolloin sana on sitä ekspressiivisempi, mitä enemmän siinä on ekspressiivisanojen ominaispiirteitä.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä sanastontutkimusta, sanasemantiikkaa ja deskriptiiviverbien tutkimusta edustavassa pro gradu -tutkielmassa olen tutkinut ”Pienen Kainuun murteen verbisanaston” liikeverbien semantiikkaa ja deskriptiivisyyttä. Minna ja Maiju Seppäsen vuodesta 2002 lähtien kokoamaan Pieneen Kainuun murteen verbisanastoon kuuluu kokonaisuudessaan 132 murreverbiä merkityksineen ja esimerkkivirkkeineen, mutta varsinainen aineistoni on koostunut 40 liikeverbistä. Olen selvittänyt, kuinka hyvin kunkin aineistossa esitetyn verbin tarkoite vastaa sanakirjoissa olevia samojen sanojen merkityksiä. Lisäksi olen koonnut eri lähteiden avulla seitsemän deskriptiivisille sanoille tyypillistä piirrettä ja analysoinut, missä aineiston lekseemeissä kukin piirre esiintyy ja miten se näkyy kyseisten verbien rakenteessa. Piirteiden esiintymismäärän perusteella olen tutkinut, mitkä sanat ovat erityisen deskriptiivissävyisiä ja missä verbeissä piirteitä esiintyy vähemmän.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: Missä määrin sanakirjassa annetut merkitykset vastaavat aineistossa annettuja merkityksiä? Valtaosalle aineiston verbeistä, jopa 29 lekseemille 40:stä, löytyy ainakin läheinen merkitys lähteiden kanssa. Näistä 17 verbin merkitykset ovat täsmäivät sekä aineistossa että käyttämissäni sanakirjalähteissä. 12 verbin kohdalla merkitykset ovat läheiset, mutta eivät aivan vastaavat. Viiden lekseemin merkitykset eroavat toisistaan aineistossa ja lähteissä, ja kuudesta verbistä ei ole riittävästi tietoja, jotta semanttinen analyysi olisi mahdollista tehdä.

Olen esittänyt tämän tutkielman johdannossa ennakko-oletuksen, että aineistossa esitetyt merkitykset poikkeavat osittain lähteiden merkityksistä. Se on käynytkin toteen, sillä vain alle kolmasosalle aineiston verbeistä on löytynyt lähteistä vastaava merkitys. Syynä sille, ettei vastaavia merkityksiä ole löytynyt läheskään kaikille lekseemeille, voi olla muun muassa se, että merkitykset ovat muuttuneet ajan saatossa. Sanakirjalähteeni tiedot ovat jo melko vanhoja vuodesta 2002 alkaen koottuun aineistooni nähden, sillä esimerkiksi SMS:ään on kerätty aineistoa 1900-luvun alusta lähtien (Kotus 2020e, viitattu 25.4.2021). Aineistossa esitettyihin merkityksiin vaikuttanee myös se, että aineiston kerääjillä on voinut tulla mieleen jokin tietty kielenkäyttötilanne, ja merkitys on muodostettu sen kautta. Esimerkiksi verbin *öngätä* kuvaus vaikuttaa juuri tietyn kielenkäyttötilanteen pohjalta muodostetulta: ”purkkihuulirasvasta tms., tunkea sormi jhnkn niin, että jää kolo. ’Elä sitte’ önkeä!” Yksittäisten verbien kohdalla voi olla kyse siitäkin, että sanakirjojen

kerääjät eivät ole sattuneet kohtaamaan kyseistä sanaa tai eivät jostakin syystä ole ottaneet sitä huomioon keruutyössä.

Toinen tutkimuskysymykseni kuuluu seuraavasti: Millaisia deskriptiiviverbien piirteitä sanastossa on? Aineistossa esiintyy Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) mukaan määrittelemistäni seitsemästä deskriptiivisestä piirteestä kuutta. Piirteet ovat monimerkityksisyys, merkityksen tilannesidonnaisuus, silmiinpistävyys ja affektiivisuus, äänteellinen variaatio, äänneiden distribuutio, suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat sekä koloratiivikonstruktiossa esiintyminen. Näistä merkityksen tilannesidonnaisuutta ei siinä mielessä esiinny aineistossa, että yhtäkään tilapäismuodostetta ei ole verbien joukossa.

Jokaisessa aineiston 40 lekseemissä on äänneiden distribuutiota. Toiseksi eniten aineistossa on kahta eri piirrettä, suosikkijohtimia ja affektiivisuutta, joita kumpaakin esiintyy 35 sanassa. Monimerkityksisyyttä on 32 lekseemissä. Loput piirteistä ovat selvästi harvinaisempia: äänteellistä variaatiota on 11 verbissä, neljä lekseemistä esiintyy koloratiivikonstruktiossa, eikä tilannesidonnaisuutta ole yhdessäkään aineiston sanoista. Kokonaisuudessaan deskriptiivisiä piirteitä esiintyy aineistossa huomattavan paljon, sillä jokaisessa verbissä toteutuu 2–5 piirrettä. Piirteiden yleisyys aineistossa osoittaa osaltaan todeksi sen, että Kainuun murteissa, kuten muissakin savolaismurteissa, on erityisen paljon deskriptiivistä sanastoa (ekspressiivisyyden yleisyydestä savolaismurteissa mm. Sivula 1989: 180–181).

Päätavoitteenani on ollut selvittää Kainuun verbisanaston deskriptiivisyyttä aineistoni perusteella sekä tehdä näkyväksi se, mikä tekee juuri kyseisistä verbeistä deskriptiivisiä. Hypoteesinani on ollut se, että aineistosta löytyy kyllä deskriptiivisten sanojen piirteitä, mutta on vaikeaa osoittaa tieteellisen yksiselitteisesti, mikä verbi kuuluu deskriptiivisanojen joukkoon ja mikä ei. Hypoteesi on osoittautunut alkuosaltaan paikkansa pitäväksi, mutta koska jokaisessa aineiston verbissä toteutuu vähintään kaksi piirrettä ja yleensä paljon useampi deskriptiivinen piirre ja kielitajunikin mukaan sanat ovat deskriptiivisiä, olen voinut melko yksiselitteisesti todeta kaikki aineiston sanat deskriptiivisiksi tai ainakin deskriptiivissävyisiksi.

Koska kokonaisaineistoni on julkinen, aineistonkeruussa ei ole ollut tarpeellista anonymisoida henkilötietoja tai ratkaista muita yksityisyyden suojaan liittyviä kysymyksiä.

Kokonaisaineisto on myös tutkielman liitteissä nähtävillä (liite 2). Lisäksi olen jo kandidaatintutkielmaa (Vattula 2019) tehdessäni ollut yhteydessä verbisanaston tekijöihin ja pyytänyt heiltä suostumusta sanaston tutkimuskäyttöön. Tutkimustani voidaan pitää luotettavana ja toistettavissa olevana, sillä olen pyrkinyt kuvaamaan kaikki analyysin vaiheet mahdollisimman läpinäkyvästi.

Deskriptiivisyyden analysointiin ja määrittelyyn olisi varmasti voinut käyttää toisenlaisiakin piirteitä kuin Jarvan (2003) ja Jääskeläisen (2013) väitöskirjoja mukaillen muodostamani seitsemän piirrettä. Eri lähteitä verratessani olen kuitenkin todennut nämä piirteet parhaiten sopiviksi verbien deskriptiivisyyden määrittelyyn. Tästä menetelmästä voi olla hyötyä deskriptiivisyyden analysoinnissa ja määrittelyssä tutkimuskentällä ja tulevilla tutkimuksissa. Muodostamani piirteet helpottavat analyysia verbien deskriptiivisyydestä. Tosin aivan aukoton käyttämäni menetelmä ei varmastikaan ole, sillä myös neutraaleilla sanoilla voi olla kyseisiä piirteitä. Esimerkiksi monissakin neutraaleissa sanoissa on deskriptiivisille sanoille tyypillisiä äänneitä, mutta deskriptiivisissä sanoissa nämä äänneet ovat erityisen yleisiä. Juurikaan tämän tarkempaa menetelmää deskriptiivisyyden toteuttamiseksi ei tietämäni mukaan ole, sillä yleensä deskriptiivisyys on todettu joko kielitajun perusteella tai poissulkutekniikalla: jos sana ei ole neutraali vaan ekspressiivinen sana, mutta se ei ole onomatopoeettinen, kyseessä on deskriptiivinen sana. Perinteisesti deskriptiiviset sanat on epätäsmällisesti määriteltä äänneasullaan kuvaileviksi sanoiksi. (Mikone 2002: 19, 35).

Semanttista analyysia ei olisi juuri voinut toteuttaa kovin toisenlaisilla menetelmillä lähdekirjallisuuden rajallisuuden vuoksi. Koska kyseessä ei ole kansanlingvistinen tutkimus, aineiston sanojen merkityksiä ei ole tarkoituksenmukaista verrata niin sanottuihin maalikkosanakirjoihin. Sen sijaan olen käyttänyt tieteellisiä sanakirjoja. Lisäksi yleiskielen sanakirjat olivat poissuljettuja aineiston rajausta lukuun ottamatta, sillä aineisto on murresanastoa. Sen vuoksi olen käyttänyt pääasiallisina sanakirjalähteinä SMS:n eri versioita sekä KKS:ää (2009). Olen pyrkinyt vertaamaan aineiston verbien merkityksiä lähteissä esitettyihin tietoihin mahdollisimman luotettavasti ja tarkasti. Joku toinen tutkija olisi kuitenkin voinut ratkaista joidenkin lekseemien kohdalla tarkoitteiden yhteneväisyyden tai eroavaisuuden toisin, sillä analyysissa on ollut väistämättä tulkinnan varaa. Sen vuoksi olenkin pyrkinyt analyysissani läpinäkyvyyteen. Suurempi aineisto olisi niin ikään

lisännyt tutkimuksen luotettavuutta, mutta tutkielman rajallisen sivumäärän vuoksi en ole voinut ottaa yhtään laajempaa aineistoa analysoitavaksi.

Käyttämässäni kokonaisaineistossa olisi runsaasti jatkotutkimusmahdollisuuksia. Vaikka olen käsitellyt Pientä Kainuun murteen verbisanastoa sekä kandidaatintutkielmassani (Vattula 2019) että tässä pro gradu -tutkielmassa, olen käyttänyt vasta osan aineistosta. Lisäksi semantiikkaa ja deskriptiivisyyttä voisi tutkia käyttämälläni menetelmällä lukuisista muistakin aineistoista. Murteelliseksi aineistoksi sopisivat hyvin esimerkiksi murrepakinat, murrerunot ja kaunokirjallisuus. Kainuun murteet ja muut savolaismurteet ovat deskriptiivisyyden tutkimukselle erityisen otollisia kohteita, mutta deskriptiivisyyden tutkimusta voisi jossakin määrin laajentaa myös muihin murteisiin ja jopa yleiskielisiin aineistoihin. Muidenkin sanaluokkien kuin verbien deskriptiivisyyttä voisi tutkia hieman samantyyppisellä menetelmällä. Silloin menetelmää on kuitenkin muokattava kyseiselle sanaluokalle sopivammaksi, sillä tässä tutkimuksessa olen keskittynyt nimenomaan verbeihin ja rajannut pois muita sanaluokkia koskevat deskriptiiviset piirteet.

LÄHTEET

Aineisto

Kokonaisaineistoni on Pienen Kainuun murteen verbisanaston 132 sanaa. Varsinainen aineistoni on näiden joukosta 40 liikeverbiä. Koostajat: Minna ja Maiju Seppänen. Saanti: <http://users.utu.fi/mielse/>. Päivitetty julkaisu. Aineisto on kerätty 4.11.2020.

Kirjallisuus

- ANTTILA, FANNI 2019: *Verbien lampsia, löntystä, saapastella, talsia ja tallustaa kognitiivista semantiikkaa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201902081172>.
- ANTTILA, RAIMO 1975: Affective Vocabulary in Finnish; An(other) Invitation. – *Ural-Altaische Jahrbücher* 47 s. 10–19. Wiesbaden: Harrassowitz.
- ANTTILA, RAIMO 1976: Affektiivis[-deskriptiivis-onomatopoeettis]ten sanojen asema kielen merkkisysteemissä. – *Virittäjä* 80 s. 126–132.
- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk Grammatik*. Åbo: Bibel-sällskapets tryckeri.
- ČARAPIĆ, DRAGANA 2015: Near-synonymy analysis of the descriptive adjective "debeo, -la, -lo" in Serbian and its English counterpart "fat". – *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 51 s. 375–410.
- ERONEN, RIITTA 2007: *Uudissanat rötösherrasta salarokkaaseen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- FEDOTOVA, VIENO 2001: Karjalan kielen deskriptiiviverbit. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 21–26. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKULINEN, LAURI 1979 [1941]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HINTON, LEANNE – NICHOLS, JOHANNA – OHALA, JOHN. J. 1994: Introduction. Sound-symbolic processes. – Leanne Hinton, Johanna Nichols & John J. Ohala (toim.), *Sound symbolism* s. 1–12. Cambridge: Cambridge University Press.
- HÄKKINEN, KAISA 1985: *Suomen kielen sanaston historiallista taustaa*. Fennistica 7. Turku: Åbo Akademi.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstielioppia*. SKST 511. Helsinki: SKS.

- JARVA, VESA 2003: *Venäläisperäisyys ja expressiivisyys suomen murteiden sanastossa*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 5. Jyväskylän yliopisto.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2013: *Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktiot*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8860-5>.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- KIVINIEMI, EERO 1971: *Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilön- ja paikannimet*. SKST 295. Helsinki: SKS.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja. 2009. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201113. Verkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 28.2.2020.
- KNUUTILA, SINI 2017: *Ekspressiiviverbit ja koloratiivikonstruktio kaunokirjallisuudessa. Kontrastiivinen analyysi suomesta, ruotsista ja venäjistä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston viestintätieteiden tiedekunta. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201711222770>.
- Koirat.com-sivuston keskustelupalsta 2010: Murresanat ja murteet. http://www.koirat.com/keskustelu/aikuisten+palsta/murresanat_ja_murteet_92987?sivu=9 (3.2.2021).
- KOKKONEN, TARU 2013: *Kyselytestitutkimus synonyymisten nauramista ja itkemistä kuvaavien verbien merkityseroista*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-23585>.
- KOPONEN, EINO 1998: *Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa*. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 230. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- KORHONEN, ANNA-LEENA 2007: *Savolaisen puhutavan piirteitä Raamatun tekstien murreverseioissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2007444>.
- Kotus = Kotimaisten kielten keskus.
- Kotus 2020a: Karjala – kieli, murre ja paikka. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/artikkelit/karjala_kieli_murre_ja_paikka (12.2.2021).

- Kotus 2020b: Kielitoimiston sanakirja. https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja (29.10.2020).
- Kotus 2020c: Pääkokoelma. https://www.kotus.fi/aineistot/sana-aineistot/suomen_murteiden_sana-arkisto/paakokoelma (29.10.2020).
- Kotus 2020d: Suomen murteet. https://www.kotus.fi/kielitieto/murteet/suomen_murteet (30.10.2020).
- Kotus 2020e: Suomen murteiden sana-arkisto. https://www.kotus.fi/aineistot/sana-aineistot/suomen_murteiden_sana-arkisto (25.4.2021).
- Kotus 2020f: Suomen murteiden sanakirja. https://www.kotus.fi/sanakirjat/suomen_murteiden_sanakirja (29.10.2020).
- KOVALAINEN, MIRKO 2011: *Murresanat Kirsti Vähäkankaan Räntätty Raaheksi -murrepakinoissa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2020.
- LARJAVAARA, MATTI 2002: Puhuvat sanat. – *Virittäjä* 106 s. 444–450.
- LESKINEN, HEIKKI 2001: Ekspressiivisanaston asema itämerensuomalaisten kielten tutkimuksessa. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 7–20. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- LESKINEN, JUHA (toim.) 2001: *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta*. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- LESKINEN, JUHA 2001: Suomalaiset, karjalaiset ja virolaiset korkeakouluopiskelijat imitatiivien käyttäjinä ja tuntijoina. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 40–73. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- LINTUNEN, KATJA 2012: *Äänteellisesti motivoituneen sanaston kuvaus ja terminologia etymologisten sanakirjojen ja unkarin -g-johtimisten kontinuatiiviverbien valossa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014050625399>.
- Louhelan Rouva -blogi 2014: Kummitätiin kömmähdyks. <http://louhelanrouva.blogspot.com/2014/03/kummitatin-kommahdys.html?m=0> (3.2.2021).

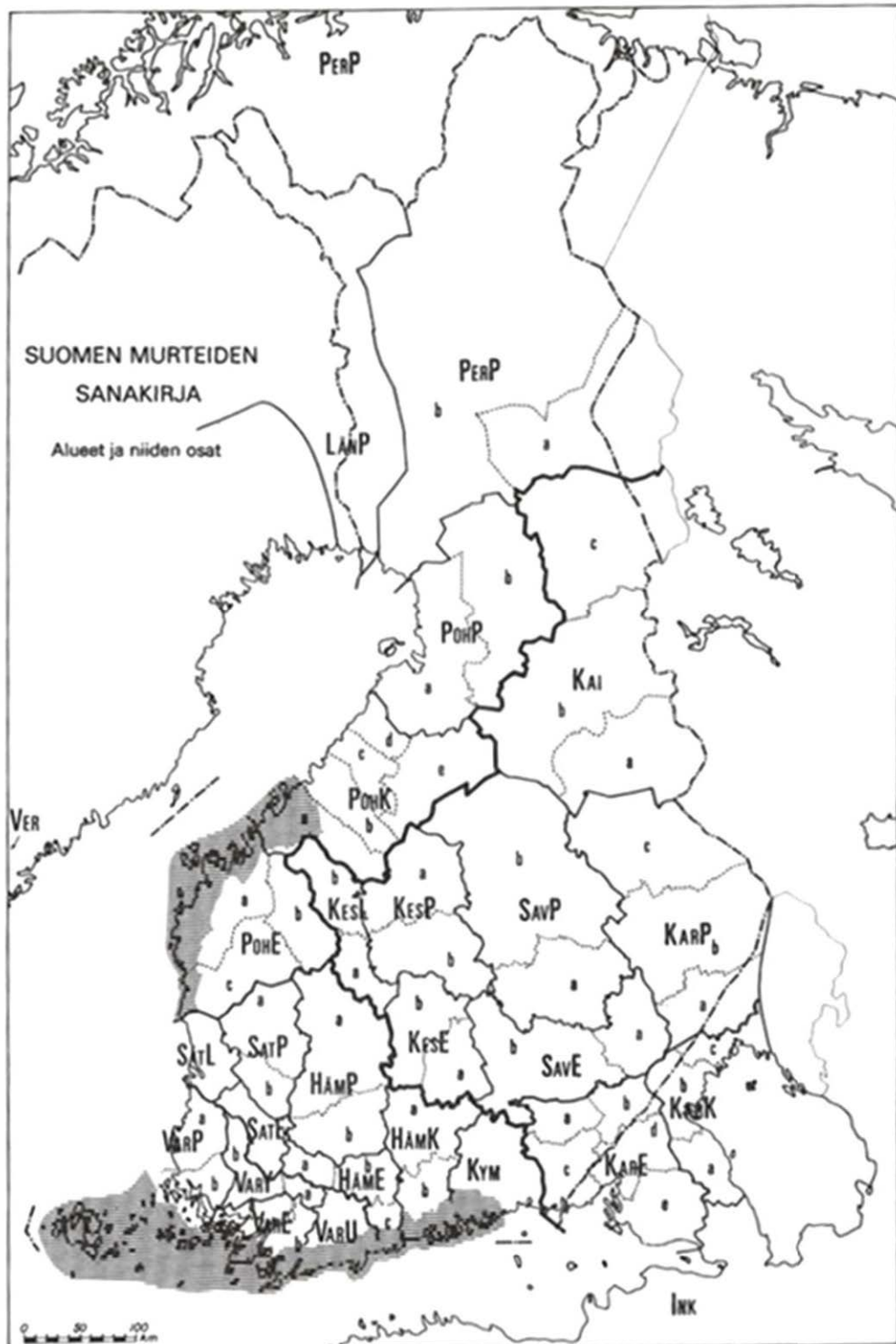
- LUTTINEN, SAARA 2000: *Verbaaliset koloratiivikonstruktiot eräissä pohjoissavolaisissa murteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- LÄNSIMÄKI, MAIJA-LIISA 1975: *Kurnaali on kummallista*. Eräiden maitojuomien nimityksistä. – *Virittäjä* 79 s. 267–277.
- LÄNSIMÄKI, MAIJA 1987: *Suomen verbikantaiset in : ime -johdokset*. SKST 469. Helsinki: SKS.
- MCDANIEL, JENA – YODER, PAUL – WYONAROSKI, TIFFANY – WATSON, LINDA R. 2018: Predicting Receptive-Expressive Vocabulary Discrepancies in Preschool Children With Autism Spectrum Disorder. – *Journal of speech, language, and hearing research* 61 s. 1426–1439.
- MIKONE, EVE 2001: Ekspressiivisanaston äännevaihtelut ja perheyhtäläisyys. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 79–96. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- MIKONE, EVE 2002: *Deskriptiiviset sanat. Määritelmät, muoto ja merkitys*. Väitöskirja. SKST 879. Helsinki: SKS.
- Oulun yliopisto (2019). *Iijoki, Oulun yliopiston Päätalo-kokoelma, Kielipankki Korp-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019102101>.
- Oulun yliopiston verkkosivut. Tutkimusaineistot. <https://www.oulu.fi/suomen-kieli/node/10279> (29.10.2020).
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- PAUNONEN, HEIKKI 1991: Till en ny indelning av de finska dialekterna. – *Fenno-Ugrica Suecana. Tidskrift för finsk-ugrisk forskning I Sverige* 10 s. 75–79.
- Pihlan maailma -blogi: Sanakirja: kainuu-suomi (selityksiä kirjassa käyttämilleni kaenulaesille sanoille). <https://pihlan.wordpress.com/sanakirja-kainuu-suomi/> (4.2.2021).
- RANTALA, MIKKO 2001: *Etelä-Pohjanmaan murteen kl-alkuinen sanasto*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- RAVILA, PAAVO 1952: Onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen asema kielen äännesysteemissä. – *Virittäjä* 56 s. 262–352.
- RUOPPILA, VEIKKO 1934: Muutamia piirteitä puheesta. – *Virittäjä* 38 s. 22–34.

- RUOPPILA, VEIKKO 1935: Vokaalivaihtelu äänne- ja merkityso pillisena tekijänä. – *Virittäjä* 39 s. 128–136.
- RYTKÖNEN, AHTI 1935: Deskriptiivisistä sanoista. – *Virittäjä* 39 s. 90–102.
- RYTKÖNEN, AHTI 1937: Koloratiivinen konstruktio. – *Virittäjä* 41 s. 95–104.
- RYTKÖNEN, AHTI 1940: *Eräiden itämerensuomen tm-sanojen historiaa*. Kielentutkimuksen työmaalta III. Jyväskylä: Gummerus.
- RÄISÄNEN, ALPO 1972: *Kainuun murteiden äännehistoria I. Vokaalisto*. Tohtorinväitöskirja. SKST 307. Helsinki: SKS.
- RÄISÄNEN, ALPO 1982: *Kainuun murteiden ja nimistön opas*. Kajaani: Kainuun Sanomat.
- RÄISÄNEN, ALPO 1999: Kestävämpi kuin Kollajan poola. – Tero Liukkonen (toim.), *Pääatalon juurella. Juhlakirja 11.11.1999 Kalle Pääatalon täyttäessä 80 vuotta* s. 91–98. Helsinki: Gummerus.
- RÄÄPYSJÄRVI, TEIJA 2005: *Näkökulmia verbaaliseen koloratiivikonstruktioon*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- Sakenjapaivin.kuvat.fi-blogi 2012: Kolme keltasirkkua, vihervarpunen ja peippoja. <https://sakenjapaivin.kuvat.fi/blog/10/kolme-keltasirkkua-vihervarpunen-ja-peippoja/> (3.2.2021).
- SANDBERG, RAIJA 2014: *Neljäsluokkalaisten ekspressiiviverbien tuntemus*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201412292532>.
- SAUKKONEN, PAULI 1962: Eräs etymologiointiperiaate. – *Virittäjä* 66 s. 342–344.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis, Series B, Humaniora vol. 127. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526207773>.
- SEPPÄLÄ, PAULI 2009: *Deskriptiiviverbien ja onomatopoeettisten verbien kääntämisestä. Tarkasteltavana Mikko Rimmisen Pussikaljaromaani ja Stefan Mosterin siitä laatima saksannos Tütenbierroman*. Turun yliopiston ruotsin, saksan ja venäjän kielen laitos. <http://www.utupub.fi/handle/10024/52561>.
- SEPPÄNEN, MINNA 2018: Sähköpostiviesti 27.9.2018. Tekijän hallussa.
- SEPPÄNEN, MINNA – SEPPÄNEN, MAIJU 2018: Pieni Kainuun murteen verbisanasto. – Sep-pästen kotisivut. <https://users.utu.fi/mielse/> (25.2.2021).

- SIVULA, JAAKKO 1989: Deskriptiiviset sanat. – Jouko Vesikansa (toim.), *Nykysuomen sanavarat* s. 165–182. Juva: WSOY.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKST 1017. Helsinki: SKS.
- SKS(T) = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura(n Toimituksia).
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1985–2008.
- SMSA = Suomen murteiden sanakirjan arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- SMSV = Suomen murteiden sanakirjan verkkoversio. 2011–2021. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201110. Verkkojulkaisu HTML. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 16.1.2020.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. SKST 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja SKS 1992–2000.
- STRENG, WALTER O. 1925: *Sanain merkityksen muuttuminen. Johdatus merkitysoppiin*. Helsinki: WSOY.
- Suomi24-keskustelu 2005: Hyvää pyöräkorjaamoa Kemi-Tornio alueella?? <https://keskustelu.suomi24.fi/t/2035061/hyvaa-pyorakorjaamoa-kemi-tornio-alueella> (3.2.2021).
- Suomi24-keskustelu 2018: Joulukuun kuuves. <https://keskustelu.suomi24.fi/t/15485886/joulukuun-kuuves> (3.2.2021).
- Suomi24-keskustelu 2020: Sohvilla taas ilmainen lomamatka. <https://keskustelu.suomi24.fi/t/16663907/sohvilla-taas-ilmainen-lomamatka> (3.2.2021).
- TORNIO, MARIKA 2008: *Kansandialektologinen tutkimus ei-kielitieteilijän murrekäsityksistä sanaston tasolla*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- TUOMI, TUOMO 1989: Yleiskielemme murrepohjainen sanasto. – Jouko Vesikansa (toim.), *Nykysuomen sanavarat* s. 28–56. Juva: WSOY.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- VATTULA, LAURA 2019: *Kulkemista ja paikallaan olemista ilmaisevat verbit Kainuun murteen sanastossa*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201902021128>.

- Vau.fi-keskustelupalsta 2015: Mitä puuhaatte vauvan/lasten kanssa? <https://forum.vau.fi/threads/mit%C3%A4-puuhaatte-vauvan-lasten-kanssa.1584146/page-2> (4.2.2021).
- VELDI, ENN 2001: Estonian-English dictionary of onomatopoeic words. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 137–144. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- VILKUNA, KUSTAA 1938: Kielen tarkkaaminen sivuutettu taidekirjallisuutemme arvostelussa. – *Uusi Suomi* 49 s. 23.
- Visit Kajaani -internetsivusto: Kainuu-kartta. <https://www.visitkajaani.fi/tutustu-kajaaniin/kainuu-kartta/> (4.11.2020).
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: Iso suomen kielioppi. Helsinki: SKS. Verkkooversio, <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (13.1.2021).
- VOELTZ, ERHARD – KILIAN-HATZ, CHRISTA (toim.) 2001: *Ideophones*. Amstredam: John Benjamins Publishing Company.
- ZAIKOV, PEKKA – ILJINA, OLGA 2001: Karjalainen lintumailma ja ekspressiivisyys. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 147–151. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- ZAITSEVA, MARIA 2001: Vepsän kielen deskriptiivis-onomatopoeettisesta sanastosta. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 154–159. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

LIITE 1. Suomen murrealueiden kartta SMS:n mukaan. Kai = Kainuun murrealue, jossa a ja b ovat pääosin Kainuun maakunnan aluetta ja c osa Koillismaata.

LIITE 2. Kokonaisaineisto. Aineisto on kerätty 4.11.2020. Varsinaisen aineiston muodostavat liikeverbit olen merkinnyt (*)-merkillä. Muihin luokkiin kuuluvat, pois rajatut verbit, esitän vaaleanharmaina. Niin ikään ulkopuolelle rajaamani idiomit ja yleiskieliset tapaukset esitän vaaleanharmaina mutta myös yliviiivattuina.

A

Arkiutuo tulla araksi, ujostelevaksi; "Minkätähän se silläkeenon arkiusi ettei kahville soattanu tulla?"

Arsinoija puida, pohtia asioita; "Me sitä Pertin kansa aekamme arsinoetiin ja tultiin siihen tulokseen, että..."

H

Havaltoa himoita, haluta malttamatta odottaa.

~~**Heitteä** poes lakata tekemästä jotakin; "Heittäkeä poes iso joutava!"~~

Hivotella (*) tähtäillä; hapuilla; "Sillä jo käsi hivotteli kirvesvartta."

Hoakuroija (*) käydä, toimittaa asioita epävarmasti; "On se iliman silimälasiä melekosta hoakuroentie."

Hohhaella haaveksia ääneen; "Sitähän se on Jussi sitä savusaonoa hohhaellu vuositolokulla."

Holovata (*) käyttää nestettä (yl. vettä) ylen määrin, yli äyräiden; "Elä nä holovoa sitä vettä!"

Hyvätä hyödyttää, olla merkityksellistä (vain neg.); "Mitäpä se hyvejää."

Häkästeä hengittää niskaan, painostaa; lievempää kuin *nohittaminen*.

Hänkkäroijä (*) toimia puuhakkaasti, mutta häiriten; "Meehän siitä muualle haetolta hänkkäroemästä."

Hästätä (*) toimia puuhakkaasti, mutta tehottomasti; "Heittäsi tuohii tuon hästeämisen vähemmälle."

Hömöttää olla hienona, lievästi poseeraten (lausutaan hieman pilaatekevin äänenpainoin); "Uessa mekossa hömöttää..."

Hönttämästä (*) kulkea turhaan, tiuhaan, edestakaisin; "Tuota ne on tuota Siikarannan ja Karhunkierroksen välillä talaven hönttämässä."

J

Janttaota, janttaotuo jäädä itsepäisesti paikalleen, heittäytyä itsepäiseksi; "Jussi janttaosi (janttaotu) eikä lähteny kesäteatteriin."

Jatustoa vatvoa, selitellä; "No elä nä enneä siitä assiasta jatusta."

Javeksie kuhnia, odottaa itseään tarpeettomasti.

Jukrittoa toimia sinnikkääseen tapaan; "Ville se vielä kouluo käyvä jukrittaa."

Jompie (*) kulkea, kävellä

Jornottoa tietynlaista paikallaanolemista; "Jos minä Kaenuuseen muuttasin niv varmaan minähis sittev vaen vakavana jornttasin."

~~**Jurnuttoa** väittää, pysyä itsepintaisesti kannassaan (yl. jokseenkin älytöntä); "Niistä halakoesta se Helli jaksaa jurnuttoa."~~

Jutkottoa olla liian paksuissa vaatteissa (vrt. rillottaa, rintsottaa); "Viientoesta asteen helteellä jutkottaa villapajassa!"

K

Kaohottoa (*) kävellä, olla paikallaan lievästi, usein käsillä huitoen, hieman epävarmasti; "Elä nä kaohota siinä eissä, koetahan peästä etteempäen."

Karnasta (*) (juosta + k.); "Tuonne se juosta karnasi postie hakemaan".

Kehtaottoa laiskottaa; "Jumppaal lähtö oesi va niihän tuo tuntuu kehtaottavan."

Killitteä, rillitteä, rullittoa juoda nestettä (suurin kulauksin, runsaasti, äänekkäästi); "Onsta tuota kahvie jo tullu killitettyöhi tälle päevälle."

Kinnaroija selvitä jotenkuten; "Onstä äetillä kinnaroemista."

Konottoa olla tilanteeseen nähden sopimattoman vertikaalisessa asennossa; "Elä ko-nota! Nyt peä tyynyyn."

Konkoella (*) nousta lepoasennosta jotenkin vaivalloisesti, keskellä yötä tms.

Kopasta kokeilla, koetella; "No minäpä kopasen jos ne oesi kotona."

Koppeotuo saada aikaiseksi; "Toaskaa' ei koppeovuttu aekonaan nukkumaan!"

"Va jospastä tänä iltana koppeotusi aekonaan nukkumaan."

Koveotuo ottaa vakavaan puhutteluun, suuttua (vrt. *rajettuo*); "Lopussae piti koveotuo, ei se enne' uskonu."

Kuijottoa olla nälissään, heikkona (myös tahallisesti, laihdutusmielessä); "Ei teällä kuijottoa tarvihe, ota jottaen!"

Kuonottoa (koirista) kerjätä ruokapöydästä; (ihmisistä) lukea lehteä toisen olan yli, pitää kasvojaan tarpeettoman lähellä toista ihmistä; "Aenae se on tuo Tessu tuossa kuonottamassa."

Kursuta nauraa hillittömästi, yleensä tyhjänpäiväiselle asialle (yleensä tytöistä); "Enempäsähii ne jaksat kursuta!"

Kutjottoa olla huonovointinen, ruokahaluton; "Muistattako ku Minna kutjotti koko mummun seittekytävuotissyntymäpäevän oksetustauvissa?"

Kuurottoa olla omissa oloissaan; "Mekkaestä lähetään mökille pyhäiijaksi kuurottamaan."

Kärritteä puhua kiivaasti, kireään äänensävyyn (varsinaisesti pahaa tarkoittamatta); "Kuulehan ku isä toas kärrittää."

Kärvistellä olla liian vähissä vaatteissa, palella; "Mitäpä et pannu niitä välihousuja, nyt sitä soapi kärvistellä."

Kätöstellä, kötöstellä (*) pakata, paketoita, järjestää tms. miten sattuu, tarkoituksettomasti, pääsääntöisesti juuri kätöstelyn vuoksi

Käötteä yksiin tulla hyvin toimeen keskenään; "Nuilla kaet se näöttäsi käöttävän yksiin!"

Körnötteä (tukasta) olla ylipitkä, roikkua silmillä/niskassa; "Tukkahik körnötää ku kyntöruunalla."

Köytteä (*) kävellä, kulkea jokseenkin päämäärätietoisesti, sopii kuvaamaan erityisesti vähänlöntien ihmisten toimintaa; "Saonan takoa näöttivät köyttävän."

L

Lerkkasta (*) käydä hyväntuulisesti, verkkaan; "Tessu juosta lerkkasi rolloamaan ku isä tuli kottiin."

Letasta väsyttää, unettaa; "Rupesi niim mahottomasti tuossa ruuan peälle letasemaan."

Loasata puhua paasaten, päätöksellä, voimakkaalla murteella; "Loasoatko nä tuolla laella siellä Turussa?"

Loeruta (*) koirista; lähteä omille teilleen; "Elä peästä stä koeroa ulos, se heti lähtöö loeruomaan ku silimä välttää."

Lohnie (*) [loh-nie] ottaa liian suuri annos ruokaa, pistää liian paljon suuhun kerralla; "Lohni koko karamellipussin kerralla..!"

Lontostoa (*) löntystää, kävellä raskain, hitain askelin; "Siellä ne vaen peräkannoa kävellä lontostaat ja kaljajjuonnista hoaveiloot."

Lorsottoa maata, olla paikoillaan passiivisena mutta verrattain tyytyväisenä;

”Moata lorsottaa.” (yleinen myös johd. *lorsake*)

Luokkouta, luokkoutuo (*) vetäytyä, joutua pois päin (vrt. subst. *luoko*); ”Minkätähän se silläkeenon luokkousi poes?”

Länttämä (*) kävellä määrätietoista tahtia; ”Toas on soanu koko päivän perse voahossa kävellä länttämä.”

Läsötteä istua tukevasti, pysyväisluonteisesti, tyytyväisehkönä; ”Siellä ne vae' istuo läsöttää eikä näötä olevan mikkään kiire poes.”

M

~~**Mennä omasta eistäsä** (tavarasta) loppua ennen kuin kukaan oikeastaan ehti edes huomata, että sitä oli.~~

Myltätä (*) penkoutua, kaivautua (ja saattaa siten epäjärjestykseen)

Mylykytteä jankuttaa, olla toisen mielestä tympeällä tavalla äänessä; ”Elä aennaam mylykytä vastaan!”

Mytie [my-tie] pahentua, pilaantua

Mällötteä olla onnellisessa olotilassa ja näyttää se tarpeettoman selkeästi;

”Mitä nä mällötät?”

Märsytä (*) syödä epäsiististi jotakin kosteutta sisältävää ravintoa; ”Ulla syyä märsysi nektariinie.”

Märvelteä, märventeä (*) syödä epäsiististi jotain, jonka ihmisravinnoksi kelpaavuus saattaa olla kyseenalaista.

Mörhytä itkeä kovaäänisesti, lohduuttomasti, valtoimenaan; ”Muistatko ku Minna mörhysi siellä Lahtelan sohvan alla?”

Mörnötteä murjottaa, olla huonohkolla tuulella; ”Katothan miten tuossae kuvassa pitää mörnötteä.”

N

Nohitto hoputtaa, kehotella jatkuvasti siten, että nohituksen kohde ei siitä pidä; ”Koko ajan pitää olla nohittamassa, muute' ei tapahu mittään!”

Nolovotto olla apeana, ikävissään, lievästi huonovointinen; ks. *olla noeveissaan*.

Nuovotto ks. *nolovottoa*.

O

~~**Olla noeveissaan** ks. *nolovottoa*. ”Janne oli koko oamupäevän niin noeveissaan. Va sillä mahto olla rapula.”~~

Olla reäpy olla mahdollista, tarjoutua tilaisuus (yl. vain neg.)

”Ei ollu reäpy nukkuo ku penikat rävästi.”

Olla tappista olla hankalaa, vastentahtoisesti tehtävää; ”Vaj jo se näötti tappiselta tyttöellä se marjanpuhistus.”

P

Pakrottoa olla rankan työn jälkeen kuumissaan; olla tukalassa tilanteessa tuskaisana; ”Voe ku tuo poeka niin palavissaan pakrottaa.”

Pakutto (*) syödä sinnikkään mekaanisesti (jotain arkista); ”Ei mulloo nyt näläkä, justiisa pakutil leipeä.”

Patvie [pat-vie] pulskistua, tukevoitua; ”Kahtoen minä että oli sehii patvinu.”

Peherteä (*) tuhertaa jnkn, esim. leipäpalan kanssa murustellen

Porkkaota, porkkaotuo (*) leikkiä vedessä, puoliluvottomasti, turhanaikaisesti

”Vaj jaksathii ne porkkaotuo!”

Potaltoa (*) rynnistää, tulla kiireellä.

Puikkoella selvitä tukalasta tilanteesta ehjin nahoin; ”Miten se tuohii aena onnistuu tuollakeenon puikkoelemaan!”

Puljautuo, purjautuo toimia jonkin asian parissa pidemmän aikaa osittain periaatteella ”paska homma mutta tulipahan tehtyä”; myös yleisempi vaivalloisehköön kulkeutumiseen viittaava merkitys. ”Onhan tuota tässä jo kakskytäviis vuotta purjauvuttu.”

Pyrhistellä olla vastahankainen, pyristellä; ”Elähän nyt pyrhistele vastaan!”

Pyrjähteä suutahtaa; ”Ootko nä mulle jostaen pyrjähtäny?”

Päkitteä (*) juosta pikatahtia

Pökläellä esiintyä hieman poseeraten; ”Miltään tuo näöttäsi jos minnäe kotonahip pökläelisin pikkutakissa!”

R

Rahmuilla (*) liikuskella tutkien hieman hankalassa maastossa, yl. eläimistä.

Rajettuo ottaa puhutteluun (melkein suuttuneesti, vrt. *koveotuo*).

Raokuttoa vaatia, marista sinnikkäästi, mankuu; ”Sulla se on tuo raokuttaminev verrissä.”

Reppasta (*) kävellä raahustaen, roikkua mukana (usein lapsista); ”Hennahi se koettaa matkassa reppasta.”

Rekalehtoa, repalehtoa, renkkelehteä (*) astetta heikompaan reppasemista, yl. edesvastuuttomassa tilassa, hieman häiritsevästi (lapsi, humalainen tms.)

Riehkasta (*) liikkua, juosta, toimia epätoivon vimmassa, väsymyksen partaalla

Rillottoa, rintottoa olla vähissä vaatteissa (yl. hoikista ihmisistä, lapsista); ”Penikat rintotti vaekkoli vasta vappu.”

Ripsehtie toimia kaikkien tai ainakin määräävän tahon hyväksymällä tavalla, ”Ei sitä osannu toaskaam mieliksi ripsehtie.”

Rollata (koirista) ulvoa matalalta, jokseenkin mielissään; ”Tessu juosta lerkkasi rolloamaan ku isä tuli kottiin.”

Rollie [rol-lie] kannella, kieliä; ”Tuo se on semmonen että se heti rollii äetillesä.”

Rommata pilata (y. 3. pers. impf., vain terveyteen liittyvistä asioista puhuttaessa) ”Moalima ku terveyvven rommasi.”

Ruikasta (*) lähteä ja tulla perille äkkiä. Hieman karkaamisen makua. ”Se on ruikassu Ämmänsoareen.”

Ruotasta ottaa ja tehdä kerta kaikkiaan.

Rällistyö lämmetä, pilaantua, (pöydässä, auringonpaisteessa tms.), härskiintyä (myös ihmisistä esim. uuvuttavalla helteellä); ”Tuohon se jätti voen rällistymmään.”

Rällötteä, rävästeä (auringosta) paistaa kirkkaasti, kuumasti; ”Voe mahoton ku rällöttää suoraan silimiin.”

Rävästeä pitää meteliä (yl. naisista tai lapsista); ”Ei ollu reäpy nukkuo ku penikat rävästi.”

Röllötteä (marjasadosta) olla runsas; ”Ei tuu tolokkuo miten röllöttää!”

Röyhötteä (kasvustosta) olla runsas; ”Saesi joutessaan tuo’ orapihlaja-aijannii siistie ku nii o’ ruvennu röyhöttämmään.”

S

Saekkaroija kulkeutua, toimittaa, toimia vastusten sävyttämästi ”Kaoheata saekkaroen-tie se on sieltä Turusta asti hoalaotuo.”

Simputtoa (*) potkia tiheään; ”Eistä soata tuon penikan kansa vierekkäen nukkuo ku se aenae simputtaa.”

Sipostella (*) tehdä liian tarkkaa tai siistiä työtä (esim. leivän voitelemisessä); ”Heitä jo helevettiin se sipostelu!”

Suoputtoa (*) kynsiä itseään (esimerkiksi koirista); "On se tuo Tessu pöljä: ensin suoputtaa ihteäsä ja sitte volisoo."

Syhkästä (*) liikkua ja toimia (häiritsevän) vikkelästi (yl. käytössä tekijännimijohdos, verbi harvinaisempi); "Melekonen syhkäsie!"

T

Tillottoa katsoa tarkkaan, ei kovin älykkäästi; "Penikat kahtoa tillotti ikkunasta ku isi tuli kottiin."

Tolskata tehdä jotakin lievää sekasotkua aiheuttaen; "Mitä nä oot teällä iteksesi tolskannu?"

Topristuo tulla tolkkuihinsa, reipastua; "Semmone räntäpeähän se oli hännii nuorempana va siitähän tuo otti ja topristu."

Tormata (*) mennä ylenmääräisellä kiireellä, harkitsematta; "Minkätähän nä sillä laella siihen tormasit?"

Torpostoa (*) sotkea (tahattomasti) taitamattomuuttaan muka jotakin tehdessä; "Pitästä nuijen penikojen aenaa' olla torpostamassa."

U

Uhkiutuo, uhkiuta juuttua kiinni, upota; "Minna uhkiusi (uhkiutu) lumihankeen eikä vähällä peässy poes."

V

Vatustoa ks. *Jatustoa*.

Volaella [vo-lael-la] (koirista) pitää haikeaa, ulinan kaltaista mutta matalampaa ääntä kommunikointitarkoituksissa (vrt. *rollata*); "Tessu volaeloo suluhasten perrään."

Välähytä käyttäytyä levottomasti, kuin jotain odottaen tai huomiota kerjäten; "Mitä se tuo penikkahi tuossa välähyää?"

Vänistä juonitella, kiukutella, ei voimakkaasti mutta sinnikkäästi; "Elä aenaav vänise."

Vänötteä, vänksötteä olla vinossa asennossa (esineistä t. ihmisistä) "Eistä soa tuolla laella vänöttää ajjaessa!"

Väntäröijä toimia jollakin tapaa puoliluvottomasti, jokseenkin joutavaa.

Värkkäytyö viivytellä, toimittaa jotakin joutavaa niin että ei saa aikaan sitä, mikä varsinaisesti olisi hoidettavana asiana; "Van poijat ne värkköytyyt koulumatkalla! Ja pihhaan ku peäsööt ni heti alakaa tappelu."

Vökälehteä oleilla laiskana ja hieman tielläkin, ks. myös *vötkytä*.

Völjäytyö (*) kulkeutua vaivalloisesti (isolla porukalla, kantamusten tms. kanssa, vrt. ruotsin *följa*)

Vötkistellä pitkittää johonkin asiaan ryhtymistä laiskuuden takia; "Nuohii ne vaev vötkistellööt eivätkä älyö tulla oamukahville."

Vötkistyö laiskistua; "On kaet tässä itekuhii vötkistyny."

Ä

Ähötteä olla kuumissaan, punoittaa, olla lievästi tuskainen; "Se ähötti saonaj jälkeän hikisenä."

Äljötteä olla tympeän vaalea, haalea; "Ei oo (pullat tms.) vielä valamiita, oekeen valakosena äljöttää!"

Änkyröijä olla vastahankaan, kiukutella; "Heitä justiisa poes se änkyröenti tae talutan korvasta pihalle."

Äpilästeä toimia jonkin hankalan asian parissa ja menettää hermonsansa; "Kaet sitä siihen nii' oppii ku' aekasa' ensi' äpilästä."

Äpelistellä suhtautua vastentahtoisesti johonkin (yl. ruokaan); ”Paena pahkaasi eläkä äp-
listele!”

Ärvötteä olla rikki, ratkennut, levällään, raollaan (esineistä tms.); ”Hammas oli lähöl-
lään ja ärvötti jo meleko rumasti.”

Ässistyö (mausta) vetäytyä, tukevoitua: ”Antaapa tuon kahvin tuossa vähä aekoa vielä
pannussa ässistyö.”

Ö

Öngätä (*) purkkihulirasvasta tms., tunkea sormi jhnkn niin, että jää kolo. ”Elä sit-
te' öнкеä!”

Öplötteä Olla hiljaa, tyynenä ja ehkä hieman apeanakin

Örnästä (*) mennä määrätietoisesti, nopeasti paikasta a paikkaan b; ”Ei
siinä kauvoa kerkie vanahata ku minä teältä Tornioon örnäsen.”

Örnötteä olla paikallaan (jokseenkin huomattavana); ”Kahtokoahan mite' iso sarvi-
joakko tuolla örnöttää tuolla laeturin peässä.”

Öykästä laulaa pontevasti, kovalla äänellä, ehkä hieman epävireisesti; ”Poeka-
han laoloa öykäsi meleko reippaasti!”

LIITE 3. Leimallisesti ekspressiiviset äänteet aineistossa.

Lekseemi	Vokaalit	Konsonantit	Yhteensä
<i>Hivotella</i>	<i>o</i>	<i>h, l</i>	3
<i>Hoakuroija</i>	<i>o</i>	<i>r, h</i>	3
<i>Holovata</i>	<i>o</i>	<i>h, l</i>	3
<i>Hänkkäröijä</i>	<i>ö, ä</i>	<i>r, h, kk</i>	5
<i>Hästätä</i>	<i>ä</i>	<i>h, s</i>	3
<i>Hönttämästä</i>	<i>ö, ä</i>	<i>h, s, tt</i>	5
<i>Jompie</i>	<i>o</i>	<i>p</i>	2
<i>Kaohottoa</i>	<i>o</i>	<i>h, tt</i>	3
<i>Karnasta</i>		<i>r, s</i>	2
<i>Konkoella</i>	<i>o</i>	<i>l</i>	2
<i>Kätöstellä</i>	<i>ö, ä</i>	<i>s, l</i>	4
<i>Kötöstellä</i>	<i>ö, ä</i>	<i>s, l</i>	4
<i>Köytteä</i>	<i>ö, ä, y</i>	<i>tt</i>	4
<i>Lerkkasta</i>		<i>r, s, l, kk</i>	4
<i>Loeruta</i>	<i>o</i>	<i>r, l</i>	3
<i>Lohnie</i>	<i>o</i>	<i>h, l</i>	3
<i>Lontostoa</i>	<i>o</i>	<i>s, l</i>	3
<i>Luokkouta</i>	<i>o</i>	<i>l, kk</i>	3
<i>Luokkoutuo</i>	<i>o</i>	<i>l, kk</i>	3
<i>Länttämästä</i>	<i>ä</i>	<i>s, l, tt</i>	4
<i>Myltätä</i>	<i>ä, y</i>	<i>l</i>	3
<i>Märsytä</i>	<i>ä, y</i>	<i>r, s</i>	4
<i>Märvelteä</i>	<i>ä</i>	<i>r, l</i>	3
<i>märventeä</i>	<i>ä</i>	<i>r</i>	2
<i>Pakuttoa</i>	[murrepiirteestä johtuva <i>o</i>]	<i>p, tt</i>	2 (+1)
<i>Peherteä</i>	<i>ä</i>	<i>r, p, h</i>	4
<i>Porkkaota</i>	<i>o</i>	<i>r, p, kk</i>	4
<i>Porkkaotuo</i>	<i>o</i>	<i>r, p, kk</i>	4
<i>Potaltoa</i>	<i>o</i>	<i>p, l</i>	3
<i>Päkitteä</i>	<i>ä</i>	<i>p, tt</i>	3

Rahmuilla		<i>r, h, l</i>	3
Reppasta		<i>r, s, pp</i>	3
Rekalehtoa	[murrepiirteestä johtuva <i>o</i>]	<i>r, h, l</i>	3 (+1)
Repalehtoa	[murrepiirteestä johtuva <i>o</i>]	<i>r, p, h, l</i>	4 (+1)
Renkkelehteä	<i>ä</i>	<i>r, h, l, kk</i>	5
Riehkasta		<i>r, h, s</i>	3
Ruikasta		<i>r, s</i>	2
Simputtoa	[murrepiirteestä johtuva <i>o</i>]	<i>p, s, tt</i>	3 (+1)
Sipostella	<i>o</i>	<i>p, s, l</i>	4
Suoputtoa	<i>o</i>	<i>p, s, tt</i>	4
Syhkästä	<i>ä, y</i>	<i>h, s</i>	4
Torpostoa	<i>o</i>	<i>r, p, s</i>	4
Tormata	<i>o</i>	<i>r</i>	2
Völjäötyö	<i>ö, ä, y</i>	<i>l</i>	4
Öngätä	<i>ö, ä</i>		2
Örnästä	<i>ö, ä</i>	<i>r, s</i>	4

LIITE 4. Deskriptiiviset piirteet aineistossa. Taulukossa + tarkoittaa, että kyseinen piirre esiintyy lekseemissä, - taas tarkoittaa, ettei piirrettä tietyvästi esiinny. 0 merkitsee sitä, ettei verbistä ole saatavilla tarpeeksi tietoja, jotta voitaisiin määrittellä, esiintyykö piirrettä kyseisessä sanassa.

	Monimer- kityksisyys	Merkityksen tilannesidon- naisuus	Silmiinpistä- vyys ja affektii- visuus	Äänteellinen variaatio	Äänteiden distribuu- tio	Suosikkijohtimet ja morfologiset kaavat	Koloratiivi- konstruktio	Yhteensä
<i>Hivotella</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Hoakuroija</i>	-	-	+	-	+	+	-	3
<i>Holovata</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Hänkkäröijä</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Hästätä</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Hönttystä</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Jompie</i>	+	-	0	-	+	+	-	3
<i>Kaohottoa</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Karnasta</i>	-	-	+	-	+	+	+	4
<i>Konkoella</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Kätöstellä</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Köytteä</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Lerkkasta</i>	+	-	+	-	+	+	+	5
<i>Loeruta</i>	+	-	0	-	+	-	-	2

<i>Lohnie</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Lontostoa</i>	-	-	+	-	+	+	-	3
<i>Luokkouta</i>	+	-	0	+	+	-	-	3
<i>Länttästä</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Myltätä</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Märsytä</i>	+	-	+	-	+	-	-	3
<i>Märvelteä</i>	0	-	+	+	+	+	-	4
<i>Pakuttoa</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Peherteä</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Porkkaota</i>	+	-	+	-	+	-	-	3
<i>Potaltoa</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Päkitteä</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Rahmuilla</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Reppasta</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Rekalehtoa</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Riehkasta</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Ruikasta</i>	0	-	+	-	+	+	-	3
<i>Simputtoa</i>	+	-	+	-	+	+	-	4
<i>Sipostella</i>	+	-	+	-	+	+	+	5

<i>Suoputtoa</i>	0	-	0	-	+	+	-	2
<i>Syhkästä</i>	+	-	+	-	+	+	+	5
<i>Tormata</i>	+	-	+	+	+	+	-	5
<i>Torpostoa</i>	0	-	+	-	+	+	-	3
<i>Völjäätyö</i>	+	-	+	-	+	-	-	3
<i>Öngätä</i>	+	-	0	+	+	+	-	4
<i>Örnästä</i>	0	-	+	-	+	+	-	3
Yhteensä	32	0	35	11	40	35	4	